

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BİRİNCİ DÖNEMİNDE EĞİTİM FAALİYETLERİ**

**ŞEVVAL KAPLAN
19701002**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MUSTAFA GÜNDÜZ**

**İSTANBUL
2022**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BİRİNCİ DÖNEMİNDE EĞİTİM FAALİYETLERİ**

**ŞEVVAL KAPLAN
ÖĞRENCİ NUMARASI: 19701002
ORCID NO: 0000-0002-9679-8285**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MUSTAFA GÜNDÜZ**

**İSTANBUL
2022**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BİRİNCİ DÖNEMİNDE EĞİTİM FAALİYETLERİ**

**ŞEVVAL KAPLAN
ÖĞRENCİ NUMARASI
19701002**

Tezin Savunulduğu Tarih: 14.10.2022

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ

Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN

: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VURGUN

**İSTANBUL
EKİM 2022**

ÖZ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BİRİNCİ DÖNEMİNDE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Şevval Kaplan
Ekim,2022

Eğitimciler, toplumun hedefleri doğrultusunda yetişecek yeni kuşakların eğitim ve öğretiminde aktif rol alırlar. Bu görevlerinin yanı sıra öğretmenlerin toplumsal değişim ve gelişmelerde öncü roller üstlendikleri bilinmektedir. Toplumsal değişim, toplumun yapısını oluşturan unsurların önceki durumdan farklılaşması olarak ifade edilebilir. Eğitimciler toplumsal değişimde bireyleri iki şekilde etkilemektedir. Bunlardan biri okul kanalıyla etkileri, diğeri ise okul dışı faaliyetler olarak belirtilebilir.

1918’de Osmanlı Devleti’nin resmen sona ermesiyle, bağımsız bir devlet olma yolunda Milli Mücadele dönemi başlamıştır. Milli Mücadeleyi organize bir şekilde yönetmek için 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. Eğitimciler İlk Meclis’in açılışında hem siyasi roller üstlenmiş hem de eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır.Bu araştırma öncelikle İlk Meclis’in sona erdiği 15 Nisan 1923’e kadar ki eğitim faaliyetlerini araştırmaktadır. İkinci olarak ise bu süreçte yer almış eğitimcileri ve onların eğitim faaliyetlerini, incelemektedir.

Araştırma, literatür taramasına dayanmakta olup, tarihsel araştırma niteliği taşımaktadır. Konuyla ilgili *Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Cerideleri* , kitap, tez ve makaleler, taranmıştır.Toplanan kaynaklar doküman analizi yapılarak incelenmiş ve belirli bir sistematik dâhilinde yorumlanmıştır.

Birinci Meclis döneminde Maarif Vekâleti kurulmuş bu süreçte dört Maarif Vekili görev almıştır.Yine bu dönemde Birinci Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmiye toplanarak eğitimle ilgili önemli kararlar alınmıştır. Mecliste eğitimle ilgili tartışmalar yer almıştır.Bu tartışmaların başında, öğretmenlerin maaşları, Tedrisat-ı İptidaiye Kanun- ı Muvakkati Kanunu’nun 15. Maddesi ve öğretmenlerin askerlik meseleleri ve bazı okulların kapatılması gelmektedir. Araştırmada Birinci Meclis’te yer alan eğitimci vekillerin hayatları ve faaliyetleri kısaca incelenmiştir. 38 eğitimci milletvekilinin yer aldığı bu vekillerden 8’inin eğitimle ilgili önemli çalışmalar yaptığı saptanmıştır. Eğitimci vekillerin siyasi görevleri bittikten sonra, eğitim öğretim faaliyetlerine devam ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi,Türkiye’de Eğitim Öğretmen Milletvekilleri, Öğretmen

ABSTRACT

GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE FIRST SEMESTER

**Sevval Kaplan
October, 2022**

Educators take an active role in the education and training of new generations who will grow up in line with the goals of the society. In addition to these duties, it is known that teachers undertake leading roles in social change and development. Social change can be expressed as the differentiation of the elements that make up the structure of the society from the previous situation. Educators affect individuals in social change in two ways. One of them can be stated as the effects through the school, and the other as out-of-school activities.

With the official end of the Ottoman Empire in 1918, the period of National Struggle began on the way to becoming an independent state. In order to manage the National Struggle in an organized manner, the Grand National Assembly was established in Ankara on April 23, 1920. Educators both assumed political roles and engaged in educational activities at the opening of the First Assembly. This research primarily explores the educational activities until April 15, 1923, when the First Assembly ended. Secondly, it examines the educators who took part in this process and their educational activities.

The research is based on a literature review and has the characteristics of a historical research. The Turkish Grand National Assembly (TBMM) Minutes, books, theses and articles related to the subject were scanned. The collected sources were analyzed by document analysis and interpreted within a certain systematic.

During the First Assembly period, the Ministry of Education was established and four Ministers of Education took part in this process. Again in this period, important decisions regarding education were taken by convening the First Education Congress and the Scientific Committee. Discussions about education took place in the parliament. At the beginning of these discussions, the salaries of teachers, the 15th article of the Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati Law, the military service of teachers and the closure of some schools are the main issues. In the research, the lives and activities of the educator deputies in the First Assembly were briefly examined. It has been determined that 8 of these deputies, including 38 educator deputies, have done important studies on education. It has been observed that the educational deputies continue their educational activities after their political duties are over.

Keywords: Turkish Grand National Assembly, Education Teacher Deputies in Turkey, Teacher

ÖN SÖZ

1918 yılında Osmanlı Devlet'inin resmen sona ermesiyle, Milli Mücadele dönemi başlanmıştır. Anadolu'nun farklı yerlerinde toplantılar ve kongreler düzenlenmiş, İstanbul'da bulunan vekiller Ankara'ya gitmeye başlamışlardır. Ankara'da Milli Mücadeleyi organize etmek ve daha sistemli sürdürmek amacıyla 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. İlk Meclis Mustafa Kemal'in önderliğinde ülkenin farklı yerlerinden gelen değişik statü ve meslekten çok sayıda kişiyle açılmıştır. Bu kişilerin arasında çok sayıda öğretmenlerin de olduğu bilinmektedir. Öğretmenlerin, Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasına ve devamındaki faaliyetlerinde aktif rol üstlenmeleri eğitim dünyamız açısından son derece önemlidir.

Büyük Millet Meclisinin açılışından hemen sonra, 11 ana birim oluşturulmuştur.. Bunlardan biride Maarif Vekilliğidir (Eğitim Bakanlığı). Bu vekâletin amacı mevcut eğitim sürecini en az hasarla sürdürmeye çalışmak ve Milli Mücadele de olsa eğitimi kesintiye uğratmadan sürdürmektir. Durum böyle olmakla birlikte Büyük Millet Meclisinin, Millî Mücadele sırasında eğitim bakımından ne tür faaliyetler yaptığı her yönüyle bilinen bir konu değildir. Bu nedenle araştırmanın amaçlarından birincisi, Büyük Millet Meclisi'nin (İlk Meclis) eğitim faaliyetlerini incelemek, ikincisi ise bu süreçte yer almış öğretmenleri ve onların eğitim faaliyetlerini araştırmaktır.

Araştırmada öncelikle konu kapsamında yapılmış çalışmalardan faydalanılmıştır. *TBMM Zabıt Cerideleri* taranmıştır. Toplanan veriler doküman analizi yapılarak incelenmiş ve belirli bir sistematik dâhilinde yorumlanmıştır.

Tez çalışması süresince bilgi ve tecrübesiyle bana destek olan tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa Gündüz'e teşekkürü borç bilirim. Sevgili tez jüri üyelerim, Prof. Dr. Selim Hilmi Özkan'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vurgun'a teşekkür ederim. Bu süreçte desteklerini benden esirgemeyen kıymetli aileme ve dostlarıma sonsuz teşekkürler.

İstanbul; Ekim, 2022

Şevval KAPLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER TABLOSU	vi
KISALTMALAR	vi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tanzimat’ın İlanından Milli Mücadele Dönemine Kadar Eğitim Ve Öğretmen	3
1.2. Öğretmenlerin Milli Mücadele Dönemindeki Faaliyetleri	7
1.3. İlk Meclisin Kuruluşu ve Meclisin Yapısı.....	10
1.4. İlk Mecliste Öğretmenlerin Yeri Ve Öğretmen Vekiller.....	13
1.5. İlk Meclis 1.Döneminde Okul ve Öğretmenlerin Durumu	14
1.5.1.Okulların Durumu.....	14
1.5.2. Öğretmenlerin Sayısal Durumu	15
1.6. İlk Mecliste Eğitim Faaliyetleri	17
1.6.1. Maarif Kongresi.....	17
1.6.2. Birinci Heyet-i İlmiye.....	19
2. YÖNTEM.....	26
2.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	26
2.2. Araştırmanın Kaynakları	28
2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	28
3. BULGULAR VE YORUM	29
3.1. İlk Meclisin Eğitim Politikaları ve Eğitim Tartışmaları	29
3.1.1. Maarif Vekâletinin Kuruluşu	29
3.1.2. Maarif Vekilleri ve Eğitim Politikaları	31
3.1.2.1. Rıza Nur Dönemi (Mayıs-Aralık 1920).	32
3.1.2.2. Hamdullah Suphi Tanrıöver Dönemi (Aralık 1920- Kasım 1921).....	34
3.1.2.3. Mehmet Vehbi Bolak Dönemi (Kasım 1921-Kasım 1922)	38
3.1.2.4. İsmail Safa Özler Dönemi (Kasım 1922-Mart 1924).....	40
3.1.3. İlk Meclis Döneminde Öğretmenlerin Mesleki Yayınları.....	42
3.1.4. İlk Mecliste Eğitim Tartışmaları	44
3.1.4.1. İlk Mecliste Fikri Yapı.....	45
3.1.4.2. Öğretmen Maaşları.....	47
3.1.4.3. Geçici İlköğretim Kanunu’nun (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun- 1 Muvakkati) 15. Maddesi	49
3.1.4.4. Öğretmenlerin Askerlik Meseleleri.....	52
3.1.4.5. Kapanan Okullar	53
3.2. Eğitimci Milletvekilleri Ve Eğitim Faaliyetleri.....	55
3.2.1. Besim Atalay (Kütahya).....	55
3.2.1.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	55
3.2.1.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	55

3.2.1.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	57
3.2.1.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	58
3.2.2. Esat İleri (Aydın).....	59
3.2.2.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	59
3.2.2.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	60
3.2.2.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	63
3.2.2.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	64
3.2.3. Mustafa Lutfi (Siverek).....	64
3.2.3.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	64
3.2.3.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	64
3.2.3.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	65
3.2.3.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	65
3.2.4. Halil İbrahim Özkaya (Antalya).....	65
3.2.4.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	65
3.2.4.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	66
3.2.4.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	67
3.2.4.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	67
3.2.5. Hamdullah Suphi (Antalya)	68
3.2.5.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	68
3.2.5.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	69
3.2.5.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	70
3.2.5.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	70
3.2.6. Rasih Kaplan (Antalya).....	70
3.2.6.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	70
3.2.6.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	71
3.2.6.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	71
3.2.6.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	71
3.2.7. Mustafa Efendi (Ankara).....	72
3.2.7.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	72
3.2.7.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	72
3.2.7.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	73
3.2.7.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	73
3.2.8. Abdurrahman Dursun Yalvaç (Çorum).....	73
3.2.8.1. Pratik Eğitim Faaliyetleri	73
3.2.8.2. Siyasi Bürokratik Faaliyetleri	74
3.2.8.3. Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları.....	74
3.2.8.4. Vekillik Sonrası Faaliyetleri	75
3.2.9. Diğer Öğretmen Milletvekilleri.....	75
4. SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İlk Meclisteki Vekillerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları	11
Tablo 2. İlk Meclisteki Vekillerin Son Mesleklerine Göre Dağılımları	12
Tablo 3. Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı Gündem Maddeleri	21
Tablo 4: Maarif Meselelerine Dair Anket Soruları	23
Tablo 5. Birinci Mecliste Yer Alan Öğretmen Vekiller	77

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil 1: Maarif Vekaleti Teşkilat Şeması (1920).	29
Şekil 2: Zaferden Sonra Maarif Vekaleti Teşkilat Şeması (1923).	31

KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TBMM	: Türkiye Büyük millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

1. GİRİŞ

Öğretmenler, toplumun hedefleri doğrultusunda geleceği oluşturacak nesillerin yetiştirilmesinde aktif rol alırlar. Bu nedenle öğretmenlik mesleğinin bireylerin toplumda yer edinmesini sağlayan ve onları şekillendiren önemli meslek gruplarından biridir. Bu görevlerinin yanı sıra öğretmenler, toplumların değişmesinde ve gelişmesinde de öncü roller üstlenirler. Toplumsal değişme denildiğinde akla bir toplumun yapısındaki köklü değişimler gelir. Öğretmenlerin toplumsal değişimde, değişik rollerinin olduğu söylenebilir. Bunlardan biri okul kanalıyla etkili olmaktır. İkincisi okul dışı faaliyetler olarak sınıflandırılabilir. Bu nedenle öğretmenlerin varlığıyla eğitimin ve öğretim toplumların gelişmesinde ve değişmesinde oldukça önemlidir.

19. ve 20. yüzyılın başları Osmanlı İmparatorluğu'nda reform hareketlerinin yapıldığı bir dönemdir. Özellikle 1826 sonrasında Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu bağlamda yurtdışından eğitim vermek için getirilen uzmanların yanında, eğitim almak için yurtdışına gönderilen öğrenciler de olmuştur. Açılan Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Tıbbiye ve Mızıka-yı Hümayun adı altında açılan askeri okullar bu değişimin önemli bir göstergesidir. Yapılan bu değişiklikler Tanzimat döneminde de devam ederek, eğitimde modernleşme devam etmiştir. II. Abdülhamid döneminde ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülke genelinde okullaşma yaygınlaşmış ve eğitimde reform hareketleri devam edilmiştir. Yükseköğretimle birlikte kızların eğitiminde de yenilikler yapılmış ve ilk ve ortaöğretim sayısı önemli ölçüde artarken, öğretim yöntemlerinde ve müfredatta belli ölçüde değişimlerin olduğu görülmüştür. 19. yy boyunca Osmanlı toplumunda geleneksel ve modern olmak üzere ikili bir sistemin varlığından bahsedilebilir. Bu manzarada toplumun kahir ekseriyeti geleneksel eğitim alabilmekte, modern eğitim hayli sınırlıdır. Bu olumsuz durumun temel nedenlerinden biri önce Balkan savaşları, ardından Birinci Dünya Savaşında, birçok öğretmenin cepheye gitmek zorunda kalmasıdır. Bu sebeple eğitim yeterli bir düzeyde sürdürülememiştir. Bu durum sürdürülebilir eğitimi zora sokmuştur.

1918’de Osmanlı Devleti’nin resmen sonunun gelmesiyle,1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna giden süreç Milli Mücadele olarak adlandırılır. Bu dönemde milli mücadeleyi daha kapsamlı organize etmek amacıyla kongreler ve mitingler düzenlenmiş, ülkenin dört bir yanından temsilciler Ankara’ya gelmiştir. Mustafa Kemal’in önderliğinde farklı statü ve meslekten vekillerinde katılımıyla Ankara’da 23 Nisan 1920 cuma günü Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Milli mücadelede ve Meclisinin kurulmasında çok sayıda öğretmenin rol aldığı bilinmektedir. Öğretmenlerin, Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasına ve devamındaki faaliyetlere katkıları eğitim tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nun tüm devlet yapısı yeniden tasarlanmış, tüm devlet kurum ve kuruluşları güncellenmiş ve eğitim sistemi büyük ölçüde yeniden düzenlenmiştir. Bu yeni sistemde Atatürk’ün fikirleri doğrultusunda çağa uygun bir eğitim sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda eğitim, milli ve kültürel değerleri ön planda tutmuştur. Böylece modern çağa uygun bir anlayış eğitim sisteminin önceliklerinden biri olmuştur. Bu yeni sistemin oluşturulmasında öğretmenlerin ve öğretmen milletvekillerinin bugüne kadar üzerinde fazla durulmayan katkıları vardır.

Araştırma giriş, yöntem, bulgular ve yorum ile sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Bulgular ve yorum kısmı iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde İlk Meclisin Eğitim Politikaları ve Eğitim Tartışmaları incelenmiş ikinci bölümde ise Eğitimci Milletvekilleri ve Eğitim Faaliyetleri ele alınmıştır.

Giriş bölümünde Tanzimat’ın ilanından milli mücadeleye kadar eğitimin durumu ve öğretmenlere yer verilmiş, ardından milli mücadele döneminde öğretmenlerin faaliyetlerinden bahsedilmiştir. İlk Mecliste öğretmenlerin yeri ve öğretmen milletvekillerinden bahsedilmiştir. Sonrasında İlk Meclis döneminde okul ve öğretmenlerin durumuna değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde Maarif Kongresi ve Birinci Heyet-i İlmiye toplantısına yer verilmiştir.

Araştırmanın bulgular ve yorum kısmı yukarıda bahsedildiği gibi 2 ana bölümden oluşmuştur. Öncelikle; 2 Mayıs 1920’de Maarif Vekâletinin kuruluşuna yer verilmiştir. Ayrıca bununla birlikte Maarif vekilleri ve eğitim politikaları açıklanmıştır. Devamında öğretmenlerin mesleki yayınlarından bahsedilmiştir. Bundan sonra ise meclisteki eğitim tartışmalarına yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, Birinci Mecliste bulunan eğitimci milletvekilleri ve onların eğitim

faaliyetlerine yer verilmiştir. Son olarak araştırma, elde edilen bulguların yorumlandığı sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

1.1. Tanzimat'ın İlanından Milli Mücadele Dönemine Kadar Eğitim Ve Öğretmen

3 Kasım 1839'da Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecid'in onayı doğrultusunda Mustafa Reşid Paşa Gülhane meydanında Tanzimat Fermanı'nı okunmuştur. Tanzimat Fermanı'yla birlikte, Osmanlı Devleti kamusal işleyişte yeni bir döneme geçiş yapmıştır. Bu dönem, Tanzimat dönemi olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı Devleti Tanzimat Fermanı ile idari, askeri, hukuki ve ekonomik alanlarda yenilikler getireceğini ilan etmiştir (Akyüz, 2018, 157). Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında çeşitli yenilikler meydana gelmiştir.

Osmanlı Padişahı Abdülmecit toplumun eğitilmiş olması için ilköğretim ve ortaokullarda düzenlemelerin yapılacağını, yeni bir darülfünunun kurulacağını söylemiştir. Bunun üzerine 1846 yılında eğitim ve öğretim konuları ile ilgili sıbyan mekteplerinin ıslahı, rüştiyelerin artırılması, darülfünun açılması ve eğitim kurumlarının idaresine yönelik Meclis-i Maarif-i oluşturulmuştur (Ürekli, 2002, 392). Bu meclis ile eğitimle ilgili düzenlemeler yapılmak istemiştir.

Eğitim ve öğretim alanında yapılan düzenlemeler, önemli yenilikleri beraberinde getirmiştir. Yenileşme ve reformların kalıcı olabilmesi için modern okullara ihtiyaç duyulmuştur. Açılan bu okullar ile toplumsal modernleşmenin yürütüldüğü yerler olmuştur (Başkan, 2019, 3). Çağa uygun bir eğitim sistemi hedeflenmiştir.

“Tanzimat Dönemi'nde kurulan modern okullar arasında; Ziraat Mektebi (1847), Mekteb-i Mülkiye (1859), Telgraf Mektebi (1860), Ticaret Mektebi (1861), Mahreci Mekâtib-i Askeriye (1864) gibi okulların yanında, alanında yetkin kadılar yetiştirmek için Muallimhâne-i Nüvvab (1854), Darülfünun (1863), Lisân Mektebi (1864), Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (1866), Galatasaray Sultânîsi (1868), Orman ve Ma'adin Mektebi (1872), Darüşşafaka Sultânîsi (1873) de yer almaktadır” (Demirkıran, 2020, 76).

Modern eğitime geçiş sürecinde en önemli kurumsallaşma II. Abdülhamid döneminde olmuştur. Bu dönemde, okulların ülke genelinde genişlemesi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Alkan'ın yayınladığı istatistiklere göre (2000, 49), II.

Abdülhamid'in saltanatının ilk 19 yılında 9649 ilkokul (5138'i eskiden yeniye geçiş yapılan) 160 ortaokul, 55 lise, 19 özel okul ve 14 ilkokul öğretmen okulu açılmıştır. 1908'de iktidarda olduğu süreçte, bu sayılar yukarıda belirtildiği gibi ilkokulda üç katına, ortaokulda altı katına ve lisede iki katına çıkmıştır.

II. Abdülhamid döneminde İstanbul dışında da eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır. Diğer illerde Darümualliminler açılmıştır. 1905-1906 yılları arasında Darümuallimlerin sayısı 32'ye ulaşmıştır (Kodaman, 1999, 153). Öğretmen yetiştiren okulların müfredatlarına (fenn-i terbiye), el işleri öğretmeye yönelik dersler konulmuştur. Öğretmenlerin toplumdaki önemini vurgulamak için “öğretmen ordusu” olarak nitelendirilmişlerdir. Yarının Osmanlı Devleti’ni bugünkü öğretmenlerin kurtaracağı ifade edilmiştir (Gündüz, 202, 107).

Bu dönemde öğretmenler tarafından İstanbul’da ve Anadolu’da çeşitli vilayetlerde eğitim dernekleri açılmıştır. Söz konusu dernekler; yardım faaliyetleri, burs, okul açma, yurt dışına öğrenci gönderme, kamuda temsiliyet ve diğer eğitsel faaliyetleri üstlenmiştir. Dernek üyelerinin bir araya gelmesinde; hayırseverlik ve gönüllük, dini yahut ideolojik uyumluluklar, mesleki dayanışma gibi faktörler etkili olmaktadır. Bu derneklerden Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye, günümüzde faaliyetlerini sürdürmektedir. Dernek, ‘Darüşşafaka Cemiyeti’ adıyla bilinmektedir. Dönemin çalkantılı gündemi nedeniyle derneklerin varlığı ve faaliyetleri sık sık kesintiye uğrasa da bu dernekler toplumsal örgütlenme bilincinin gelişiminin ve sivil toplum hareketlerinin olumlu göstergeleridir.

Eğitim hareketliliğinin bir başka yansıması da dönemin yayınlarında görülmektedir. Eğitim ve öğretimde olan değişimler, eğitim dergilerinin artmasına da yol açmıştır. Bu dönemde birçok eğitim dergisi İstanbul ve taşradaki illerde yayın yapmışlardır.

Yayınlanan eğitim dergileri; zamanın meslek kuruluşları, öğretmenleri ve diğer eğitimcileri tarafından çıkarılmıştır. Osmanlı eğitiminin mevcut durumu ve sorunları, eğitim sorunlarının çözümüne yönelik öneriler ve Avrupa'daki eğitim uygulamaları dergilerde geniş yer bulmuştur.

Dönemin tanınmış aydınları ve eğitimcilerinin yazıları bu dergilerde yer almaktaydı. Dergiler, eğitim meselelerine yönelik olarak bir tartışma ortamı oluşturmakta ve bu tartışmalar nihayetinde oluşturulan ortak bilinci tahsis etmede önemli bir rol üstlenmektedir. Bu vesileyle öğretmenlere eğitsel yazınları, tartışmaları takip

edebilmesi ve güncel konulara hakim olabilmesi gibi önemli fırsatlar sunulmaktadır. Ayrıca kendi tahlil ve görüşlerini de makaleleri aracılığıyla diğer meslektaşlarına aktarabilmektedirler.

Bu dönemde sıbyan mektepleri, modern anlayışta eğitim veren iptidai mekteplere dönüşmeye başlamıştır. Yeni açılan okulların eğitim ihtiyaçları, öğretmen yetiştirmek için açılan Darülmualiminlerden (Öğretmen Okulu) mezun öğretmenler tarafından karşılanmıştır. Ancak bu okullardan mezun olan öğretmen sayısı, öğrencilerin sayısına yeterli gelmediği için, sıbyan mekteplerinde görev yapan ve farklı okullardan mezun olan eğitimciler de iptidai okullarda görevlendirilmiştir. Görevlendirilen eğitimciler, yeni okullarda uygulanan müfredatın işlenmesine yönelik olarak çeşitli kurs ve eğitimlere tabi tutulmuşlardır. Öğretmen okulundan mezun olan eğitimciler muallim, farklı kurumlardan mezun olan, eğitim ve kurs alarak okullarda görev yapan eğitimcilere ise muallim muavini unvanı verilmiştir (Yanardağ, 2020, 513-514). Bu eğitimciler Milli Mücadele sürecinde görevlerini yerine getirmişlerdir.

1920 yılında Anadolu’da “3495 ilkokul, 3316 ilkokul öğretmeni, 5 tam devreli (12 yıllık) Sultanî, 13 öğretmen okulu (4 yıllık), 32 sultanî ve idadî (9 yıllık) okul bulunuyordu. İlkokulun 682’si kapalı, 1511 öğretmenin ise yarısının Darülmualimin mezunu olduğu belirtilmektedir” (Reşit, 1929, Akt: İncebacak, 2019, 89).

II. Meşrutiyet dönemi eğitimi, dönemin Batılı devletlerindeki eğitimine kıyasla istenilen ölçüde olmamasına karşın, getirmiş olduğu yeniliklerle Türk eğitim tarihi açısından önemli bir kilometre taşıdır. II. Meşrutiyet dönemin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Tüm olumsuzluklara rağmen II. Meşrutiyet dönemi; öğretmenlerin birlik olma başarısını gösterebildikleri, eğitim-öğretimin durumuna ve geleceğine yönelik yayınlar yapılabildiği ve okul, kitap, öğretmenler gibi kavramların tartışıldığı bir dönemdir. Bu açıdan Cumhuriyet’e anlamlı bir miras bırakmıştır (Sakaoğlu, 2018, 218). Özellikle aydınlar arasındaki eğitim-öğretim tartışmaları oldukça yapıcı olmuştur.
- Ana mekteplerinin açılması bu döneme denk gelmiştir. Geleneksel sıbyan mektepleri kapatılmıştır. İlköğretim kız ve erkek çocukları için zorunlu hale getirilmiştir. Çocukların eğitimine yönelik uygulamalar bu dönemde çoğalmıştır.

- Eğitim müfredatlarındaki toplumsal ve siyasi içerikler artırılmış ve programlara gündelik yaşama dönük dersler eklenmiştir (Akyüz, 2018, 266). Öğrencilere ulusal ve küresel değerler ve görüşler aktarılmaya çalışılmıştır.
- Bu dönemde toplumdaki saygınlığı artan muallim; yalnızca okutup, ezberletmekten sorumlu değildir. Aynı zamanda talebelerin fikri, ahlaki ve beceri yönlerini de geliştirmekten sorumludur (Berkes, 2017, 454). Aynı zamanda ‘‘muallim’’, geleneği temsil eden ‘‘hoca’’nın karşısındadır.
- Kız öğrenciler bu dönemde yükseköğretim hakkı elde etmişlerdir.
- Mesleki ve teknik eğitime verilen önem artırılmış ve bu amaçlara yönelik olarak okullar açılmıştır.
- Darülfünun, modern bir üniversiteye dönüştürülmeye çalışılmıştır. Yabancı üniversitelerin müfredatları, yapılanmaları uygulanmış, Almanya ve Avusturya-Macaristan’dan hocalar getirilmiştir.
- Eğitim kademelerinde çeşitli değişikliklere gidilmiştir. İlköğretimin, ortaöğretimin ve yükseköğretimin süreleri yeniden düzenlemiştir.
- Çocuklara müze, hayvanat bahçesi, doğa gezileri gibi etkinlikler yapılmıştır. Böylelikle öğrenciler doğa ve çevre sevgisi aşılanmaya çalışılmıştır. Ezberden ziyade gözlemin ve araştırmanın önemi aktarılmıştır.
- Taşradaki eğitim istenilen düzeyde düzeltilememiştir. Reformist çalışmalar payitahttan ve çevresinden öteye pek de ulaşamamıştır.
- Savaşlar ve seferberlikler eğitimi sık sık sekteye uğratmıştır.
- Bu dönemde yabancı ve azınlıklara ait özel okullar fazla sayıda mevcuttur. Bu okulları denetlemeye yönelik düzenlemeler getirilmiştir.
- Savaşlar ve toprak kayıpları sonrasında, toplumda eğitime gösterilen ilgi ve alaka artmıştır. Kurtuluşun eğitimde olduğu algısı güçlenmiştir (Akyüz, 2018, 265).Fakat bu görüşler sözde kalmış, güçlü bir çabaya dönüşmemiştir.
- Eğitim bütçesi, dönemin Avrupalı devletleri ile mukayese edildiğinde, nüfusa oranla oldukça düşüktür.

1.2. Öğretmenlerin Milli Mücadele Dönemindeki Faaliyetleri

Milli Mücadele döneminde öğretmenler yaşadıkları zorluklara ortaklaşa göğüs germek ve haklarını savunmak için dernekler kurmuşlardır. Aktifleşen bu gruplar, Milli Mücadeleye destek vererek özgürlük düşüncesi etrafında toplandılar. Bu dönemdeki ön plana çıkan eğitimcilerin kurdukları cemiyetler şunlardır:

Muallimler Cemiyeti, 8 Mart 1918 tarihinde İstanbul'da faaliyete başlamıştır. Barbaros Numune Mektebi'nde müdürlük yapan Müdürü Ahmet Halit Yaşaroğlu tarafından kurulmuştur. Muallimler Cemiyeti'nin temel amacı; öğretmenlerin birbirlerini tanımasını, sosyal, ekonomik ve bilimsel gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayarak, toplumun kültür seviyesinin üst düzeye çıkarılmasıdır (Göldaş, 1981, 28). Muallimler Cemiyeti; öğretmenlerin zor koşullarla başa çıkmasına yönelik ve Kurtuluş Savaşı'na destek olmak için İstanbul'da çalışmalar yapmıştır. İzmir'in işgalini protesto mitinglerinde ön saflarda yer alarak, Anadolu'ya bağımsızlık savaşında her türlü desteği vermekten çekinmemiştir. Yeni hükümetle bağlantı kurarak, Maarif Kongresi'nde başarılı olma isteklerini ifade eden telgraflar göndermişlerdir (Aslan, 2002, 3).

Mekteb-i İptidaiye Muallimler Cemiyeti (İlkokul Öğretmenleri Derneği), 27 Ekim 1919'da İstanbul'da kurulmuştur (Pustu, 2018, 22). İlkokul öğretmenleri tarafından kurulmuştur. Ülkenin bağımsızlık mücadelesinin destekleyici olmuş, İstanbul'daki hükümetin ve itilaf devletlerine muhalif faaliyetler içerisinde olmuştur. Cemiyetin temel amacının ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin haklarının savunulması, maaşlarının yükseltilmesi ve eğitim sisteminin ilkokul öğretmenlerinin lehine olacak biçimde düzeltmek olarak belirtilmiştir (Orhan, 2001, 29)

Türkiye Muallimleri ve Muallimleri Dernekleri Birliği, 1920 yılı Temmuz ayı içerisinde faaliyete geçmiştir. Birliği, Ankara Lisesi'nde görev yapan öğretmenler kurmuştur. Bu derneğin faaliyete geçmesini Mustafa Kemal Atatürk istemiştir. Birliğin temel amacı; muallimlik mesleğinin korunması ve muallimelerin ictimai vaziyetlerinin yükseltilmesi ve bu amaçlara ekonomik ve ilmi araçlarla yürütülmesi olarak belirtilmiştir (Göldaş, 1981, 64-74).

I. Dünya Savaşı'nın birçok cephesinde şehit düşen öğretmenlerin çoğu zor şartlarda memleketlerine dönmüşlerdir. Memleketlerinde ise savaşın etkisiyle; açlık, yoksulluk, salgın hastalıklarla karşılaşmışlardır. Eğitimciler, ülkeyi bu durumdan

kurtarmak, bağımsızlığını kazanmak ve bayrakların serbestçe dalgalandırılması için hiçbir yükümlülük ve fedakârlıktan çekinmemişlerdir.

1918 yılına geldiğinde Osmanlı devleti resmen sona ermiştir. Türk ulusu için yeni bir dönem başlamıştır. Millî Mücadelenin başında halkın örgütlenmesinde Milliye ruhunun köylere yayılmasında, işgale karşı direnişte ve teşkilatlarda öğretmenlerin rolü çok büyüktür. (Kaplukan, 2012, 3).Öğretmenler, Kuvâ-yı Milliye teşkilatı içerisinde öncelikle bölgesel kurtuluş çabalarında, ardından Ankara hükümetiyle işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İzmir'in işgali sonrası düzenlenen protesto mitinglerinde öğretmenlerin ve eğitimcilerin halk kurtuluşunun örgütlenmesinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Özellikle İzmir işgal edildikten sonra Fatih, Üsküdar, Kadıköy, Sultanahmet, Darülfünun mitinglerini öğretmenler düzenlemişler ve bu mitinglerde konuşmalar yapmışlardır (Aslan, 2002, 62). 21 Mayıs'ta düzenlenen Darülfünun mitinginde, bir öğretmen "Biz muallimler, bu davada haklı olduğumuzu ispat ve davanın doğru olduğunu anlatmak için İzmir'in arkasında göğüslerimizle çarpışacağız, nesl-i atiyi (gelecek kuşakları)'de ona göre hazırlayacağız." demiştir (Akyüz, 2013, 317-318).Öğretmenler mitinglerde Milli Mücadelenin önemini vurgulamışlardır.

Fatih mitingine seksen bin kişi katılmıştır. Bu mitingde tarih öğretmeni Halide Edip Adıvar, Hukuk fakültesinde öğretim üyeliği yapan Selahattin Bey, gazetecilik, diplomatlık ve aynı zamanda müdür yardımcılığı yapmış olan Hüseyin Ragıp Baydur, Darülfünun 'da müderrislik yapan Tahsin Fazıl Bey ve Meliha Hanım aktif roller üstlenmişlerdir. Bu eğitimciler halkın bağımsızlığına yönelik konuşmalar yaparak, katılımcıları coşturmuşlardır.

20 Mayıs 1919 tarihinde Üsküdar Doğancılar meydanında düzenlenen mitinge yaklaşık olarak otuz bin kişinin katıldığı belirtilmiştir. Mitinge katılarak halka vatan millet aşkı ile konuşmalar yapan eğitimciler şunlardır: Üsküdar Sultanisinde görev yapan Mazhar Bey, Üsküdar Sanayi Mektebinde görev yapan Zeliha Hanımdır.(Arıburnu, 1995, 26).Zeliha hanım kongrede yaptığı konuşmasında "İzmir bizimdir bizim kalacaktır. İzmir Türklerin namusu, kanı, canıdır. İzmirsiz, Konyasız, İstanbulsuz Türk yaşayamaz." sözleriyle kalabalığın duygu ve düşüncelerine tercümanlık yapmıştır (Vakit, 1919, 1-2).Anadolu'nun kurtuluşunun ne kadar mühim bir mesele olduğuna değinmiştir.

İstanbul’da düzenlenen mitingler içerisinde en fazla ses getiren miting, Sultanahmet’te düzenlenen mitingdir. Bu mitinge yaklaşık olarak iki yüz bin kişi katılmıştır (Güner ve Kabataş, 1980, 78). Halide Edip Adıvar ve Selim Sırrı Tarcan mitinge katılan eğitimci kişiler arasındadır. Mitingde Farsça ve Tarih öğretmeni olan Hatice Nakiye Hanım konuşma yaparak Türk kadınları olarak vatan için her türlü özveri ve fedakarlığa hazır olduklarını “ ben buraya kadın âleminin ahd-ü peymanını (söz verme) tekrara geldim, diyorum ki kadınlar İzmir ve İstanbul için ölmeye amadedirler.” sözleriyle belirtmiştir (Marttin, 2018, 270). Nakiye Hanım’ın konuşması gerek Türk, gerekse dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Ünlü Fransız dergisi L’Illustration, 7 Şubat 1920 tarihli sayısında yer alan “İstanbul’da Bir Gösteri” başlıklı yazısında “yumuşak, etkileyici ve kendinden emin bir sesle haykırarak duygusal ve ateşli sözleri ile dinleyiciler üzerinde büyük bir izlenim bırakan gözlüklü, orta yaşlı ve ciddi görünümlü bir kadın” olarak tasvir ettiği Nakiye Hanım’ın kürsüde çekilmiş bir fotoğrafıyla birlikte işgal devletlerini kınayan konuşması tam sayfa yer almıştır (Özdemir, 2014- 78-79).

Bu dönem içerisinde Anadolu’da birçok bölgede ilk savunma teşkilatının oluşturulmasında da öğretmenler görülmektedir. Örneğin; Vilayet-ı Şarkı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Erzurum şubesini açarak Milli Mücadelenin doğu bölgesindeki ilk teşkilatlanmasını sağlayan ve Erzurum Kongresi’nin toplanmasında aktif rol oynayan öğretmen Cevat Dursunoğlu’dur (Aslan, 2002, 63). Erzurum Kongre’sine katılan eğitimci üyelerin başlıcaları şunlardır: “Erzurum’dan Türk Dili ve Edebiyat öğretmeni Cevat Dursunoğlu, 1911 yılında Konya İttihat ve Terakki İdadisinde öğretmenlik yapan Süleyman Necati Güneri, Trabzon Of’ta müderrislik yapan Yunus Efendi gibi isimlerden oluşmaktadır” (Goloğlu, 2008, 78-80).Erzurum kongresi Türk tarihi açısından önemli bir yere sahiptir bu kongrede manda ve himaye reddedilerek ulusal bağımsızlığı koşulsuz şartsız gerçekleştirmek ilk defa Erzurum kongresinde dile getirilmiştir.

Dönemin bir başka konusu öğretmenlerin maaşlarını alamamaları gibi maddi sıkıntılara göğüs germeleridir.²³ Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla birlikte Meclisin gündemlerinden biri öğretmen maaşları oluşmuştur. Vilayet yönetimlerinde ödenmesi gerekli olan öğretmen maaşları, ülkenin içindeki maddi ve manevi zor koşullar altında ödenememiştir (Akyüz, 1978, 173).Bu durum öğretmenleri maddi ve manevi olarak etkilemiştir.

Milli Mücadele döneminde öğretmen sayısının az olması nedeniyle birçok okul kapanmıştır. Zor şartlara karşın okullarında öğretmenlik görevlerini yerine getirmeye çalışan öğretmenler olmuştur. Öğretmenler öğrencilerin eğitim öğretim hayatını idame ettirmek için çabalamışlardır.

Bu durumda milli mücadele döneminin eğitimcileri; ilk ve orta dereceli okullarda görev yapan muallim ve muallim yardımcıları ile Darülfünunlarda eğitim veren müderrislerden oluştuğu ifade edilebilir.

1.3. İlk Meclisin Kuruluşu ve Meclisin Yapısı

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920 de yayınladığı genelge ile Ankara’da bir meclisin toplanacağı duyurusunu yapmıştır. Ülkenin geleceği ve ülkenin krizden kurtarılması gerektiğini ana fikir olarak gören Mustafa Kemal, tüm vilayetleri ve komutanlıkları bilgilendirerek işgal ile dağıtılmış mebuslara, kısa süre içerisinde seçim yapılması için Ankara’ya gelmelerini istemiştir (Yalçın ve Akbıyık, 2008, 132-133).

23 Nisan 1920 tarihinde 66 vilayetten Ankara’ya gelen milletvekilleri ile işgal altındaki İstanbul’dan gelebilen milletvekillerinin katılımıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Bu meclis, Erzurum Kongresinde yer alan, “Kuva-yı Milliye’yi amil ve milli iradeyi hakim kılma” temel ilkesine dayanarak Mustafa Kemal Paşanın Heyeti Temsiliye Reisi sıfatıyla 19 Mart 1920 tarihli bildirisi ile açıkladığı esaslara uygun olarak seçim yolu ile iş başına gelmiştir. TBMM, kuvvetler birliği ilkesini kabul ederek yasama, yürütme ve yargı yetki ve görevlerini kendinde toplamak suretiyle bağımsızlık savaşını zaferle sona erdirmek ve yurdun kurtuluşunu sağlamak gibi olağanüstü önemli görevleri yerine getirme çabasında milli egemenlik ilkesinden bir an ayrılmamış, normal zamanlarda görev yapan bir parlamento gibi denetim faaliyetini titiz bir şekilde sürdürmüştür (Çoker, 1995, 664).

İlk meclise seçilen vekillerin yarısından fazlasını, Meclis-i Mebûsan katılan vekiller oluşturmuştur. İlk Meclise 66 seçim çevresinden 437 vekile sicil numarası verildiği belirtilmektedir. Zaman içerisinde farklı nedenlerle vekil sayısında azalmalar olmuş ve yapılan ara seçimlerle azalan vekillerin yerine yeni vekiller gelmiştir. 1923 yılında meclisin seçim kararına kadar 437 olan vekil sayısının 337’ye düştüğü ifade edilmiştir (Demirel, 2010, 271-272). Seçilen 437 vekilden 378’i Meclis’e katılmış,

bunlardan da dönem sonuna kadar 341'i gelmiştir. Zira ölüm, istifa, vekilliğin düşmesi gibi durumlarda boşalan yerler için ara seçim yapılmamıştır (TBMM, 1987, 49).

Mecliste, Osmanlı imparatorluğunun tüm eğitim kurumlarından yetişen milletvekillerine rastlanmıştır. 228'i yüksek eğitim, 94'ü orta öğretim, 21'i meslek ve özel eğitim mezunudur. Milletvekillerinden 30 kadarı da öğretmendir. Meclise katılan milletvekillerinden 216'sı Türkçenin dışında başka bir dil bilmezken 162'si Türkçe dışında bir dil biliyordu. Bu sayılar, ülkenin o günkü koşulları göz önüne alındığında, meclisin eğitim düzeyinin üstünde olduğunu kanıtlar(Güneş, 1997,87).

Tablo 1. İlk Meclisteki Vekillerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Mezun olunan okul	Sayı	Yüzde (%)
İdadi veya daha düşük	145	33,2
Meslek okulu	14	3,2
Askeri okul	65	14,9
Üniversite	94	21,5
Dini okul	98	22,4
Bilinmiyor	32	8,5
Toplam	437	100

Kaynak: Demirel, Ahmet, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**,(İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 122.

Büyük Millet Meclisi, ülkenin o günlerde içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında genel olarak eğitim düzeyi yüksek kişilerden oluşmaktadır.

Yine de mecliste iptidaiden yüksekokullara kadar uzanan eğitim kurumları hiyerarşisi içinde yer alan tüm okullardan yetişmiş vekillerin bulunduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra medrese çıkışlı meslek okulu bitirmiş, özel eğitim kurumlarından yetişmiş birçok vekil de Meclis içinde yer almıştır. Eğitim görmemiş ya da eğitim düzeyi bilinmeyen vekillerin sayısı görece sınırlıdır.

Bazı vekiller birden çok eğitim kurumunu bitirmişlerdir (Demirel, 2020, 121).Bu durum meclisi oluşturan kesimin ülkenin dört bir yanından gelen ve halkı temsil edebilecek milletvekillerinden oluştuğunu göstermektedir. Devleti kuran bu ilk vekiller farklı mesleklere ve farklı toplumsal kesimlere mensuptular (TBMM, 1987, 49). Mesleki açıdan toplumun hemen hemen her kesiminden temsilciler Meclis'te yer almıştır. Vekillerin seçilmeden önceki son meslekleri göz önünde tutularak yapılan inceleme, özellikle beş meslek grubunu ön plana çıkarmaktadır. Bunlar: Askerler;

içinde ağırlıklı olarak mülki amirlerin yer aldığı Dahiliye Vekaleti görevlileri; çoğunluğunu hakim, savcı ve avukatların oluşturduğu hukuk alanında çalışanlar; çiftçi, tüccarlar ve müftü, müderris, şeyh postnişinleri de kapsayan din görevlileri (Tablo 1) Bu dağılım Birinci Meclis Dönemi'nde toplumsal sınıflar arasında geniş bir koalisyonun kurulmuş olduğu savını desteklemektedir (Demirel, 2020, 227).Halkın mecliste yer edindiğini göstermektedir.

Tablo 2. İlk Meclisteki Vekillerin Son Mesleklerine Göre Dağılımları

Meslek	Sayı	Yüzde (%)
Asker	56	12,8
Askeri tıp	8	1,8
Mülki yönetici	43	9,8
Dahiliye vekaleti memuru	20	4,6
Hakim, savcı, avukat	49	11,2
Adliye vekaleti memuru	7	1,6
Eğitimci	27	6,2
Hariciyeci	4	0,9
Maliyeci, bankacı, vakıf yöneticisi	24	5,5
Diğer memur	9	2,1
Basın yayın	14	3,2
İşçi	1	0,2
Serbest mühendis	1	0,2
Çiftçi, tüccar	87	19,9
Din adamı	48	11,0
Belediye başkanı	2	0,5
Mesleği bilinmeyen	29	6,6
Toplam	437	100

Kaynak: Demirel, Ahmet, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**,(İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 123.

Vekillerin mesleklerine göre ayrımda farklı sorunlarla karşılaşmaktadır. Meslekler arasındaki geçiş bu karışıklığa neden olmaktadır. Çünkü “bir milletvekilinin birden fazla işle uğraştığı görülmektedir. Çiftçi milletvekili aynı zamanda aşiret reisidir. Çiftçi milletvekili yerel yönetim üyesidir. Çiftçi milletvekili ticaretle uğraşır, gazete çıkarır, avukatlık yapar. Öğretmen olarak gözüken milletvekilinin İlmiyeden olduğu ve meslekleri dışında başka işlerle de uğraştığı” dikkati çekmektedir (Güneş, 1997, 80). Dönemin koşulları nedeniyle halk birden çok meslek edinmiştir.

Milli Mücadele döneminde kurulan İlk Meclis 15 Nisan 1923'te görevini tamamlamıştır. Üç yıldan sadece bir hafta eksik olan çalışma döneminde iki büyük hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu hedefler Zaferi kazanmak ve yeni devletin otoritesini güçlendirmektir. Kalıcılığını gerçekleştirmek yeni devletin halka dayalı bir milli varlık olduğu her fırsatta ifade ediliyordu. İlk Meclis'in halka inmek için yaptığı çabalar başarılı olmuş ve sonunda yurdun her yerinde yeni devletin otoritesi tartışmasız kabul edilmiştir (TBMM, 1987, 52).

İlk parlamento, ulusal egemenliği vurgulayan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun asla demokratik bir yapı sağlayamadığını savunan devrimci bir parlamentoydu. Bu meclis, inkılâpçı, kurucu meclistir ve gerek kuruluş şartları ve gerekse gayeleri yönünden 1876 ve 1908 meşrutiyetlerinden tamamen farklıdır (İslam Ansiklopedisi, 1997, 388). Öğretmenler, doktorlar, yöneticiler, gazeteciler, hukukçular, meslek mensupları ve birçok dini şahsiyetten oluşan Yeni Devlet Meclisi, ulusal kurtuluş mücadelesinin yürütülmesinde Türk parlamenter geleneği içinde büyük değer taşımaktadır (Yalçın, Akbıyık, 2008, 195). İlk Meclisin Milli Mücadeledeki yeri Türk tarihi açısından çok önemlidir.

1.4. İlk Mecliste Öğretmenlerin Yeri Ve Öğretmen Vekiller

Eğitimin politik davranış ve etkileri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu iyi bilinmektedir. Eğitim seviyeleri yükseldikçe siyasi konulara ve ulusal konulara ilgi artmakta ve insanlar ülke yönetiminde söz sahibi olmak istemektedir. Birinci dönem milletvekillerinin eğitim durumu da bu görüşü doğrulamaktadır. Kurucu Meclis'te bulunan milletvekilleri arasında yükseköğretim temsilcilerinin seviyesi %91.8 düzeyindedir (Kışlalı, 1976, 164-165).

Birinci Dünya Savaşının neden olduğu iktidar boşluğunda, öğretmenlerin kentsel ve kırsal alanlardaki konum avantajlarını tam olarak kullanmak ve mesleki taleplerini siyasi taleplere dönüştürmek için siyasete ve siyasi eğitime katıldıkları söylenebilir. Milli mücadelenin zaferi ve cumhuriyetin kuruluşunun ilk birkaç yılında, bir yandan siyasi belirsizlik devam ederken, diğer yandan öğretmen kaynaklarındaki farklılaşma ve değişiklikler yasal olarak netleşmemiştir (Özden, 2015: 9). Diğer bir ifade ile hem medreselerde yetişen ilmiye sınıfı, hem de modern okullarda yetişen öğretmenler halk eğitime devam ediyorlardır. Bu durum ilk TBMM'ye de yansımıştır. Vekiller

arasında öğretmenlerle birlikte ilmiye sınıfından gelen, müderris, hoca ve müftülerde bulunmaktaydı (Akyüz, 1978, 204).

1918-1923 dönemi ölüm kalım, varlık mücadelesi sırasında eğitim öncelikli sıraya alınamamıştır. Ama cumhuriyet özlemi çekenler, milli bilincin erdemlerinin ve egemenlik haklarının korunmasının eğitimle kazanılabileceğinin farkında olduğu bu dönem; Osmanlı okullarında yetişen öğretmen ve aydınların Kuva-yı Milliye ruhunun köye yayılması, direniş ve işgalin örgütlenmesindeki rolü, hareketin en sıcak ve en samimi gerçeğidir. “Mitinglerde, kongrelerde, milis güçlerinde ve ordu saflarında yer alan muallimlerden 30'u ise ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmışlardır (Genel kurulun yüzde 10'unu oluşturan bu düzeyde bir temsil gücüyle eğitimcilerin sonraki meclislerde de yer almaları bir daha mümkün olmamıştır)” (Sakaoğlu, 1992, 5). Ancak TBMM'de müderris, hoca müftü gibi ilmiye sınıfından vekiller de bulunmaktadır. Bunların sayısı ise 50'yi geçmektedir (Akyüz, 1978, 204).

Birinci mecliste yer alan milletvekillerinin biyografileri incelendiğinde; 100 civarında vekilin öğretmenlik veya müderrislik icazeti aldığına dair bilgilere ulaşılmaktadır. Ancak çoğunluğunun öğretmenlik yerine başka işlerle uğraştıkları ve vekillikleri sırasında da farklı komisyonlarda görev aldıkları, eğitim faaliyetlerine eğilenlerin sayısının ise 38'i geçmediği görülmüştür. Buna rağmen farklı meslek gruplarından oluşan birinci TBMM'de öğretmen ve ilmiye sınıfından gelen milletvekilleri çok sayıda öğrencinin yetişmesine vesile olarak halkı aydınlatmışlardır (Özüçetin, 1998, 887).

1.5. İlk Meclis 1.Döneminde Okul ve Öğretmenlerin Durumu

1.5.1.Okulların Durumu

Milli mücadele döneminde okullar kongrelerin yapıldığı yerler haline gelmiş, kapılarını hastalara, yetimlere, şehit ailelerine ve yaralılara açmışlardır. Mecliste bile okul sıraları kullanılmıştır. Özellikle Batı Anadolu'da Yunan işgaline rağmen eğitim ve öğretim çok zor şartlar altında da olsa devam etmiştir. İşgal edilmeyen yerlerde öğretmenler, öğrencilerini işgaller konusunda bilinçlendirmiş ve okulları Kuva-yı Milliye'ye katılacak olanlar için eğitim merkezi olarak kullanmışlardır (Polat, 2014, 5).

İsmail Hakkı Tonguç ve Faik Reşit Unat tarafından 1929'da yayınlanan "Muallim Yıllığı" kitabında 10 Mayıs 1920'de Türkiye'deki eğitim durumu şöyleydi: 682'si kapalı olmak üzere 3495 ilköğretim okulu, 3316 ilkokul öğretmenini, 5 tam zamanlı - 12 yıllık sultani, 32 sultani ve idadi (9 yıllık), 13 normal okul, 4 kız normal okul, Maarif Nezareti'nin 1923 yılında yayınladığı rapora göre, 4'ü öğretmen olmak üzere 21 Sultani vardı. 4 yatılı ve 17 yatılı olmayan 21 sultani ve 3 idadi düşman işgali altında olmayan bölgelerde bulunmaktadır. 1920 yılında Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nde 4 personel, 1 genel müdür, 1 müfettiş ve 2 katip bulunmaktaydı. 1921 yılında 1 genel müdür, 1 amir ve 2 katip olmak üzere 4 kişiden oluşmuştur. 1922 yılında 1 genel müdür, 1 mümeyyiz ve 2 katip olmak üzere 4 kişiden oluşuyordu (Kuşci, 2021, 161).

“Ankara Hükümeti'ne bağlı 38 il ve sancakta 2345 ilkokul vardır. Bu okullardan 581 tanesi kapalıdır. İlkokulların öğretmen sayısı 2384 'ü erkek, 677'si kız olmak üzere 3061'dir. Bunlardan ancak 875'i öğretmen okulu mezunudur. Geri kalanlar çeşitli kaynaklardan öğretmenlik yapmak için derlenip toplanmıştır. Orta öğretimde 28 sultani 50- 60 kadar idadi ve 18 kadar öğretmen okulu vardır. Savaş yıllarında Anadolu köylerinin % 98'inde okullar kapalıdır” (Dağcı, 2008, 20-21).

İstanbul'daki bazı okul binaları ve birkaç büyük yerleşim yeri dışında diğer binalar eğitim ve öğretim faaliyetlerine uygun değildir. Özellikle ilk ve orta dereceli okulların büyük bir kısmı, büyük evlerin yıkıntılarında veya geçici binalarda faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Okullar öğretim materyallerinde yetersizdir. Ezberciliğe dayalı bir anlayışla dersler kara tahtada işlenir. Eğitimden sorumlu merkez ve taşra teşkilatları henüz tam olarak kurulmamıştır. Bu imkânsızlıklara ve zorluklara rağmen, milli savaşın ilk gününden itibaren çok başarılı bir eğitim savaşı başlatılmış ve genel bir eğitim planı uygulamaya konmuştur. Türkiye'nin eğitim sistemine yeni bir şekil verilerek günümüz Türk sosyal ve ekonomik yapısının temelleri atılmıştır. (Karagözoğlu, 1985, 195-196).

1.5.2. Öğretmenlerin Sayısal Durumu

Milli Mücadele döneminde öğretmenlerle ilgili istatistik tutulmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki öğretmenlerle ilgili son istatistikler 1917-1918'de derlenmiş ve 1919'da yayınlanmıştır. Bu istatistiğe göre, tüm Müslüman okullarında 11.147 öğretmen bulunmaktadır. Bunların yaklaşık 3.500'ü İstanbul'da bulunmaktadır. Bu

öğretmenlerin bir kısmı Mondros'taki ateşkesten sonra sınırlarımızın dışında kaldı. Cumhuriyetin ilan edildiği yılda Türkiye'de 10.102 ilkokul öğretmeni vardı. Bunların 9.021'i erkek, 1.018'i kadındır. Milli Savaş dönemi öğretmenlerinin çoğu cephede veya cephe gerisindeki mücadeleye aktif olarak katıldığı için bu sayılar giderek azalmıştır. (Polat, 2014, 463).

1923 yılında 10102 ilkokul öğretmeni içerisinde mesleki eğitim alanların sayısı 2374 olup, 378'i kadın, 2356'sı erkektir. Bazıları medreselerin alt kısmını bırakıp muallim okulunu bitirmiştir. Kalan 7368 öğretmenden 1357'si sadece ilkokula devam etmiş, 711'i medreseyi terk ederek doğrudan öğretmen olmuştur. 152'si düzenli eğitim görmemiş ve 2107'si hiç öğretmenlik yapmaması gereken kimselerden oluşmuştur (Akyüz, 1978: 221-222).

Milli Mücadele döneminde öğretmen sayısının az olması nedeniyle birçok okulun kapanmasının yanı sıra, zor şartlara rağmen mevcut okullarını terk etmeyen ve görevlerini yerine getiren öğretmenler de olmuştur. Maaş alamama gibi bu öğretmenlerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar TBMM'nin programlarından biriydi. İl yönetiminin ödediği maaşlar, ülkenin içinde bulunduğu maddi ve manevi sıkıntılar nedeniyle iflas etmiştir. Bu sıkıntılı dönem, meşruti monarşi ile cumhuriyet arasında sürmüştür. Milli Mücadele sona erdikten sonra dahi, savaşın yıkıntıları nedeniyle İmam-Hatip okulu kadrosunda yer almayan öğretmen ve memurlara maaş ödenmesinin mümkün olmadığı kendilerine bildirilmiştir (Kayıkçı Yılmaz, 2019, 841)

1922'de *Muallimler Mecmuası* öğretmenlerin yaşadıkları sıkıntılar hakkında bir makale yayınlamıştır. O dönemin öğretmenlerinin zor bir hayat yaşadıklarını, maaşlarının düşük olduğunu, şahsiyetlerine ait zenginliklere sahip olmadıklarını ve en temel ihtiyaçlarını karşılamak için bile kazandıkları paranın karşılayamadığı belirtilmiştir. Son iki yıldır maaş alamadıklarını ve birçoğunun aile yadigârlarını ve çeyizlerini satarak geçimlerini sağlayabildiklerini yazılmıştır. Öğretmenler bakkaldan ve bazı arkadaş ve akrabalarından borç para almaya çalışırken yaşadığı zorluk ve çaresizlik kaleme alınmıştır (*Muallimler Mecmuası*, 1922, 48).

1.6. İlk Mecliste Eğitim Faaliyetleri

1.6.1. Maarif Kongresi

Milli Mücadelede eğitim faaliyetlerinin devam etmesini sağlamak amacıyla, Ankara'da bir Maarif Kongresi'nin toplanacağı, 1 Ocak 1921 tarihinde ilgililere bildirilir. Bu kongreye;

- Bilfiil öğretmen olanlar, Maarif müdürleri,
- Okul müdürleri,
- Telif ve tercüme azaları,
- Maarif Vekâleti daire müdürleri,
- Âli dersler ve konferanslar müderrisleri,
- Her gazete namına bir temsilci olmak şartıyla gazete temsilcileri çağrılır.

Yunan düşman kuvvetleri Batı Anadolu'yu işgal etmiştir. Bu durumun ciddiyeti karşısında, Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi ile Öğretmenler Derneği Başkanı Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yanma giderek durumu arz etmek isterler. Hamdullah Suphi, Maarif Kongresi'nin ertelenmesine yönelik düşüncüyü şu şekilde ifade eder:

“...Mazhar Müfit Bey'in başkanı olduğu Öğretmenler Derneği, birkaç gün sonra Ankara'da toplanacak. İki yüzden fazla öğretmen katılıyor. Fakat Fevzi Paşa'yı dinleyince tereddüte düştük. Savaşın yoğunlaşacağı anlaşılan bir sırada, böyle geniş bir toplantı size ayak bağı olabilir. Uygun görürseniz erteleyelim”.

Mustafa Kemal Paşa, toplantının ertelenmesini uygun görmez ve "...cahillikle, ilkellikle savaş, düşmanla savaştan daha az önemli değildir. Toplantıya katılacağım ve konuşacağım" diyerek düşüncesini açıklar (Özakman, 2006, 174).

Milli Kurtuluş Savaşı'nın en bunalımlı günlerinde, Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında, düşman kuvvetlerinin nihai sonuca ulaşma hayaliyle taarruzlarını yoğunlaştırdığı ve ordunun Sakarya Nehri'nin doğusundan çekilmesine neden olduğu süreçte 15-21 Temmuz 1921'de Maarif Kongresi Ankara'da toplanmıştır. (Akyüz,2013, 320-321). Maarif kongresinde yaptığı açılış konuşmasında, yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasında en büyük payın eğitimle ilgili olduğunu belirterek, her türlü etkiden arındırılmış milli karakterimizi yansıtan bir eğitim sistemine olan ihtiyaçtan bahsetmiştir (Çelebi, 2004, 3). Mustafa Kemal Paşa bu konuşmasında

eğitimin öneminden bahsederek, eğitim planlarının ülke şartlarına ve çağın gereklerine uygun olması gerektiğini söylemiştir (Berkes, 2017, 533)

"Birinci Maarif Kongresi", eğitim ve öğretimin kendisini yenilemesi ve yeni yasal çerçeve içinde sürekliliğini sağlaması için atılması gereken adımları belirlemesinin yanı sıra öğretmenler nezdinde milli ruhu ve manevi enerjiyi yüksek tutması açısından önem arz etmektedir. "Birinci Maarif Kongresi" sadece milli ruhun ve manevi enerjinin ön planda tutulması açısından değil, eğitimin yeni yasal çerçevede yenilenmesi ve sürekliliğinin sağlanması için atılması gereken adımların belirlenmesi açısından da önemlidir (Kapluhan, 2014, 125).

Kongrede mevcut eğitim ve öğretim programları değerlendirilmiş ve bu konuda neler yapılabileceği ortaya konmuştur. Çeşitli ülkelerden temsilcilerin katılımı nedeniyle bu aynı zamanda ulusal bir kongredir. Konuların çoğu organizasyon ve uygulama açısından netleştirilmiştir. Bu kongrenin düzenlenmesi o dönemde milli eğitime verilen önemi gösterir niteliktedir.

Birinci Maarif Kongresi'ne Anadolu'daki farklı yerlerden 250'den fazla eğitimci katılmıştır. Kongrede Milli Mücadele sonrası kurulacak devletin eğitim hedefleri ortaya konmuştur (Kırpık, 2014, 220). Kongrede ilk ve orta öğretim kurumlarının müfredatları ve eğitim-öğretim süreleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır (Okur, 2005, 204). Kongrenin gündeminde istatistiki bilgiler, kişilerin eğitim durumu, okulların sayısı ve sınıfları, okul binaları, öğretmen sayıları, öğretmenlerin eğitim durumları, öğrenci sayısı ve dereceleri, öğrenci velilerinin durumunun yanında, kız öğrenciler için okullar ve bu okulların sayısı ve sınıfları, Anadolu'da özel ve yabancı, ziraat ve sanayi okullarının durumu, İlkokullar, taşrada eğitim, eğitimde mali tablo ve milli okulların durumu ele alınmıştır (Kapluhan, 2014, 129)

Maarif Kongresi'nin ikinci toplantısı 16 Temmuz 1921'de Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığında Dârülmuallim binasının konferans salonunda yapılmıştır. Bu çalışmalarda devlet okulları teması ele alınmış, ilköğretimin beş yıla çıkarılmasına karar verilmiş, uygulamalı ve uygulamalı eğitim programlarının birleştirilmesiyle mesleki eğitime ağırlık verilerek bu eğitime daha fazla kız öğrenci dahil edilmesi planlanmıştır (MEB, 2017, 2-3).

Maarif Kongresi'nin üçüncü gününde "Ortaöğretim" konusu ele alınmış ve liselerin programları, özellikle orta okulların örgütlenmesi tartışılmıştır. Kongrenin son

toplantısında, ilk ve orta öğretimin amaç ve programına ilişkin tartışmalar sonucunda tam bir uzlaşmaya varılmıştır. Kongrenin tüm katılımcıları, eğitimin basitleştirilmesi, uygulanması ve millileştirilmesi konularında tam bir mutabakat içindeydiler (Kılavuz ve Tanık, 2011, 371).

1921 Maarif Kongresi, Türk milletinin vatanının, milli birliğinin ve bütün milletin bekasının tehlikede olduğu yeni dünya durumunda Türk milletinin dirilişine güç sağlayacak önemli bir olaydır. Milli mücadelenin Türk milleti için önemi ne kadar büyükse, savaşın en zorlu günlerinde yapılan ve Türk eğitim tarihi açısından bakıldığında, Maarif Kongresi'nin önemi de o kadar büyüktür. Maarif Kongresi Türk milli eğitim ve kültür politikasının temel taşı niteliğindedir (Kaplukan, 2014, 133).

1.6.2. Birinci Heyet-i İlmiye

Birinci Heyet-i İlmiye Cumhuriyet eğitimine geçişte bir köşe taşı olarak tarihi görevini yerine getirmiştir (Polat, 2014, 459). Birinci Heyet-i İlmiyen çalışmaları, Türk eğitim tarihinde yapılan ilk sistemli çalışmadır (Gül, 2018, 513). Dini unsurları da içinde barındıran milli ve asri (toplantılar) eğitim ilkelerine ulaşmada bu toplantı önemli bir adım olmuştur. Birinci Heyet-i İlmiye'nin başkanlığını Ziya Gökalp yapmıştır. Birinci Heyet-i İlmiye'nin İsmail Hakkı Baltacıoğlu toplantının ağırlıklı üyelerinden birisidir (Giorgetti, 2020, 126). “Birinci Heyet-i İlmiye toplantısına 1 müsteşar, 11 bürokrat, 15 müdür, 12 öğretmen, 1 milletvekili, 1 sporcu olmak üzere toplam 41 kişi katılmıştır” (Kuşçi, 2021, 158).

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısına katılanlar şunlardır (Yücel, 1994, 21);

“ Maarif Vekili İsmail Safa (reis), Müsteşar Samih Rıfat, Matbuat Müdürü Ağaoğlu Ahmet, Müdafaayı Milliye Vekaleti Mümessili Naci Paşa, Dahiliye Vekaleti Mümessili Abdülmuttalip, Sıhhiye Vekaleti Mümessili Dr. Ziya, Türkocağı Mümessili İzzet Ulvi, Nafia Vekaleti Mümessili Hamdi, İktisat Vekaleti Mümessili Cemal Hüsnü, İlk Tedrisat Müdürü Refet, Orta Tedrisat Müdürü Nafi Atuf, Yüksek Tedrisat Müdürü Şefik, Heyeti Teftişye Müdürü Abdülfeyyaz Tevfik, Telif Tercüme Encümeni Reisi Ziya Gökalp, Azadan Veled Çelebi, Azadan Mustafa Rahmi, Âli Dersler Mümessili Vehbi, Darülfünun Terbiye Müderrisi İsmail Hakkı, Darülfünun ve Darümuallimat Muallimlerinden Haydar, Darülfünun İktisat Müderrisi Zühtü, Darülfünun Ruhیات Müderrisi İekip, Darülfünun Müderrislerinden Köprülüzade Fuat, Tıp Fakültesinden Dr. Vasfi, Sabık İlk Tedrisat Müdürü Edip, Sanayi Nefise Mektebi Müdürü Cemil, Heyeti Teftişye yeden Hasan Fehmi, Sabri Cemil ve Hilmi, Celal Esat, İstanbul Darümuallimini Müdürü İhsan, Antalya Darümuallimini Müdürü Hulusi, Galatasaray Lisesi Müdürü Faik, İhsaiyat Müdürü Avni, Maarif Hars Müdürü Mübarek, Ali Sami Terbiye Bedeniye Muallimi Selim Sırrı, İstanbul Darümuallimlerinden İbrahim Alaaddin, Kastamonu Sultanisi Edebiyat Muallimi Ali Rıza”

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısıyla Cumhuriyet Döneminde girişilecek eğitim politikasına yön verilmeye çalışılmıştır. Maarif Şûralarının bir çeşit başlangıcı sayılır. Bu toplantıda Türkiye'nin o gün için bütün eğitim sorunları görüşülmüştür.

Toplantının ilk gününde altı komisyon kurularak çalışmalara başlamıştır. Bu komisyonlar şunlardır (Araş, 2000, 33-34):

- “Milli ve İlmi Komisyon,
- İstatistik Müdüriyeti Teşkilatı Komisyonu,
- İlköğretim Komisyonu,
- Öğretmen Okulları, İzcilik, Eğiticilik Komisyonu,
- Ortaöğretim Komisyonu
- Bakanlığın Genel çalışmaları ve Program Komisyonu”.

15 Temmuz ve 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen Birinci Heyet-i İlmiye, çeşitli eğitim konularını görüşmek ve gerekli kararları almak üzere toplanmıştır. Maarif Vekil'inin başkanlığında müsteşar, bakanlık genel müdürleri, ilgili bakanlık temsilcileri, Darülfünun hocaları, farklı tür ve derecelerdeki eğitim kurumları temsilcileri katılmışlardır. Gündeme alınan konular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı Gündem Maddeleri

Sıra no	Konu	Bölüm
1	Milli Hars	Milli
2	Millî Tarih ve Coğrafya Enstitüleri	Milli
3	Millî Hazine Evrakı	Milli
4	Millî Dil ve Edebiyat	Milli
5	Millî Büyük Sözlük	Milli
6	Millî Tarih Kitaplığı	Milli
7	Millî Müzik	Milli
8	Etnografya Müzesi	Milli
9	Okul Müzesi	Milli
10	Millî Müze	Milli
11	Üstün Değerde Müracaat Kitaplarının Dilimize Çevrilmesinde Takip Olunacak Esaslar	İdari
12	İstanbul Kız ve Erkek Öğretmen Okullarında Orta Kısım Açılması	İdari
13	Galatasaray Lisesinin Teşkilat ve Programları	İdari
14	Sultanîlerde Teşkilat ve Öğretim Süresi ve Sultanî adının Değiştirilmesi	İdari
15	Lise İzcilik Esas Teşkilatı	İdari
16	Teftiş Kurulu Tüzük Teklifi	İdari
17	Eski Eserler Tüzüğü	İdari
18	Yüksek Öğretmen Okulu Öğrencilerine Mesleki Bilgiler Verilmesi	İdari
19	Millî Eğitim Yürütme Programı	İdari
20	Kız ve Erkek Öğretmen Okulları Tüzük ve Programları	İdari
21	İlkokul Programlarında Değişiklikler,	İdari
22	İlköğretimden Sonra Hayatî Öğretim Programı,	İdari
23	İlköğretim Kararnamesinin Değiştirilmesi Teklifi	İdari
24	İstatistik Genel Müdürlüğü Teşkilatı	İdari
25	Ankara'da Yüksek Seviyede Dersler	İdari
26	Din Eğitiminin Esasları	Dini

Kaynak: Sakaoğlu, Necdet. **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**. (İletişim Yayınları, 1993 İstanbul): 19.

Birinci Heyet-i İlmiye gündemindeki konuların gerekli incelemesini yapmış ve her konuyu ayrı ayrı görüşmek üzere oluşturulan komisyonların hazırladığı raporlar Genel Kurul'da görüşülmüştür. Bu konferansta dönemin ünlü eğitimcilerinin fikirlerinden ve düşünce deneyimlerinden yaygın olarak yararlanılmıştır. Birinci Bilim Kurulu tarafından alınan kararların çoğu uygulamaya geçirilmiştir (Duran, 2012, 55).

Tablo 3'de görüldüğü gibi, Birinci Heyet-i İlmiye toplantısının gündeminde 26 madde bulunmaktadır. Gündem maddelerinin 15'inde yönetim, 10 ulusal ve 1 dini alt başlık yer aldı. Gündem maddelerinde yer alan konular, ilk Heyet-İlmiye

toplantısında oluşturulan bir komite tarafından 1 ay süreyle gözden geçirilmiştir. Bu denetimler sonucunda ortaya çıkan değerlendirmeler rapor haline getirilerek Genel Kurul'a sunulmuştur. İlk Heyet-i İlmiye toplantısında alınan kararlar şunlardır:

- “Zorunlu eğitim 7-14 yaşları arasını kapsamaktadır.
- İlköğretimin süresi 6 yıldır ancak liseye gidemeyecekler için zorunlu eğitimden 2 yıl daha faydalanmalarına izin verilmiştir.
- Belirli yerlerde yatılı bölge okulları kurulacaktır.
- Öğretmenlerin 1 defaya mahsus askerlik tecil etme hakları bulunmaktadır.
- Millî Eğitim Bakanlığı dışındaki diğer bakanlıkların ilköğretim okulu açma izni bulunmamaktadır.
- Sultani adının Lise olarak değiştirilmesine karar verilmiştir” (Önder, 2011, 193).

Birinci Heyet-i İlmiyenin yaptığı toplantıda öğretmenlerle ilgili alınan kararlara bakıldığında; İlköğretimden sonra ortaöğretim, zorunlu olmadığı için, ortaöğretime devam etmeyenlerin sayısının fazla olması ihtimaline karşı zorunlu eğitim iki yıl daha uzatılmıştır. İki yıllık hazırlık okullarında mesleki eğitime öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır. Din dersi verecek öğretmenler belirli şartlara tabi olması gerektiği, diğer öğretmenlere uygulanacak şartların din dersi öğretmenlerine de uygulanması planlanmıştır. Askerlik çağına gelen öğretmenlerin bir defa ve bir yıldan fazla erteleme haklarının olmaması, sınıf öğretmenlerinin askerlik hizmetini görevlerini aksatmayacak şekilde yapmaları gerektiği düşünülmüştür. Ardından, Meclis'ten öğretmenlerin sebepsiz yere uzaklaştırılmasının engellenmesi için yasa çıkarılması gibi kararlar alınmıştır (Ergün, 1997, 28-29).

Heyet-i İlmiyede alınan kararlar Cumhuriyet Dönemi eğitiminin karakterini oluşturmuştur. Bütün eğitim kurumlarını yeni bir yapıya dönüştürmek için harekete geçilmiştir. Eğitimin millileşmesi doğrultusunda çalışılmıştır. Heyet-i İlmiye kararlarının büyük bir kısmı uygulamaya dönüştürülmüştür (Araş, 2000, 35).

Birinci Heyeti İlmiye kararları cumhuriyetin ilanından önce 14 Ağustos 1923'te Parlamento'da okunan hükümet planına ilham kaynağı olmuştur. Hükümet planının uzun bir bölümünün çocukların eğitimi, ilköğretimde mesleki yönlendirme, lise ve kız çocuklarının normal okullarının eklenmesi ve ilköğretimin zorunlu hale

getirilmesi dahil olmak üzere eğitime ayrıldığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarının eğitim pratiğine yön veren Birinci Heyeti İlmiye kararları, daha sonra yapılacak Maarif Şuralarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Sakaoğlu, 1993, 19; Gündüz, 2020, 126; Kuşci, 2021, 160).

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı sırasında Hâkimiyet-i Milliye gazetesi heyet üyelerine yönelik “Maarif Meselelerine Dair Anket” başlığı altında bir çalışma yapmıştır. Ankette 14 soru yer almıştır. Bu sorular ve ulaşılan yanıtların hangi tarihlerde yayınlandığı Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Maarif Meselelerine Dair Anket Soruları

S	Anket Soruları	Yay. Tar.
1	Maarifimizde en büyük noksan nedir?	2 Ağustos 1923
2	Maarifimiz terakkide (ilerleme) midir? Tedennide (gerileme) midir? Ve bu vaziyet ne zamandan beri devam ediyor, sebepleri nedir, izale (giderilmesi) için en müessir çare olarak ne tavsiye edersiniz?	
3	En ziyade muhtaç-ı ıslah hangi derece mekteplerimizdir?	3 Ağustos 1923
4	Dar veya geniş bir bütçeye göre ıslahatın sıra ve tertibi ne olmalıdır?	
5	Esaslı bir maarif bütçesi için senevi (yılda) ne kadar paraya ihtiyaç vardır?	5 Ağustos 1923
6	Muallimler, talebe, kitaplar hakkındaki fikriniz nedir?	
7	Müderris ve muallimlerin terfihi için ne düşünürsünüz?	6 Ağustos 1923
8	Tahsil-i Âlinin ikmalinden sonra (yükseköğretimden sonra) tettebbua atılacaklara ne gibi vesait ve teşkilat hazırlanması lüzumuna kailsiniz?	
9	Kadın ve erkek tahsilinin aynı esas dahilinde mi icrasına taraftarsınız?	7 Ağustos 1923
10	Kadınların ilim ve irfandaki mevkii ve istikbalini nasıl görüyorsunuz?	
11	İlim ve irfanın memleketin her tarafında aynı tarz ve kuvvette intişarı (yayılması) için ne lazım?	8 Ağustos 1923
12	Ecnebi lisanı ve tamimi için ne gibi usuller düşünüyorsunuz? Darülfünunun ıslahı neye mütevakkıftır (bağlıdır). Muhtelif fakültelerin ihtiyaçları nedir?	
13	Halkı ibtidai tahsile (ilköğretime) ısındırmak, müstefid etmek (faydalandırmak) için ne düşünürsünüz?	9 Ağustos 1923
14	Maarif Vekâleti’nin vazifesini bi-hakkın ifa etmesi için ne gibi ıslahat ve anasıra ihtiyacı vardır?	

Kaynak: Aslan, Cengiz, Tanır, Engin Deniz, “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin Maarif Hakkındaki Anketi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Belgi Dergisi**, c. 2, s. 19, ,(2020):1722.

Heyet-i İlmiye toplantısına katılan 40 kişiden ankete 13 kişi yanıt vermiştir. Aslan, Tanır (2020) bu anketin yer aldığı gazete nüshalarını inceleyerek içerik analizine tabi tutmuşlardır. Analiz sonucunda;

Anket sorularına verilen cevaplarda yer alan hususların bir kısmının uygulandığını, bir kısmının kısmen uygulandığını, bir kısmının ise günümüz eğitim koşullarında dahi uygulanmadığını ve geçerliliğini koruduğunu belirtmişlerdir. İkinci durumla ilgili olarak, anketin ilk sorusunda tespit edilen eksiklikler arasında eğitimde idealler birliği olmaması (ülkü birliği olmaması), günümüzde farklı okul türlerinden farklı öğrencilerin eğitimi, öğretmen nitelikleri, istenilen niteliklere sahip öğretmenler, öğretmen sevgisinin eksikliğini ifade . İkinci soru ile devlet idaresinde bulunan kişilerin bilgi ve çabalarına göre eğitim alanında dalgalanmalar olduğu; birinci, dördüncü, beşinci ve on birinci sorularda bahsedilen eğitimin finansmanı sorunu; altıncı soruda belirtilen öğretmenlerin ekonomik durumları, öğretmen yeterlikleri; yedinci soruda, öğretim yardımı, ekonomik ve sosyal yardım, "öğretmenlere barınma sağlanması"; Yedinci ve sekizinci soruda yurt dışı gezilerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, yurt dışına gönderilmesi, mesleki gelişim için çeşitli eğitim ve araştırma kurumlarının kurulması, ortaöğretim sonrası uzmanlıklar; on iki soruda atıfta bulunulan yabancı dillerin öğretimi; On dördüncü soruda uzmanların ellerinden gelenin en iyisini yapmaları için yetkilendirilmesi ve bireysel eğitim politikalarının değiştirilmemesi, yani "liyakat ve istikrara bağlı kalınması gibi konular güncel eğitim sorunları arasında yer almaktadır (Aslan ve Tanır, 2019, 1745).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde 6 Ağustos 1923 tarihinde yayınlanan anketin yedinci sorusu "*Müderri ve Muallimlerin Terfisi İçin Ne Düşünüyorsunuz?*" Sorusuna cevap veren muallimlerin kendi özlük hakları hakkında ne düşündükleri ve nelerin yapılmasını istemeleri açısından önemlidir:

Selim Sırrı:

"İlim adamlarının karınlarını doyurmalı, çoluk çocuklarını sefaletten kurtarmalı, ihtiyarlıklarında sefaletle düşmelerine meydan vermemeli. Oldukları zaman zevceleri ile çocuklarını süründürmemeli".

Abdulfeyyaz Tevfik:

"Kanun cümlesine güzel ve makul bir istikbal hazırlarsınız fakat şimdilik yalnız fasıl bir terbiye mütehassısımızın buyurdıkları gibi İptidaî muallimlerini düşünelim. Onlara mesken ve ilaç verelim, maaşlarını muvazene-i umumiyye alıp emniyetle çalışmalarını mümkün kılalım aile ve evlat sahibi olmalarına teşvik içinde müterakki memleketlerdeki ikramiyeleri kabul edelim "

Telif ve Tercüme Encümeni Azasından Mustafa Rahmi:

“Maarifte muvaffakiyet için müderris ve muallimlerimizin terfihi en mühim şartlardan biridir”.

Galatasaray Sultanisi Faik Müdürü:

“Müderris ve muallimlerin terfihi için mutlak maarif-i umumiye kanununa ihtiyaç vardır. Bu kanunla medreselik ve muallimlik mesleğini ve müntesibinin kuyudatını tayin ve tespit etmek lazımdır. İlla maarif, müesseselerinde bundan sonra ne müderris ne de muallim bulmak kabil olacaktır.”

Kastamonu Sultanisi Edebiyat Muallim Ali Rıza:

“Müderris ve muallimleri sadece maddi sefaletten kurtarmak değil, onları emeğiyle geçinen sınıflardan hiç birinin refahını kanmayacak hale getirmek ve kendilerine her vakit bir vasıta gibi çalışmaya mahkum bırakıp bir parçada gaye gibi tanımak lazım”

Darülmuallimin Aliye Müdürü İhsan:

“Müderris ve muallimlerimize yalnız maddi ihtiyaçlarını değil, hars ve irfanlarını mütemadiyen yükseltecek ve kendilerini asrı milletlerin müderris ve muallimleri seviyesinde bulunduracak derecede manevi ihtiyaçlarını da tatmine müsait bir refah hazırlamak, talim ve tedris mesleğinden başka bir yerde tefeyyüz yolu aramalarına mahal bırakmayacak surette ve ciddi esaslar dairesinde istikballerini temin etmek lazımdır. En yüksek bir Darülfünûn müderrisi gibi köyde çalışan mütevazı bir köy muallimi de, bu milletin hars ve irfanına vakt-i hayat edenlerin maddi ve manevi istikballeri milletin manevi zaman ve kefaleti altında bulunduğuna ciddi bir surette emin olabilmelidir.”

Darülmuallimin-i Aliye Muallimlerinden İbrahim Alaattin:

“Müderris ve muallimlerin terfihi için düşündüğüm şey bundan hizmet-i umumiyeye iştirak edenlere şamildir. Çünkü bedel-i iştirak da ki nispet veya tespitsizlik her türlü mantık icabının dununa düşmüştür. Ayrıca meslek talimin kanunla inzibat altına alınması lüzumuna ihtiyaç vardır.”

Şemsettin Sami Beyzade Ali Sami:

“Muallimlerin terfi imkanının hasıl olması servet-i umumiyemizin addetmesine yani o muallimlerin yetiştirecekleri gençlerin mektebe borçlarını ödeyecek kabiliyette olmaları sağlanmalı. Az muallim kullanalım, fakat doyuralım.”

İhsaniyat Müdürü Avni:

“Maaşlar maişet ihtiyaçlarıyla mütenasip olmalıdır. Ve vahit-i kıyas biraz yüksek tutulmalıdır. Muallimin bir fikir adamı sıfatıyla alelade beşeri ihtiyaçlardan fazla mesleki ve hususi ihtiyaçları vardır. Kitaba, seyahate, evinde rahat ve huzura da muhtaçtır. Muallimlerin mesken temin edilmelidir. Yeni yapılacak mekteplere muallimlerin maaile yaşayabilecekleri apartmanlar ilave etmelidir. Bu bir taraftan da mekteplerin içtimaileştirmeye yarar. Bütün muallimler şimendiferlerde, vapurlarda tenzilatlı tarifeye göre ücret vererek edebilmelidir. Ve bu halk her mevsimde ve her zaman sadece bir hüviyet varakası ibraz etmekle istihsal edebilmelidir. Muallimleri hodbin (bencil) olmaktan kurtarmalıdır. Zamanlarının pek az kısmını kendi işlerine hasretmeleri, mütebakisini tamamen mesleklerine vermeleri için hakları sarfa ve atileri mümin olmalıdır. Muallimlerin nakaitliğini diğer memurlardan daha müsait olmalıdır.”

Maarif Vekâleti yaptığı bu anketlerde öğretmenlerin özlük hakları, terfiler ve maaş durumları hakkında düşüncelerini söylemiştir.

2. YÖNTEM

Araştırma literatür taramasına dayanmakta olup, tarihsel araştırma niteliği taşımaktadır. Tarihsel araştırmalar, geçmiş olayları ve olguları araştırmak için kullanılır. Tarihsel yaklaşım, bilgi üretmek için geçmişe bakarak eleştirel bir gözle bakarak çıkarımlar yapmak ve bu çıkarımları raporlamaktır (Kaptan, 1998, 53). Tarih, geçmişe yapılan bir yolculuk olarak, sorgulayan ve eleştirel bir bakışla geçmişin kendisi değil, geçmişin incelendiği bir araştırma alanıdır. “Kendinizi bilmek, ilk olarak bir insan olmanın ne demek olduğunu, ikinci olarak insanın siz olduğunuzu yani başka kimse olmadığını bilmektir” (Collingwood, 1996, 40).

1918-1923 dönemi bir ölüm kalım ve varoluş mücadelesinin verildiği, çok çetin bir dönemi ifade etmektedir. Milli mücadelenin verildiği bu dönemde öğretmenler, görevlerini yerine getirmeye çalışırken, hem milli mücadelede hem de Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasında aktif rol alarak, bağımsızlığa tam destek vermişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ve bugünlere gelmesinde önemli toplumsal rolleri olan öğretmen milletvekillerinin faaliyetleri Türk toplumunun kendisini bilmesi açısından tarihini bilmesi gereklidir.

2.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Sultan II. Mahmut’un (1826 sonrası) reformları ile birlikte Osmanlı devleti sistem açısından yeni bir evreye geçmiş ve bu süreçte eğitim alanında pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Bu dönemde yeni okullar açılmıştır. Tanzimat döneminde ise bu süreç devam etmiştir. Modern eğitime geçiş sürecinde ise en önemli kurumsallaşma, Sultan II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet devrinde olmuştur. Bu dönemde okulların ülke genelinde genişlemesi büyük ölçüde tamamlanmış, eğitimde modernleşme hızla devam etmiş.

1918 yılına müteakiben milli mücadele farklı biçimlerde planlanmaya başlanmıştır. Anadolu’nun farklı yerlerinde toplantılar ve kongreler düzenlenmiş, İstanbul’da bulunan vekiller Ankara’ya gitmeye başlamışlardır. Ankara’da Milli Mücadeleyi

organize etmek ve daha sistemli sürdürmek amacıyla 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi (BMM) açılmıştır. Meclis Mustafa Kemal’in önderliğinde ülkenin farklı yerlerinden gelen değişik statü ve meslekten çok sayıda kişiyle kurulmuştur. Bunlar arasında çok sayıda denilebilecek öğretmenlerin de olduğu bilinmektedir. Öğretmenlerin, Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasına ve devamındaki faaliyetlerine aktif katkı vermeleri eğitim dünyamız açısından son derece önemlidir. Büyük Millet Meclisinin açılışından hemen sonra, 11 ana birim teşekkül etmiştir. Bunlardan biride Maarif Vekilliğidir (Eğitim Bakanlığı). Bu vekâletin amacı mevcut eğitim sürecini en az hasarla sürdürmeye çalışmak ve savaş süreci de olsa eğitimi sekteye (kesintiye) uğratmadan sürdürmektir. Durum böyle olmakla birlikte Büyük Millet Meclisinin, millî mücadele sırasında eğitim bakımından ne tür faaliyetler yaptığı her yönüyle bilinen bir durum değildir. Bu sebeple bu araştırmanın amaçlarından birincisi, Büyük Millet Meclisi’nin (İlk Meclis) eğitim faaliyetlerini incelemek, ikincisi ise bu süreçte yer almış öğretmenleri ve onların eğitim faaliyetlerini araştırmaktır.

Bir devletin kuruluşunda öğretmenlerin rolü eğitim camiası için önemlidir. Ancak bu süreçte öğretmenlerin bu dönemdeki sayısı ve farklı niteliklerine dair durumlar çok iyi bilinmemektedir. Örneğin Büyük Millet Meclisine katılan öğretmenlerin sayısı konusunda farklı görüşler vardır. Örneğin Sakaoğlu; Mitinglerde, kongrelerde, milis güçlerinde ve ordu saflarında yer alan muallimlerden 30’u bulunduğunu belirtmiştir (Sakaoğlu, 1992, 5). Türk Eğitim Tarihinin öncü araştırmacılarından Akyüz ise Mecliste müderris, hoca, müftü gibi ilmiye sınıfından vekillerinde bulunduğunu ve bunların da sayısının 50’yi geçtiğini ifade etmiştir (Akyüz, 1978, 204). Birinci Meclisin önemli araştırmacısı Ahmet Demirel de bu konuda yaptığı tabloda Birinci Meclis’te görev almış milletvekillerinin meslekleri kısmında eğitimci milletvekillerinin sayısını 27 olarak belirtmiştir (Demirel, 2020, 123). Görüldüğü üzere Birinci Meclis’te görev yapan öğretmenlerin sayısı hakkında farklı bilgiler vardır. Bu araştırmanın temel amaçlarından birisi bu durumu netleştirmeye çalışmak ve ilk mecliste görev yapan öğretmen vekillerin sayısı hakkında daha kesin bilgiler vermeyi hedeflemektedir.

2.2. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmada birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Öncelikle bu konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar/tezler incelenmiştir. Bundan sonra ise *TBMM Zabıt Cerideleri* taranmıştır, dönemin bazı dergilerinden ve konu kapsamında yapılmış yayınlardan ikincil kaynak olarak faydalanılmıştır. Araştırmanın doğası nedeniyle nitel araştırma yöntemlerine göre yürütölmüştür. Kaynaklar doküman analizi yapılarak incelenmiş ve belirli bir sistematik dâhilinde yorumlanmıştır.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma zaman bakımından Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 ile bu meclisin sona erdiği 15 Nisan 1923 tarihleri ile sınırlıdır. Çalışma ikinci olarak Büyük Millet Meclisinin eğitimle ilgili her türlü faaliyetlerini kapsamaktadır. Araştırmada kullanılan “eğitimci” kavramından bu dönemde başta ilk ve ortaöğretim olmak üzere yükseköğretimde eğitim ve öğretim yapan kişiler kastedilmıştir. Bu kişilerin eğitim faaliyetleri başta pratik (doğrudan eğitim ortamlarında ders verme), ikinci olarak teorik (araştırma, inceleme ya da farklı yayınlar yapma) bakımından incelenmiştir. Son olarak bu kişilerin eğitime siyasi yönden yaptığı katkılara bakılmıştır.

Araştırma Birinci Meclis'in eğitim alanında yapmış olduğu her türlü çalışmayı kapsamaktadır. Milli mücadele döneminin eğitimcileri; ilk ve orta dereceli okullarda görev yapan muallim ve muallim yardımcıları, Darülfünunda eğitim veren müderrislerden oluştuğu kabul edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

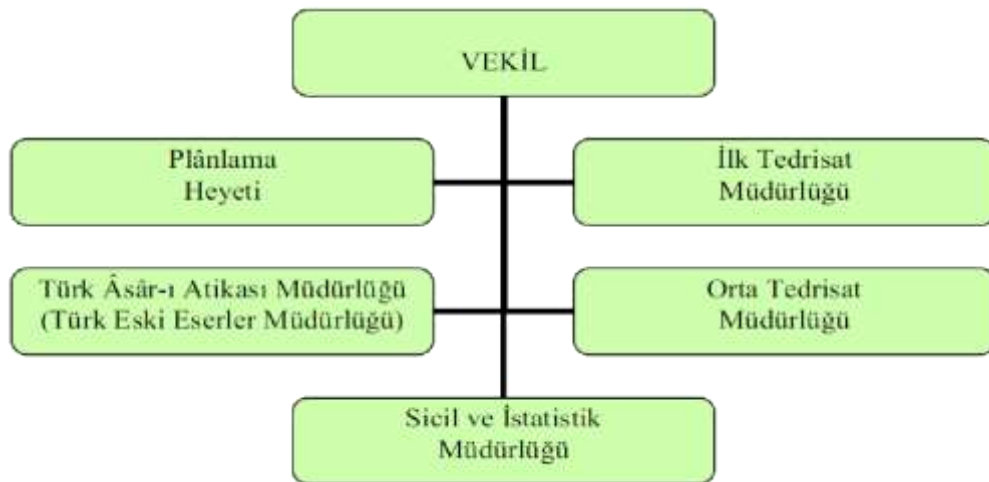
3.1. İlk Meclisin Eğitim Politikaları ve Eğitim Tartışmaları

3.1.1. Maarif Vekâletinin Kuruluşu

23 Nisan 1920 de Ankara'da TBMM'nin açılması da yeni bir devletin kuruluşunun işaretiydi. İstanbul'dan kendisini ayrı bir hükümet olarak gören Ankara, bu nedenle yeni bir hükümete ihtiyaç olduğunu görmüş ve bunun için çalışmalara başlamıştır. Bu hükümetin önemli aktörlerinden biri de Maarif Vekâletidir (Sarıhan, 2013, 170-171).

Ankara'da TBMM'nin toplanmasını takip eden günlerde devletin yönetimi için "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına dair 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 numaralı kanunla diğer bakanlıklarla birlikte Maarif Vekâleti de kurulmuştur.

Kurulan bakanlıklar, Osmanlı Devleti'nden farklı olarak Vekâlet olarak isimlendirilmiştir. Yeni kurulan Maarif Vekâlet, her birisi iki, üç kişiden oluşan 5 daireden meydana gelmiştir. Maarif Vekâletinin 1920 yılındaki teşkilat şeması şekil 1'de verilmiştir:

Şekil 1: Maarif Vekâleti Teşkilat Şeması (1920).

Kaynak: Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), (Ankara: Millî Eğitim Basımevi),17

Maarif Vekâletinin Merkez Örgütü ise şu beş daireden oluşmuştur:

1. “İlk Tedrisat (İlköğretim) Müdürlüğü,
2. Tali Tedrisat (İkincil-Orta – Öğretim) Müdürlüğü,
3. Sicil ve İstatistik (Özlük İşleri ve Sayılama)
4. Muhasebe (Saymanlık) Müdürlüğü,
5. Hars (Ekin, Kültür) Müdürlüğü”,

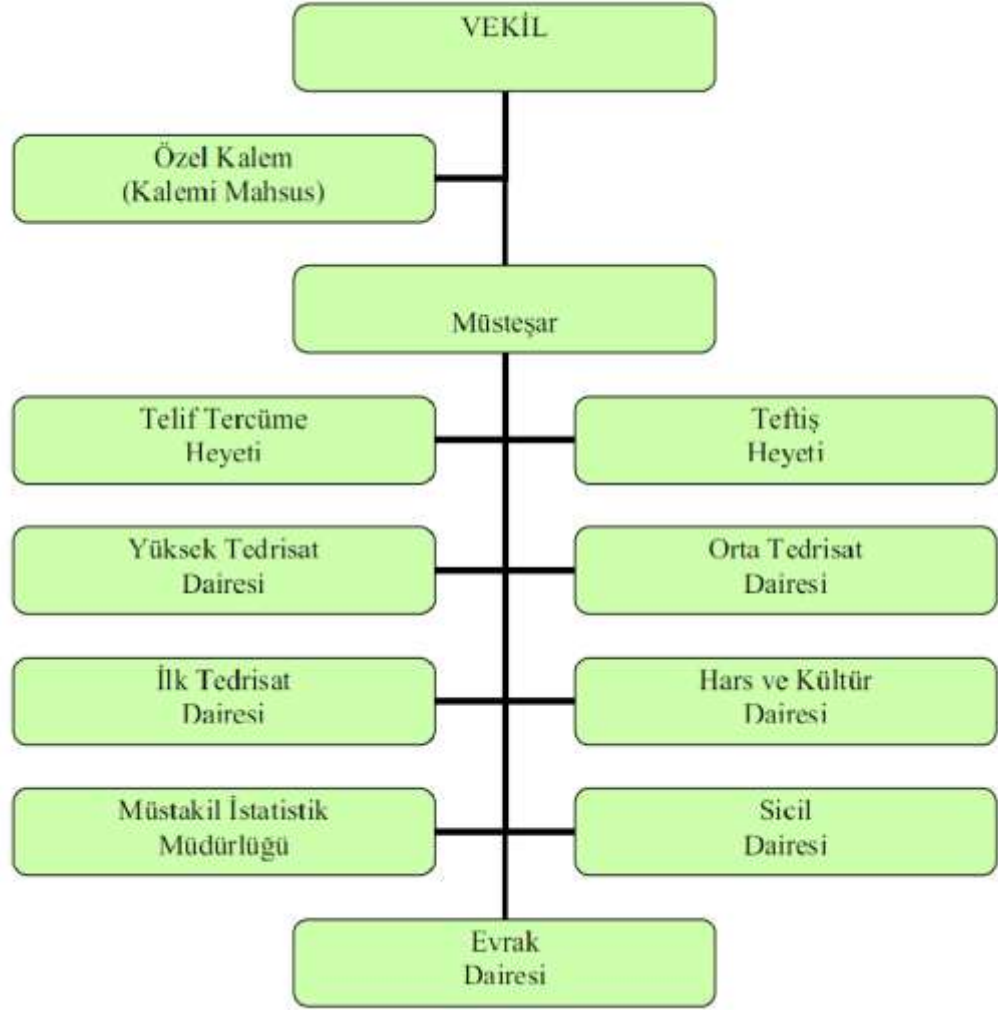
Merkez teşkilatı, üç müfettişten oluşan bir teftiş komitesi ve yedi üyeli bir planlama komitesi tarafından desteklenmektedir. Ancak bakanlığın taşra teşkilatları hakkında bilgisi bulunmamaktadır.

Milli Mücadele döneminde iki Maarif Vekâleti vardı. İstanbul’da Osmanlı Hükümeti’nin Maarif Nezareti İstanbul’da, Ankara Hükümeti’nin Maarif Vekâleti, Ankara’da görev yapıyordu. 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılınca Osmanlı Maarif Nezareti tarihe karışmıştır (Akyüz, 1982, 201)

Zaferin ardından Maarif Vekâlet’inin örgütlenmesi genişletilmiştir. Program Komitesi, "Telif ve Tercüme Bürosu" olarak yeniden düzenlenmiştir. Yükseköğretim Denetim Komitesi, Kayıt ve İstatistik Müdürlüğü ve bağımsız bir İstatistik Ofisi kurulmuştur. Böylelikle, Cumhuriyet ilan edildiğinde, Maarif Vekâlet’inin merkez teşkilatı (Aşkın, 1993, 145-146):

- “Müsteşarlık,
- Yükseköğretim Müdürlüğü,
- Ortaöğretim Müdürlüğü,
- İlköğretim Müdürlüğü,
- Vekâlet Müfettişlikleri,
- Sicil Müdürlüğü,
- İhsaiyat Müdürlüğü,
- Hars Müdürlüğü,
- Hususi Kalem Müdürlüğü,
- Telif ve Tercüme Heyeti ”

makam ve dairelerden oluşmuştur. İlerleyen süreçte Maarif Vekâlet’i, Eğitim Müdürlükleri ve Maarif Memurlukları olarak düzenlenmiştir (MEB, 1988: 17).

Şekil 2: Zaferden Sonra Maarif Vekâleti Teşkilat Şeması (1923).

Kaynak: Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), (Ankara: Millî Eğitim Basımevi),17

Şekil 2'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın zaferden sonra genişletilen teşkilat yapısında birim sayısının artırıldığı görülmektedir. Taşra teşkilatı da, Milli Eğitim Müdürlükleri ve Maarif Memurlukları olarak düzenlenmiştir (MEB, 1988, 17).

3.1.2. Maarif Vekilleri ve Eğitim Politikaları

Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatılan milli mücadelede eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. Modern bir eğitim anlayışını benimseyen Maarif Vekaleti, tüm imkânsızlıklara rağmen çalışmalara devam etmiştir. Bu süreçte eğitimde millilik ilkesine önem verilmiştir. Maarif Vekâleti, milli ve manevi değerlerle insanların ve ülkelerin kurtarılacağına inanmıştır. Yeni Türk devletinin kuruluşunda eğitime verilen önem, meclisin tutumu ve Maarif Vekâletinin çabaları bu dönemin genel eğitim politikalarına yön vermiştir (Ulusoy, 2014, 180).

TBMM'nin açılmasından sonra İstanbul'da Maarif Nezareti'nden bağımsız olarak mevcut eğitim konularına odaklanmak üzere Ankara'da Maarif Vekaleti kurulmuştur. Dr. Rıza Nur ile başlayan süreç, Hamdullah Suphi ve Mehmet Vehbi Bey ile bir miktar ivme kazanmış ve İsmail Safa Bey döneminde büyük bir atılım yapmıştır. Bu süreçte herkes eğitim sorununu çözmeye çalışırken ülkedeki durum her vekilin yapmak istediklerine olanak sağlamamıştır. Bu vekâletnamenin ilk vekili olarak Dr. Rıza Nur göreve gelmiştir (Sarı, 2013, 171).

■ Rıza Nur Dönemi (Mayıs-Aralık 1920).

1879 yılında Sinop'ta doğmuştur. Tabip Yüzbaşı rütbesiyle 1901 yılında Gülhane Hastanesinde (Askeri Tıp Akademisi) Alman hocalar gözetiminde staj yapmıştır. Burada Alman hocaların ilgisini çekerek asistan olmuştur (Kaplukan, 2011, 27).

Dr. Rıza Nur hekimlik görevini sürdürürken, siyasetle de ilgilenmiştir. İttihat ve Terakki Fırkasına girmiş, İkinci Meşrutiyet ilanından sonra kurulmuş bulunan Osmanlı Mebussan Meclisi'ne Sinop Mebusu seçilerek katılmıştır. Bu arada bazı Mebus arkadaşlarıyla 14 Eylül 1908 tarihinde kurulmuş bulunan — Osmanlı Ahrar Fırkasına geçmiştir (Başar, 2004, 59).

Ankara'da kurulan ilk TBMM'ne yine Sinop Vekili olarak katılan Dr. Rıza Nur, teşkil edilmiş bulunan İcra Vekilleri Heyeti'nde ilk Maarif Vekili olmuştur (Kaplukan, 2011, 27).

Dr. Rıza Nur'un Maarif vekilliği döneminde 9 Mayıs tarihinde hükümet programı okunmuştur. Okunan programa göre eğitim ile ilgili yapılacak olanları şöyle belirtmiştir (TBMMZC 1959'dan akt. Sarıhan, 2013, 172):

- “Çocuklara verilecek eğitimin dini ve milli olması
- Çocukların yaratıcı ve üretici zekâlarının kullanmalarına yönelik eğitimin yüksek derecede verilmesi
- Okullarda okutulan programların ilmi ve çağdaş bir şekilde düzenlenmesinin yapılması
- Türk milletinin yapısına, bakış açısına, coğrafi şartlara, tarihi ve toplumsal geleneklere uygun ders kitaplarının hazırlanması

- Batı edebiyatımızın değişik eserlerinin kazandırılabilmesi için Doğu ve Batı eserlerinin çevirisinin yapılması
- Maarif vekâletinin öncelik olarak hâlihazırda bulunan okulların idare edilmesidir.”

Dr. Rıza Nur'un açıkladığı eğitim politikası, milli eğitim sisteminin Osmanlı ideolojisinden ayrılmasının sinyallerini verdi. Program anlatıldıktan sonra şimdilik yapılabilecek pek bir şey olmadığını ifade eden Dr. Rıza Nur, şartlar düzelene kadar mevcut durumun ve iyi yönetimin devamı için çalışacaklarını belirtmiştir (TBMM, 1959, 243).

Dr. Rıza Nur Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki ilk döneminde birçok sorunla karşılaşmış ve mücadele etmiştir. Hükümet, Kurtuluş Savaşı'ndan geçmesine rağmen, yeni hükümetin eğitim vizyonu, eğitim araştırmaları yapmak ve bu çalışmaları uygulamaya koymak üzere Ankara Maarif Müdürlüğü tarafından getirilen bir katiple birlikte belirlemiştir (Kaplukan, 2011, 34). Maarif Vekili Rıza Nur, Osmanlı ideolojisinden farklı bir eğitim modelinin uygulanacağını belirtmiştir. Ancak dönemin zorlu koşulları nedeniyle zaman zaman çok fazla ilerleme kaydedilemeyeceğini söyleyen Rıza Nur, mevcut koşullar iyileşene kadarki süreçte, mevcut durumun korunması ve iyileştirilmesi konusuna değinmiştir.

Birinci TBMM hükümetinin eğitim planlarının yanı sıra, bu dönemin en ciddi sorunlarından biri de kuşkusuz öğretmenlerin statüsüyle ilgiliydi. Bu sorunların başında öğretmenlerin maaş alamamaları gelmektedir. Öğretmenlere maaş ödenmemesi konusu hiçbir zaman meclis gündeminden eksik olmamış ve konunun önemine dikkat çeken İlk Meclisin eğitim temsilcisi Samsun Çarşamba'da görev yapan bir öğretmenden dilekçe ile söz etmiştir. Öğretmenin dilekçesinde ana fikri, Mekteb-i İptidaiye öğretmen ve öğretmenlerine kimsenin sempati ve acıma duymaması, bu nedenle arkadaşlarının mesleği bırakmasıydı. Hatta öğretmenlerin dilekçede yazdığı en büyük sorunlardan biri de hayatları boyunca öğretmenlik yapıp bakırlarını, kilimlerini, yorganlarını, gömleklerini sattıkları ama bu sefaletle daha fazla dayanamadıkları dilekçede yer almıştır (Sarıhan, 2013, 173).

Dr. Rıza Nur, öğretmenlerin maaşlarını çeşitli nedenlerle alamamalarını ilişkilendirmiştir. Bu nedenler arasında; özel idarenin o dönemdeki okul ve öğretmen giderleri de dahil olmak üzere gelirinin düşük olması ve İptida-i Okulları,

Darülmualimin, Darülmualimin ve İdadi okulları gibi okulların devlet idaresine bağlı olarak çalıştıkları için maddi sıkıntı yaşamaları sayılabilir. Bu nedenlerle Rıza Bey, eğitim bütçesinin yeniden görüşülmesi gerektiğini meclise sunmuş ve gerekirse bazı maddelerin revize edilmesini önermiştir (Sarıhan, 2013, 173).

Yine bu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemindeki sorunlardan biri de Osmanlı devletinde gerek öğretmenler, gerekse ders materyalleri ve hatta uygun yapılarda vasıfsız eğitimdi. Parlamentoda yoğun tartışmalara yol açan bu konu, Kütahya Vekili Besim Atalay'ı yasa tasarısı hazırlamaya sevk etti. Besim Bey, Darülmualimin kaldırılması ve sultanilerin liselere dönüştürülmesi fikrini ortaya atmıştır. Atalay, hazırladığı yasa tasarısında, öğretmen okullarının kapanmasıyla oluşacak boşluğun, ortaokulların son yıllarının meslek derslerinin verildiği sınıflarla değiştirilmesiyle doldurulabileceğini öne sürmüştür.

Dr. Rıza Nur, Maarif Vekâlet'inde çalıştığı 8 ay 11 gün boyunca bütün zamanını eğitim işleriyle geçirmiş, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve merkez teşkilatın kurulması için elinden geleni yapmış, eğitim-öğretimi formüle etmeye çalışmıştır. Mecliste öğretmenlerin kaygıları dile getirilirken, kapatılan okulların yeniden açılması ve eğitimlerinin devam ettirilmesi için çaba göstermiştir. Görev süresi boyunca, savaşın şiddeti, ekonomik zorluklar, hiyerarşi ve organizasyon eksikliği nedeniyle eğitim faaliyetlerinde büyük işler gerçekleştirilememiş, ancak ulusal hükümetin hedefleriyle tutarlı çalışmalar sürdürülmüştür (Ulusoy, 2014, 180-181)

Hamdullah Suphi Tanrıöver Dönemi (Aralık 1920- Kasım 1921)

“Tanzimat'ın ünlü kişilerinden ilk Maarif Nazırı Abdurrahman Sami Paşa'nın torunu; Evkaf, Maliye, Ticaret ve Maarif nazırlıkları yapan Abdülatif Suphi Paşa'nın oğlu ve Samipaşazade Sezai Bey'in yeğeni olan Hamdullah Suphi Bey 1885 yılında İstanbul'da doğdu. Annesi Ülfet Hanım'dır. Numune-yi Terakki İlkokulu'nda okuduktan sonra Galatasaray Sultanisini bitirdi” (Kaplukan, 2011, 36).

Hamdullah Suphi Bey, Altunizade ve Numune-i Terakki idadilerin de ilk eğitimlerini almış, 1905-1907 yıllarında Tapu ve Kadastro işlerinde görevde bulunmuştur. 1908 yılında Ayasofya Rüştîyesinde Kitabet, Malumat-ı medeniyye ve Fransızca dersleri vermiş 1910 'da Darülmualiminde fen ve Osmanlıca dil dersleri, 1913 yılında ise Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Edebiyat-ı Türkiye, Fenn-i Terbiye ve Türk

İslam Güzel Sanatları Tarihi derslerini vermek üzere öğretmenlik ve müderrislik görevlerinde bulunmuştur.

Hamdullah Suphi, Halit Ziya Uşaklıgil'in Mabeyn başkanlığına atanması üzerine Darülfünuna müderris olduğu vakit 24 yaşındadır. Selefinin okuttuğu Hikmet-i Bedasyi dersi yerine Maarif nezaretinden izin alarak Türk ve İslam Sanayi-i Nefise Tarihi dersi okutmuştur (Başar, 2004, 73).

Balkan Savaşlarında Edirne ve Trakya'da toprak kaybettiğimiz topraklar hakkında sorununu çözmek için Hamdullah Suphi Bey, Berlin ve Petersburg'a gitmiştir. Türk ocağı, Türk yurdu, Türk derneği gibi örgütlerde çalışmalar yapmış, uzun yıllar Türk ocakları başkanlığı görevini sürdürmüştür. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesi üzerine gerçekleştirilen İstanbul'daki mitinglerde yaptığı etkili konuşmalardan dolayı takdir toplamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Saruhan vekili olarak görev yapmıştır (Uçman, 2014, 574-575).

Hamdullah Suphi Bey, Kurtuluş Savaşı'nın başlaması ile Anadolu'ya geçmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi vekilliğinin ardından, Türklerin ve eğitim temsilcilerinin desteğini almak için Ankara'da Türk Ocağı'nın açılmasında aktif rol almıştır. Milli mücadeleyi destekleyen ve İzmir'in işgaline karşı düzenlenen mitinglerde yaptığı konuşmalardan sonra kendisi Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi'nin en güçlü hatibi olarak nitelendirilmiştir.

Bolşevikler (Rusya) ile kurulan diplomatik ilişkileri geliştirmek için TBMM'nin ilk temsilcisi Dr. Rıza Nur'un bir heyet ile Moskova'ya gönderilmesi üzerine Maarif vekilliği Mecliste yeniden gündeme gelmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 14 Aralık 1920 tarihinde TBMM'ye bir tezkere sunmuştur. Maarif vekilliği seçimine Hamdullah Suphi ile, Balıkesir millet vekili (Karesi) Vehbi Bey, İzmir milletvekilleri Yunus Nadi Bey ve Mahmut Esat Bozkurt aday olmuşlardır (Elçiçek, 2016, 190).

Hamdullah Suphi 65, Vehbi Bey 31, Zeki Bey 21 oy almışlardır. 12 çekimser oy ve 1 oy geçersiz sayılmıştır. Hamdullah ve Vehbi Beylerin isimleri aynı anda yazıldığı için 1. oy geçersiz değerlendirilmiştir. Meclis Başkanı oylamanın tekrarlanmasına karar vermiş ancak meclisin yoğun programına göre çoğunluğun görüşü alınarak Hamdullah Suphi'ye 1 oy yazılmıştır. Bunun sonucunda Hamdullah Suphi Bey 66 oyla Maarif Vekili olmuştur (Güven ve Boyraz, 2016, 291).

Hamdullah Bey göreve başladığında Türk milleti Kurtuluş Savaşı'nın en zorlu dönemini yaşıyordu. Güneyde Ermeniler ve Fransızlar, Doğuda Ermeniler olmak üzere Batı Anadolu, Yunan birliklerinden nefes alamıyordu. İngiliz askerleri boğazın iki yakasında nöbet tutuyor. Başka bir deyişle, hükümetin tüm araç ve yetkileri savaşa ayrılmıştır. Bu nedenle verilecek diğer konular ve hizmetler kendi hallerine bırakılmıştır. Bu hizmetler arasında eğitim de yer almaktadır. Devlet bütçesi eğitim için ödeme yapamıyor. Sonuç, eğitimi durma noktasına getirdi. TBMM hükümetinin eğitime ayrılan bütçeyi tartışması, içinde bulunduğumuz dönemi yansıtan bir belgedir.

O tarihte Ankara Hükümetine bağlı sancak 38 sancak ve livada ve 2346 iptidai bulunuyordu. Mevcut okullardan 580'i eğitim verememekteydi. İptidai'deki öğretmen sayısı 2385'tir. 680'i kız, 2834'ü erkek olmak üzere 3065 toplam öğretmen bulunmaktadır. Öğretmen okulundan mezun olan öğretmen sayısı 876'dır. Savaş yıllarında Anadolu'daki köylerin %96'sında eğitim ve öğretim verilememiştir. (Sarı, 2013, 175).

Hamdullah Suphi Bey göreve geldikten sonra eğitim alanında yapılacak zorunlu değişiklikler konusundaki görüşlerini sundu. Hâkimiyet-i Milliye, dönemin gazetesine verdiği röportajda; eğitimin hedefine ulaşmasının; eğitimin halk desteği ile iş birliği içinde yapılmasının önemini vurgulamıştır. Müfredatla ilgili görüşlerini de dile getiren Hamdullah Suphi, müfredatta herhangi bir değişiklik yapılmayacağını, ancak ilçe bazında bir değişiklik oluşturulacağını söylemiştir. Bir örnekle açıklayacak olursak; özellikle denize yakın şehirlerin deniz ticaretinde başı çekmesi ve geçiş noktalarında bulunması nedeniyle bu şehirlerde okuyan öğrencilerin müfredatlarında ticaret derslerine yer verilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir (Sarı, 2013, 175). Bir başka düşüncede Hâkimiyet-i Milliye'de geçen başlığa atıfta bulunularak, ancak ilköğretimin 6 yıldan 4 yıla indirilmesi, 1 yıl seçmeli eğitim alıp ortaöğretime geçilmesi üzerinedir. Aslında Hamdullah Suphi, ilkokullarda kadın öğretmenlerin çoğunluğunun işe alınmasının faydalı bir atılım olacağına inanmıştır. Aynı şekilde dersin önemli bir bölümü de Kız Sultanileri ve Darülmuallimatlardan kadın öğretmenler tarafından okutulacaktır. Hamdullah Suphi'nin önerdiği diğer bir görüş ise öğretmenlerin yaş olarak öğrencilerden oldukça büyük yani onlara “evlatlarım” diye hitab edebilecek kadar olması gerektiğidir (Sarıhan, 2013, 175).

1922'den itibaren ilköğretim okullarını zorunlu eğitime dönüştürme çabaları gündemdeydi. Daha önce bahsedildiği üzere, Dr. Rıza Nur döneminde öğretmen maaş sorunu, Hamdullah Suphi döneminin de acı bir gerçeği olmuştur. Hamdullah Suphi bey, öğretmenlerin maaşlarını alamamalarının İdareden kaynaklandığını ve bu nedenle tüm okulların tek merkezde toplanması gerektiğini açıklamıştır (Güven ve Boyraz, 2016, 296). Tabii ki, öğretmen maaşlarındaki düşüş onları farklı alanlarda çalışmaya zorlamıştır. Pek çoğu öğretmenlik mesleğini bırakıp gümrük, kâtiplik, ticaret gibi meslek alanlarına yönelmişlerdir. Hatta 10 Mart 1920'de Karagöz dergisinde meslekten ayrılıp başka işler yapan öğretmenlerin karikatürünü bile yayınlanmıştır (Sarıhan, 2013, 484).

1921'de öğretmenler arasında bütünlük bozulmuştur. Muallimler Cemiyeti adı altında faaliyet gösteren İptidai öğretmenleri, İptidai Öğretmenler Cemiyeti'ni kurarak bağımsız hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Sultani'de görev yapan öğretmenler, Muallimler Cemiyeti'nin üyelerini oluşturmuşlardır. Bu farklı seviyelerdeki öğretmenlerin maaşları farklıdır. Bir hafta öğretmenlik yapan iptidai öğretmeni 500 ile 1.000 kuruş arasında ücret alırken, haftada 15 saat ders veren sultani öğretmeni 1.200 ile 2.000 kuruş arasında maaş alıyordu. Bu nedenle Milli Mücadele yıllarında öğretmenler arasında geçici de olsa bir birlik kopması yaşanmıştır (Sarı, 2013, 177).

Yabancı okulların milli mücadele karşıtı faaliyetleri ve işgal güçleriyle işbirliği bu dönemin önemli konularından biriydi. Hamdullah Suphi de bu okullarda bu tür vandalizme karşı önlem almıştır. Örneğin işgal güçleri Ege bölgesindeki okulları kapattığında, Antalya bölgesindeki azınlık okullarını da kapattı. Hamdullah Suphi, milli birlik ve bütünlüğü sağlamak için eğitimin tek elden yönetilmesi gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca o dönemin sorunlarından biri olan öğretmen ihtiyaçlarına da bir çözüm düşünmüş, ancak işi vasıfsız kişilerin yapmasını istememiş ve mesleğin onurunu korumuştur (Kaplukan, 2011, 40-41)

İki kez üst üste Maarif vekilliği görevinde bulunan Hamdullah Suphi, soru girdabında eğitim sisteminin düzenlenmesi konusunda birçok fikir dile getirmiş ancak Rıza Nur döneminde olduğu gibi olağanüstü durumların yaşandığı ülkede bu fikirler hayata geçirilememektedir. Bu dönemin en önemli işlerinden biri de İstiklal Marşı yazılmasıdır. Bu noktada Mehmet Akifî İstiklal Marşı'nı yazmaya ikna etmek, döneminin en büyük ödülü olmuştur. Eğitimle ilgili konuları tartışmak ve sonuç çıkarmak amacıyla düzenlenen "Maarif Kongresi" de bir diğer önemli adım

olmuştur. Bir sonuca bağlanmadan bitmesi gerekse de, bu kongre sonraki dönem için ufuk açıcı oldu. (Cihan, 2018, 23).

Hamdullah Suphi Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunda yetişen önemli bir şahsiyetti. Ailesinin Osmanlı bürokrasisinin önemli üyeleri olması ve eğitimci bir çevrede yetişmesi, Hamdullah Suphi Bey'in Maarif vekilliği dönemindeki faaliyetlerine olumlu katkı sağlamıştır. Hamdullah Suphi Bey, yeni Türk devletinin Osmanlı Devleti'nin eğitim konusunda yaşadığı sıkıntı ve yanlışları yaşamaması için büyük çaba sarf etmiştir. Maarif Vekâleti temsilcisi olarak onun İstiklal Marşı'nın okunmasındaki şahsi çabaları ülkemizin yeni nesline de tanıtılmalı, İstiklal Marşı ile ilgili tüm bilgilendirme ve toplantılarda adı geçmelidir (Güven ve Boyraz, 2016, 313).

Mehmet Vehbi Bolak Dönemi (Kasım 1921-Kasım 1922)

1883 yılında Balıkesir'de doğmuştur. Babası çevrenin tanınmış din ve bilim adamlarından Abacılar Kethüdası Hacı Mehmed Efendizade Hacı Yahya Nefi Efendi'dir. Balıkesir'deki Mektep-i Kebir-i İptidaiye'den mezun olduktan sonra Balıkesir idadisine girmiştir. Bu okulda beş yıl okuyarak 15 Eylül 1899 tarihinde diploma ile mezun olmuştur. Daha sonra girmiş olduğu bursa İdadisinden de 1 Kasım 1903 tarihinde mezun olmuştur.

Mehmet Vehbi bu okulları bitirdikten sonra İstanbul'daki Mekteb-i Mülkiye öğrenci olarak girmiş ve bu okuldan kamu yöneticisi olarak 1912 yılında mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra 1912 yılında Hüdavendigar (Bursa) Vilayetinde Maiyet memuru olarak devlet memuriyetine başlamış olan Mehmet Vehbi Bey, bu görevini Eylül 1915 tarihine kadar sürdürmüştür. Daha sonra çeşitli devlet dairelerinde memuriyet hayatına devam etmiştir. Bu memuriyetleri sırasıyla şunlardır; Bala kaymakamlığı (1909), Kızılkilise Kaymakamlığı(1910), Çarsancak Kaymakamlığı (1912).

Bursa ilindeki maiyet memurluğu sırasında Gönen, Balya, Karacabey, Burhaniye kaymakam vekillikleriyle maarif müfettişliklerinde de bulunmuştur. Balıkesir'de Mutasarrıf Ali Bey'in zamanında gönüllü olarak yapmış olduğu maarif müfettişliği sırasında, bu yöredeki okulların yapılmasında ve çoğaltılmasında önemli hizmetler yapmıştır.

Daha sonra Osmanlı Meclisi'nin 2. ve 3. döneminde ve TBMM'nin 1. ve 2. döneminde Balıkesir milletvekilliği görevinde bulunmuştur. 4. İcra Vekilleri Heyeti'nde ve Maarif Vekilliği görevlerini yerine getirmiştir (Kaplukan, 2011, 47-48)

Mehmet Vehbi Bey döneminde Latin alfabesi çalışılmış ve Samih Rıfat Bey, harflerin kabulü ile ilgilenen Telif ve Tercüme Heyeti'ne atanmıştır. Samih Rıfat'ın konuyla ilgili açıklama yapmasının ardından Latin ve Arap alfabelerinin birbirine çok benzediği fikri ortaya çıktı. Yine raporda yazılan bilgilerde; Latin alfabesinin çok değerli bir alfabe olmadığı belirtilmişti. Savaş sırasındaki bu tür değişikliklerin milli şuur ve birliği zedelediği söylenmektedir (Sarı, 2013, 180). Nitekim bundan Vehbi Bey döneminde eğitim ve öğretim koşullarından eğitimle ilgili reformların gelecek dönemlerde yapılması gerektiği sonucuna varılabilir.

Mehmet Vehbi Bey, Türkiye'nin eğitim sorunlarının çözümünün yeterli sayıda öğretmen yetiştirmekle olacağına inanmakta ve bu kapsamda kapatılan iki öğretmen okulunu açmaya çalışmıştır. Mehmet Vehbi Bey, eğitim politikasında ilköğretime ağırlık verir. Mehmet Vehbi Bey, mevcut ilköğretim okullarının merkezi hükümete bağlı olması gerektiğine inananların aksine, ilköğretim okullarının durumunu iyileştirmek için il özel idari bölgelerinin gelir akışlarının iyileştirilmesiyle ilköğretimin iyileştirilebileceğine inanmaktadır.

Mehmet Vehbi Bey savaşa rağmen okulun eğitim-öğretim faaliyetlerine devam edebilmesi için çok çalıştı. Kendisinden önceki Hamdullah Suphi döneminde yürürlüğe giren 7 Mart 1921 tarih ve 100 Sayılı “Muallim ve Talebenin Askerlikten Tecilleri Hakkındaki Kanunu”na başvurarak Genelkurmay'dan öğretmen sevklerinin durdurmasını rica etmiştir (Başar, 2004, 93).

Mehmet Vehbi Bey daha çok komisyonlar kurarak işini yapmaya çalıştı. Resim, müzik, yabancı dil gibi derslerin programlarında farklı fikirlere sahip kişilerden oluşan komisyonlar çalıştı, ancak çeşitli alanlarda hazırlanan bu programların önemli ölçüde yetersiz olması nedeniyle eskisinden farklı olmayan bir programa geçildi. Çeşitli alanlarda hazırlanan bu programlar, Osmanlı dönemindeki programlardan pek de farklı olmadığı için, Vehbi Bey'in vekilliği sırasında dahi uygulanamayan önceki programlara devam edilmiştir (Kaplukan, 2011, s. 51).

Maarif Vekili Mehmet Vehbi Bey, eğitimin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış ancak ülkedeki zor şartlar nedeniyle eğitim alanında istediği değişiklikleri

gerçekleştirememiştir. Eğitim kaynakları bulmak için mücadele etti. Vehbi Bey'in sadık ve vatansever gençler yetiştirme düşüncesiyle eğitim tasarlama çabaları, İstanbul Muallimler Cemiyeti ve Mekteb-i İbtidaiye Muallimler Cemiyeti'nin öğretmen teşkilatlarının Maarif Vekaleti'nden ayrılmasıyla sonuçlanmıştır (Taşçı 2015).

İsmail Safa Özler Dönemi (Kasım 1922-Mart 1924)

İsmail Safa Özler 1885 yılında Adana'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Adana'da, yükseköğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. Şam Lisesi'nde tarihi coğrafya öğretmeni, Adana halkevi başkanı, gazetecilik ve çiftçilik yapmıştır (Kaplukan, 2011, 51).

İsmail Safa Bey eğitimin en görkemli ve güçlü vekili olarak görülmüştür (Ergün, 1997, 97). Mehmet Vehbi Bey'in 5 Kasım 1922'de istifa etmesinin ardından, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan seçimler nedeniyle 6 Kasım 1922'de Mersin Vekili İsmail Safa Özler Bey Maarif Vekili olarak atanmıştır.

İsmail Safa Bey Maarif Vekili olunca milli mücadele büyük bir zaferle sonuçlanmıştı. Bu sebeple kendisinden önceki savaşın çetin şartlarında çalışmaya çalışan Maarif Vekillerinden daha talihli bir pozisyonda çalışmaya başlamıştır. Mehmet Vehbi Bey'in göreve başlamasından sonra cumhuriyetin kuruluşunda en güçlü Maarif Vekili olan İsmail Safa Özler Bey bir buçuk yıl süren bakanlığına başlamıştır. İsmail Safa, iyi düşünen, çevresini dinlemesini bilen, doğru kararlar veren, ülkesini ve milletini gerçekten seven dürüst ve pozitif bir siyasetçidir. Cumhuriyetin Kemalist görüşe sahip ve tamamen Cumhuriyete has ilk Maarif Vekili'dir (Ergün, 1982, 22).

Mustafa Kemal Atatürk, "maarifin gayesi iktisattır" eğitim politikasını benimsemiş ve eğitimle ilgili bazı araştırmalar yaparak bunu ilke edinmiştir. Mustafa Kemal, üretime yönelik bir eğitim-öğretim modelinin benimsenmesi gerektiğini vurgulayarak; Türk çocukların ticarette, sanayide, tarımda, sanayide kısacası tüm üretim alanlarında üretken ve verimli olmalarını sağlayacak bir eğitim modeli geliştirmek ve gerekli çözümleri hükümetin müfredatına dahil etmek istiyordu (Kaplukan, 2011, 23). Bu konu ile ilgili maruzatını TBMM açılış konuşmasında şöyle de dile getirmiştir: "Terbiye ve tedriste tatbik edilecek usul, malumatı insan için fazla süs, bir vasıta-ı tahakküm yahut medeni bir zevkten ziyade, maddi hayatta

muvaffak olmayı temin eden ameli ve kabil-i istimal bir cihaz haline getirmektir. Maarif Vekâletimiz bu esasa ehemmiyet vermektedir.” (Kapluhan, 2011, 23).

İsmail Safa Bey, Maarif Vekilliği döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın bu açıklamasını genel bir kaide olarak kabul etmiştir. Maarif Vekili İsmail Safa Bey, Vekil olduktan kısa bir süre sonra il ve vilayetlere halk eğitimi odaklı bir genelge yayınlamıştır. Genelgede belirtilen gereklilikler arasında halkın eğitime olan ilgi ve bağlılığının artırılması, kitleler, okullar ve öğretmenler arasındaki mesafenin daraltılması, zorunlu eğitim ve zorunlu eğitimin yaygınlaştırılması gibi önemli gereksinimler bulunmaktadır.

İsmail Safa Bey, ilköğretimdeki kitap sorununu çözmek için önce 150.000 adet ilk okuma kitabı basmış, ilköğretim okullarına ücretsiz dağıtmış ve bu okullara 150.000-20.000 adet harita göndermiştir. İsmail Safa Bey, birçok öğretim materyali ve donanımı yetersiz ortaokul bırakmak yerine, bu eksiklikleri olan okullarda eğitimin azaltılmasının daha iyi olacağına inanmakta ve bu yönde çalışmaktadır. 15 Temmuz 1923'te toplanan Birinci Heyet-i İlmiye Sultanilerin adının Liseler olarak değiştirilmesine ve bu okulların bir veya iki yarıyıl olmak üzere iki kademeye bölünmesine karar vermiştir. İsmail Safa döneminde hükümet, Darülfünun'un bilimsel ve idari özerkliğine değer vermiş ve Darülfünunun gelişmesi ve ilerlemesinin onu yöneten hocaların sorumluluğunda olduğunu kabul etmiştir (Kapluhan, 2011, 56). Bu dönemde de önceki vekillerde olduğu gibi öğretmen maaşları sorunu devam etmiştir.

İsmail Safa Bey'in maarif vekilliği dönemine ilişkin diğer bir önemli bilgi ise; okulların belirli denetimlere tabi olarak açılmasının yanı sıra, öğretmenlerin özlük haklarının belirli kurallar ve düzenlemeler çerçevesinde ilerlemesini sağlamak amacıyla “Tedrisat Muallimleri Kanunu” çıkarılmıştır. Kanuna göre öğretmenler, sınıf ve derecelerinin olduğu özel meslek olarak kabul edilmekte ve yükseköğretim öğretmenleri, ortaöğretim öğretmenleri ve ilköğretim öğretmenleri olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır (Sarı, 2013, 189).

İsmail Safa Bey'in 1923 tarihli genelgesi, yeni Türkiye'nin eğitimindeki hedeflerini daha açık bir şekilde ifade etmiştir. Eğitim ve öğretimin bir ülkeye "özgürlük hareketi gibi" siyasi reform hareketleri yoluyla da gelebileceğini söyledi. İleride "Hâkimiyet-i Milliye'nin tehdit edilmemesi için milletin ve her şeyden önce

toplumsal zümrenin fikrî olarak yükselmesini istemiştir. Devrimin olumlu sonuçlanabilmesi için her yurttaşın kendisini mesleğinde daha etkin kılacak bilgi ve becerilere sahip olması gerektiğini açıklamıştır (Güneş, 1997, 283).

Yeni kurulan cumhuriyetin eğitim politikasının belirlenmesinde aktif rol alan İsmail Safa bey, eğitim politikasını Atatürk ilkelerine göre tanımlamaya çalışmıştır. Maarif Misaki (Eğitim andı), yeni Türk devletinin eğitim hedeflerini belirlemek için yayınlamıştır. Özel okul yönetmeliğinin altıncı maddesinde değişiklik yapan İsmail Safa Bey, Türkçe dışında bir dilde eğitim veren özel okullarda Türkçe öğretmenlerinin Türk tarihi ve coğrafyası ile Türkçe derslerini Türkçe okutulacağını belirtmiştir. İsmail Safa Bey, Fransa ve İspanya'dan örnekler alarak Vekaletin merkezi yapısını değiştirmiştir. Ayrıca Maarif Vekaleti merkez teşkilatını düzenleyen kanunla ilgili çalışmalar İsmail Safa Bey döneminde yapılmıştır (Cırıtlı ve Sorguç, 1987, 401-406).

Rıza Nur Bey'in maarif vekilliği döneminde, eğitimde eskilerin korunması, eğitim ve öğretimin devam ettirilmesi, insanların milli mücadeleye katılmasına yardımcı olunması, Hamdullah Suphi Bey döneminde toplumdaki herkesin yaşamak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olunmasına, Vehbi Bey döneminde ise ülke gençliğin dini ve milli değerlerine bağlı, sevgi, sebatkar karakter ve ahlak ile donatılacak biçimde yetiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Güneş, 1997, 282). İsmail Safa Bey döneminde Atatürk'ün eğitimle ilgili düşüncelerinin yerleştirilmeye çalışıldığı ve Türk gençliğinin çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmasına yönelik çalışmalar yapıldığı söylenebilir.

3.1.3. İlk Meclis Döneminde Öğretmenlerin Mesleki Yayınları

Akyüz(1978, 185-187)'e göre, milli mücadele dönemi çıkan öğretmenlerin çıkardığı dergileri iki kategoride incelemiştir. İlki Anadolu'da ikincisi ise İstanbul'da çıkan dergilerdir.

Anadolu'da öğretmenlerin çıkardığı dergileri hakkında kısaca bilgiler verecek olursak: **Anadolu Terbiye Mecmuası:** Anadolu'da çıkan öğretmen yayınlarının en önemlisidir. İlk sayısı Ocak 1922 tarihini taşıyan dergi aylıktır ve görebildiğimiz en son sayı 1923 tarihlidir. Öğretmenlerin sorunlarını ele alan ve inceleyen en çok imzası olan kişi de Kazım Nami'dir. Kazım Nami, İstanbul öğretmen oulu mezuunu, Mercan Lisesi'nde tarih öğretmeni, eğitimci ve eski İzmit Maarif Müfettişi olan Ziya

Gökalp'in yakın arkadaşıdır. Dergi, II. Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'nin uluslararası eğitimle ilgili gelişmelerde geride kaldığından bahsetmektedir. Elbette bu gecikmenin birçok nedeni vardır. Türk devleti sadece Batı Cephesi'nde savaşmıyor, Doğu ve Güney Cepheslerinde tüm ülkenin seferber olduğu bir savaşta eğitimi asgari kalitede tutmak bazen mümkün olmuyordu. Dergi, eğitimin korunması ve sürdürülmesinde yapılacak reformlar sonucunda gerçek, yapıcı gelişmeler gösterebileceğini vurgulamaktadır. İnsanların bu konuda ne kadar bir şeyler yapmak isteseler de yeterli bilgi ve birikime sahip olmadıklarını, dolayısıyla eğitimle ilgili modernizasyon konularında tereddüt ve çekimser kalılabileceğinden bahsetmiştir..

Yeni Mektep: Trabzon'da, darülmuallimin Fenn-i Terbiye öğretmeni Hıfzırrahman Raşit Öymen Bey tarafından Ekim 1922 'de çıkarılmaya başlanmıştır. Sonrada Samsunda çıkarılmıştır. On beş günlüktür hem öğretmenlere hem de öğrencilere hitap etmiştir. En önemli dikkat çeken imzalar ise Ali Canip ve İbrahim Alâeddindir.

Yeşil Yuva: önce Artvin'de sonra Ardahan'da öğretmen Ali Rıza Bey tarafından çıkarılmıştır. Aylıktır ilk sayısı Ağustos 1922 tarihini taşır.

Milli Mevkûre: Adana Muallimler ve Muallimler Cemiyetinin organıdır ve aylıktır(1922). Adana cephesinde yaşanan zulüm karşısında kamuoyunu doğru bilgilendirme konusunda da önemli yazılar yayınlamıştır..

Küçük Mecmua: Diyarbakır'da çıkan dergi meslek dergisi değildir. Ziya Gökalp tarafından çıkarılan ve okullara milli heyecanı sokmak amacıyla Gökalp'in yazdığı şiirler önemlidir. İlk sayısı Haziran 1922 tarihli dir.Haftalık olarak yayın yapmıştır.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Mustafa Kemal Paşa tarafından Ocak 1920 'de Ankara'da çıkarılan bu gazete Milli mücadelenin resmi organı olmakla beraber eğitim, öğretim ve öğretmen sorununa en fazla yer veren gazetedir.

İstanbul'da çıkan öğretmen dergiler: Tedrisat Mecmuası: İlk sayı Şubat 1910 yılında çıkmış. İlk dönemler aylık daha sonraları ise iki ayda bir çıkmıştır.Ekim 1917-Nisan 1919-1921-1925 yılları arasında çıkmamıştır.Son sayısı ise 1926 tarihli dir. İstanbul darulmuallimin öğretmenlerince yayınlanmış olup kuruluşunda müdür Satı Bey'in rolü olmuştur.

Büyük Mecmua: Mart 1919 yılında çıkmaya başlamıştır. Aslında edebi olan bu dergide İsmail Hakkı, Ömer Seyfedin, Ali Canip gibi Türkçü öğretmen liderleri de

eğitim ile ilgili yazılar yer almıştır. Dergide yazıları bulunan diğer bazıları Muallim Cevdet Halide Edip, Tekin Alp, Sabiha Zekeriya'dır.

Yeni Nesil: 1921'de çıkmaya başlayan haftalık bir öğretmen dergisidir. Dergi öğretmen ve eğitim sorunlarına yer vermiş, öğrenciler için şiir, hikaye gibi parçalara da yer vermiştir. Siyasi eğilim bakımından Türkçüdür. Başlıca yazarları Memduh Ali Sadullah, Siraceddin, İsmail Hakkı, Muslihddin Âdil, Muallim Cevdet ve Ziya Gökalp'tir. Eylül 1921'de Muallimler Cemiyeti'nin yayın kolu haline gelmiş ve bu dönemde Milli Mücadele yanlısı öğretmenlerin yazdıkları yayınlara yer vermiştir.

Muallimler Mecmuası: Eylül 1922'de yayınlanmaya başlanmıştır. İstanbul Muallimler cemiyetinin yayın organıdır. Yıllarca öğretmen sorunlarını konu edinmiş, öğretmenlerin en çok okuduğu etkili aylık bir dergidir. Yerli ve yabancı öğretmen örgütleri ile ilgili yazılar; Türkiye'de ve dışarıdaki eğitim sorunları, öğretmen yetiştirilmesi; Psikoloji, Pedagoji, konuları, çeşitli derslerin öğretim yöntemleri okul piyesleri gibi konulara yer vermiştir.

Milli mücadele dönemi öğretmenler sadece dergi ve gazete yazı yazmaktan öte kitap çıkarmaya da başlamışlardır. Bunun en güzel örneği 5 Kasım 1922 tarihli İstikbal gazetesinde "Pontus Meselesi "Matbuat Müdüriyet Umumiyesinin Çok Mühim Bir Eseri" başlıklı yazıdır.

3.1.4. İlk Mecliste Eğitim Tartışmaları

"2 Mayıs 1920'de kabul edilen bir kanunla 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde on bir bakanlıktan oluşan ilk Bakanlar Kurulu kurulmuştur" (Türk, 1999, 70). Mayıs 1920'de Rıza Nur Bey, TBMM tarafından ilk Maarif Vekili olarak seçilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan sonra Anadolu'da çeşitli çalışmaları yürütmek üzere komisyonlar kurulmaya başlandı. Komitelerin atanması sırasında zaman zaman tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan ilki Eğitim Komisyonunun oluşumu sırasında gerçekleşmiştir. Mecliste bir grup vekil, Umur-u Seriyya ve Evkaf komisyonunun eğitim iş ve programlarını yürütmesini istemiştir. Diğer bir grup vekil ise şeriyye ile eğitimin birbirine karıştırılmaması konusunda ısrar etmiş ve sonunda Hamdullah Suphi Bey başkanlığında 12 kişilik bir Maarif Encümeni kurulmuştur (Dağcı, 2008, 152).

İlk Mecliste Fikri Yapı

Büyük Millet Meclisi'nde eğitimle ilgili tartışmalar sürerken, meclis genel olarak iki gruba ayrılmaktaydı. Birinci grup; Mehmet Hulusi, Hacı Şükrü, Hüseyin Hüsnü ve Müfid'in ortak imzasıyla yapılan başvuruda eğitim sorunlarının çözümüne yönelik bir proje hazırlanmış ve eğitimle ilgili programların Şerie ve Evkaf Bakanlığı tarafından denetlenmesi istenmiştir. Birinci gruba göre eğitim derin bir çöküntü içindedir ve milletin aklı ve merhameti ancak dini ilkelerle kurtarılabilir. Birinci gruptakiler, okullarda dans ve tiyatro sahnelerinin açılmasına, insanların maneviyatını bozduğu ve dinden uzaklaştırdığı gerekçesiyle, esasen okulların dinden ziyade modern eğitime yönelmesine karşı çıkmışlardır. Bu nedenle eğitimi modernleştirmeyi durdurmak istemişlerdir. Bilime tamamen karşı olmanın imkânsız olduğunu bilmekteler, bu yüzden okunması gerekenler ve okunmaması gerekenler olarak ayırma gitmişlerdir. İslam'ın özünü aşan insan ve projelerin topluma yük olacağına görüşünü savunmuşlardır (Güneş, 1997, 286)

Taki Efendi, medreselerde yetişenlerin mektepte yetişenleri muhafazakâr ve işe yaramaz, mektepte yetişenlerin ise medreseleri yabancı olarak görmeleri sonucu toplumun ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Toplumda birliği sağlamak için bu iki kaynağı birleştirmenin gerekli olduğunu belirten Taki Efendi'ye göre, dinimiz maddî ilerlemeye engel olmadığı için, din ile dünya disiplinini "karıştırmak"ta bir mahzur yoktur. Eğitim sorununu bir bilim, "disiplin" ve "ahlak" sorunu olarak ele alan Hasan Basri Bey, eğitimin; ülkenin "ruhu" ve hatta milli varlığının temeli olduğu görüşündedir (Güneş, 1997, 286).

İkinci grup ise; eğitimde Batı'ya yönelmeyi savunmuşlardır. Birinci grubun "bu yeni mektepler oldukça bize felah yoktur" düşüncesine karşı çıktılar ve İslam dünyasının "emperyalizm" nedeniyle gerilemedi olduğunu iddia ederek, ekonominin ve askerlik hizmetlerinin dünyadaki uygulamalarla bağlantılandırılmasını istemişlerdir. Aksi takdirde ordunun Yeniçeri ordusundan öteye gitmeyeceğini, tıbbın kurşun döküp macun yapmaktan öteye gitmeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle eğitimde çağdaş ilke ve değişimler dikkate alınmadığında aynı sonucun kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmişlerdir (Hakimiyet-i Miliye, 23-26 Teşrinisani 1338).

İkinci grubun savunduğu eğitim sistemi, milliyetçi ve üretken bir eğitim tarzıdır. Bu kişiler eğitim sorunlarına daha gerçekçi fikirlerle yaklaşılması gerektiğini savunmuş

ve milli eğitimi oluşturacak fikirlerin üretilmesinden yana olmuştur. Okulları milletin yetişmesinin temeli olarak görmüşler ve Türk biliminin, Türk sanatının, Türk sporunun, Türk ekonomisinin ve Türk kültürünün okulun verdiği eğitimle gelişeceğini savunmuşlardır. Bu grup laik, demokratik, milli ve çağdaş eğitimin savunucusuydu (Güneş, 1997, 287).

İkinci gruptaki milletvekillerine göre; mühendis yetiştiren okul açılmasına rağmen yol yapacak mühendis, hukukçu yetiştiren okul açılmasına karşılık ulusal hukuku belirleyecek hukukçu yetiştirilemiyorsa, iyi bir yönetim kurulamamış ise bunun sebebi taklitçi eğitim yöntemidir. Bu nedenle taklitten uzak bir milli eğitim politikası izlemek zorunludur. Ekonominin millileştirilmesiyle bir ulus-devletin yaratılabileceğini savunan milliyetçiler, okullarda işçi yetiştirme politikasını savunuyorlar. Milliyetçi eğitim milletvekilleri, eğitim kurumlarında usta değil, üretken insanlar yetiştirmeye dikkat etmek istediler. Aynı zamanda bölgelerin koşullarının da dikkate alınması gerektiği görüşünü benimsediler (Hakimiyet-i Milliye, 10 Mart 1337)

Bu kapsamda Amerikalıların Anadolu'da açtıkları okullara bakılarak örnek alınmış ve ilkokuldan itibaren sanat ve ticaret eğitimi verilmesi planlanmıştır. Okul sayısı artırılmış ve milli eğitim anlayışının oluşturulması için çaba gösterilmiştir. Ülkeye ve aileye faydalı olabilecek insanlar yetiştirilmeye çalışılmıştır. Eğitimde özel bir yeri olan ve yükseköğretimin temel taşı olan Darülfünun, zamanla lise havasından kurtularak üniversite olmuştur. Bunda parlamentonun çalışmaları etkili olmuştur.

Darü'l-Mesai adı altında birçok enstitü kurulmuş, laboratuvarlar ve kütüphaneler açılmış, bilimsel yayınlar başlatılmış ve öğrencilere Batı dillerinden birini bilme zorunluluğu getirilmiştir. Darü'l Fünun'da 16 Eylül 1921'de alınan bir kararla öğrenciler katılmış ve İnas Darü'l-Fünun kız okulu kapatılmıştır (Livatyalı, 1997, 196).

İkinci gruptaki milletvekilleri, azınlık okullarına da sıcak bakmamışlardır. Bunların “milli bir propaganda yapmak, Rumları Yunanistan’a bağlamak, Ermenileri icat edilecek bir Ermenistan’a tevcih etmek için kendi arzularıyla bu mektepleri” açtıkları kanısını taşıyorlardı. “Ermeni, Rum mektepleri meselesi yeni bir tabir ile istiklal meselesidir diyerek bu konuya verdikleri önemi açıkça dile getiriyorlardı. Zira “Rumeli’de, Suriye’de tekerrür etmiş tarihin Anadolu’da da aynen yaşanacağından”

endişe duyuyorlardı. Hamdullah Suphi Bey, "Mekteplerimiz millidir ve bütün anasıra kapılan açıktır" diyerek ileride yapılacak uygulamalar hakkında ipuçları vermiştir. Antalya ve Trabzon'daki tüm Rum okullarını kapattığını açıklamıştır. Ayrıca Hamdullah Suphi Bey, yabancı okulların kapatılmasındaki zorluklara da dikkat çekmiştir (TBMMZC, C. 6, S. 141-142).

■ Öğretmen Maaşları

Milli mücadelenin ilk yıllarında, şiddetli savaşa rağmen, eğitimine devam etmek için okulu bırakmayan çok sayıda özverili öğretmen vardı ve bu süreçte eğitim alanındaki en önemli sorun ücretlerini ödeyememektir. Meşrutiyet kararıyla maaşlar il özel idaresi tarafından ödendiği için savaş nedeniyle maddi sıkıntı içinde olan vilayet idaresi öğretmen maaşlarını ödeyemez hale gelmiştir. Meşrutiyet döneminde başlayan bu durum, milli mücadele dönemine ve Cumhuriyetin kurulmasından sonra da devam etmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanının öncelikli konusu haline gelmiştir (Doğan, 2005, 45).

Bu nedenle de birinci meclis döneminde Maarif Vekâletinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ele aldığı temel eğitim sorunu öğretmen maaşlarıydı. Öğretmenlerin maaş alamamaları nedeniyle birçok okulun kapatıldığı bu dönemde gözlemlenen olaylardan biri de budur (Ergün, 1997, 12).

Daha önce Muhasip-i Hüsusiye'nin ödediği maaş, iç savaş sırasında 1 yıl süreyle Muhasebeci-i Hüsusiye tarafından ödenememiştir. Öğretmenlere maaş ödenmemesi konusu hiçbir zaman meclis gündeminden düşmemiştir. Konunun önemine dikkat çeken Maarif vekili, Samsun Çarşamba'da görev yapan bir öğretmenden gelen dilekçeyi dile getirmiştir. Öğretmenin dilekçesinde Mekatibiye İptidaiye öğretmen ve öğretmenlerine kimsenin merhamet ve acıma duymaması, nedeniyle arkadaşlarının mesleği bıraktığı yazmaktadır. Hatta dilekçesinde, hayatlarının en zor döneminde bakırlarını, kilimlerini, yorganlarını, gömleklerini satarak öğretmenlik yapan öğretmenlerin artık dayanamadıkları belirtmiştir (Sarı, 2013, 173).

Siverek Vekili olan Mustafa Lütfi Bey, Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey'e Siverek'teki öğretmenlerin maaşlarının neden ödenmediğini sormuş Dr. Rıza Nur Bey, bu soruya yanıt olarak sadece Siverek'te değil yurdun tümünde öğretmenlerin maaşlarının ödenmediğini ifade ederek, sözlerine şu şekilde sürdürmüştür:

“Bendeniz meseleyi münferit olarak almak istemiyorum. Yalnız Siverek Elaziz için değil, bu babda kendimi bütün Türkiye için istihza altında vaz ediyorum... Bendeniz, Maarif umurunu rüyete başladığım günden beri birtakım meseleler arasında da muallimlerin maaş alamaması meselesini çok mühim buluyorum. Çünkü muallimler maaşlarını alamazlarsa, memlekette umuru maarif layıkıyla tedvir edilemez. Bu bir emdi tabiidir. Şimdiye kadar memuriyetim esnasında muallimlerin şikâyet ve tazallümatını (yanıp yıkılmalar) havi (içine alan, kaplayan) birçok evrak aldım. Telgraflar, tahrirat, istida, Maarif Vekâletine bunlar geldiği gibi aynı zamanda Meclis-i aliniz riyasetine de gelmiştir. Ve onlar da Maarif vekâletine irsal (gönderme) edilmiştir. Eğer bu işikaları (şikâyet) ve tazallünnameleri (sızlanma) arz için şu masa üzerine getirseydim, masanın üzerinde büyük bir kütle görecektiniz. Çarşamba umum mekatibi ibtidaiyesi namına gelen bir istidada şöyle deniliyor: Beş yıllık acı bir yoksulluğun metabi (matbaa) maddiye ve manevîyesine tahammül edemeyerek kiraren (tekrar tekrar) Canik Mutasarrıflığına, Maarif müdürlüğüne, kazamız Kaymakamlığına müracaat ettik. Biz mağdur mekatib-i iptidaiye muallime ve muallimlerine acıyan merhamet eden olmadığından bazı güzide arkadaşlarımız terki vazife, tedbiri meslek ettiler. Bir kısmımız ömrümüzü muallimlikten ifna ettiğimizden, en ziyade sevdiğimiz vazifemizi terk edemedik. Bakır, kilim, yorgan, gömleğimize varıncaya kadar senelerce didinerek elde ettiğimiz evlerimizin eşyasını satıp, sabır ve sebata gayret ettik ise de zaruret ve sefaletimiz son dereceye vardığından tahammülümüz kalmadı (TBMMZC,1336, 317).

Aynı şekilde, öğretmenlere maaşlarının ödenmediğine dair sorular sonraki günlerde de sorulmaya devam etmiştir. Sorunun, ilköğretim okulları dışındaki okullarda öğretmen maaşlarının genel bütçeden ödenmesine ilişkin yasa teklifine atıfta bulunan vilayet idare-i ile ilgili olduğu anlaşılıyor. Hükümetin bu öneri kapsamında aldığı yaklaşım, vilayet idare-i tarafından ödenen öğretmen sayısını kaldırmak yerine azaltmaktır. Ancak konuyu gündeme getiren Mustafa Lütfi Efendi, vilayet idare-inin kaldırılmasını sorununun çözümü olarak görmüştür. Vilayet idare-i yönelik eleştiriler, Canik Vekili Hamdi Bey'in işgal edilen bölgelerdeki öğretmenlere ve mali vekaletlere bütçenin yardım faslından maaş ödemesi kanun teklifi ile yeniden gündeme gelmiştir 1920 yılı Temmuz ayında Maarif Vekili bu soruları cevaplamış, bir çok farklı yerden öğretmenlerin maaşlarını alamadıklarına dair şikâyet dilekçeleri aldığından bahsetmiştir (Yanardağ, 2018, 268-269) .

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Maarif Vekaleti eğitimdeki ekonomik sorunları tartışıp çözüm yolları ararken, İstanbul ve Anadolu'da öğretmen grevleri başlamıştır. 1920-1921'deki grevler genellikle ödenmeyen ücretlerden kaynaklanmıştır. Savaş nedeniyle bazı vilayetlerin gelirleri düştüğü için eğitim giderleri daha az tahsil edilebilmiştir. Bazı yerlerde vilayetin gelirlerine işgal güçleri tarafından tamamıyla el konuldu. İlk olarak Anadolu'nun Tokat kentinde başlayan grevler hızla Ankara ve diğer illere sıçramıştır. 4 Aralık 1920'de dersler boykot edilerek, okullara gidilmemiştir (Aslan, 2002, 72).

1921'de öğretmen maaşları konusu tekrar Meclis gündemine gelmiştir. İzmit Vekili Hamdi Namık Bey'in Ankara'daki Darülmuaallimin ve Darülmuaallimat'ın maaşlarının

genel bütçeden ödenmesi önerisi encümenler tarafından değerlendirilmiştir. Darülmualimin ve darülmualimat maaşlarının idare-i hususiyelerden ödenmesine ilişkin mevcut kanun gereği, idare-i hususiye gelirleri yetersiz ise, genel bütçeden yardım edildiği gerekçesiyle red edilmiştir. Maliye Vekili, Şubat ayına kadar kendilerine yardım edildiğini ve konunun önümüzdeki yıl çıkarılacak idare-i hususiyelere dair yapılacak teşkilat kanun ile sorunun çözüleceğini söylemiştir (TBMMZC,1337, 195).

Kurtuluş mücadelesi sırasında Ankara'da Maarif Vekaleti'nin ayrı bir bütçesi yoktur. Savaşın sonuna kadar eğitim masrafları bütçe avanslarıyla karşılanmıştır. Bu durumda Türkiye Büyük Millet Meclisi öğretmen maaşları başta olmak üzere eğitimde ekonomik konulara daha fazla önem vermiş, aldığı karar ve 1923 yılında yapılan kanun değişiklikleriyle öğretmenlere daha fazla maaş vererek terfi imkanları sağlamaya ve öğretmenlikten ayrılmak zorunda kalanların da tekrar mesleklerine dönmelerine çalışılmıştır (Aslan, 2002, 74).

Geçici İlköğretim Kanunu'nun (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun- ı Muvakkati) 15. Maddesi

Öğretmen maaşlarının ödenememe sorununun maddi olarak güçsüzlüğünün yanı sıra “Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati”nin (Geçici İlköğretim Kanunu) 15. maddesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu maddeye göre, okulların faaliyet göstermesi için gerekli olan arazi edinimi, konut inşaatı, araç gereç, yönetim personeli ve öğretmen maaşları gibi tüm masrafların köy veya mahalle sakinleri tarafından karşılanması gerekmektedir. Ancak, halkın ilgili vergileri ödeyememesi doğal olarak öğretmenlerin maaşlarının ödenememesine yol açmıştır (Doğan, 2005, 45).

Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati 1913 yılında yürürlüğe girmiştir. 101 maddeden oluşan bu kanun, geçici olmakla birlikte, cumhuriyet döneminde bazı değişiklikler geçirmiş ve yaklaşık yarım asır yürürlükte kalmıştır. Geçici İlköğretim Kanunu'nun 15. Maddesi, toplumdan alınan eğitim vergisine ilişkindir (Yanardağ, 2018, 270).

Hukuki statüsü bu şekilde belirlenen zorunlu eğitim katkı payının, özellikle savaş yıllarında yoksullar tarafından ödenmesindeki zorluklar ve özel idare tarafından öğretmenlerin işten atılmasından kaynaklanan rahatsızlıklar, birçok şikayete neden

olmuştur. Halktan gelen şikâyetlerin yanısıra, vilayet meclislerinin maarif katkısını toplamada yaşadıkları güçlükler sebebiyle okulların giderleri yeterli düzeyde karşılanamamakta, özellikle de en önemli ve acil gider olarak öğretmenlerin maaşları düzenli ödenememiştir (Çakan, 2013, 88-89).

Maarif katkısına ilişkin bu şikâyetler ve tekliflerin etkisi, ancak I. TBMM'nin son oturumlarında yeni bir düzenleme yapılmasıyla sonuçlanacaktır. 8.4.1923 tarih ve 326 sayılı İdare-i Vilayet Kanunu ile Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesinin Tadiline Dair Kanun'un görüşmelerinde halkın şikâyetlerini giderecek yeni bir düzenleme yapılmaya çalışılmıştır. Tasarı müzakereleri, maliyetlerin her bölgede aynı şekilde olmadığı ve aşar vergisi vermenin çok ağır etkilediği belirtilmiştir (Çakan, 2013, 90).

İlköğretimin nasıl finanse edildiği, erken dönem yasama organları tarafından sıklıkla tartışılan bir konudur. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi döneminde, ilköğretim okullarına zorunlu kamu katkısı, meclis gensoruları ve yasa teklifleriyle sorgulanmıştır. Örneğin Kırşehir Vekili Yahya Galip Bey 22 Şubat 1921 tarihli kanun tasarısı ile ilköğretimden alınan verginin kaldırılmasını istemiş ve böylesi bir vergi yükünün mukimlerin dahi bulamadığı savaş şartlarında karşılanamayacağına işaret etmiştir. Ancak Lahiye Meclisi, tüm ilköğretim okullarının giderlerinin genel bütçeden karşılanamayacağı gerekçesiyle öneri reddedilmiştir (TBMMZC, 1337,380).

Teklifler bununla sınırlı değildir. Ankara Vekili Mustafa Efendi'nin Tedrisatı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatinin 15. maddesinin bir senelik tecili istemli kanun teklifi, İçel Vekili Ali Efendinin Tedrisatı İptidaiye Kanunu'nun 15. maddesinin ilgası istemli kanun teklifi 21, gibi bir çok teklif bu içeriktedir. Bu tekliflerden Konya Vekili Vehbi Efendinin "Tedrisatı İptidaiye Kanununun 15inci maddesi mucibince kura ve kasaba ahalisine yapılan tevziattan sarfınazır edilmesine dair" teklifi Mecliste yoğun tartışmaları beraberinde getirecektir (Çakan, 2013, 90).

Ankara Vekili Hacı Atıf Efendi Mecliste 15'nci Madde ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

“Herkes mükellef diyor. Fakat bizim vilayette Bala kazasında Haymana kazasında her köye kimisine üç misli kimisine iki misli toptan bir para konuluyor. Bilindiği üzere bir köy var, yirmi bin kuruş vergisi bulunmakta. Bu köy, bir de otuz bir bin kuruş tedrisatı iptidaiye parası vermektedir. Diğer köylerde de öyle. Bu tedrisatı iptidaiye parası verilmesin denmiyor, ancak haddi layığında olmasının daha doğru olacağı yolunda fikrini dile getirmiştir. Bu muamele yanlış olarak yapılmış o tedrisatı İptidaiye kanununun 15. Maddesinde, “bunun sureti cibayeti (vergilerin tahsili) diğer bir kanunla tayin edilecektir.” deniliyor ((TBMMZC, 1337, 166).

Konya Vekili Vehbi Efendi, şu görüşleri ifade etmiştir:

“15. madde hakikaten köylüleri harap etmiştir. Köyde mektep yok, Maarif Vekili haydi bir emir veriyor, mektep olsun olmasın her köyden bir vergi tahsil olunacaktır diyor. Mektebi olan köy de veriyor, mektebi olmayan köylerde devletin istediğinden 3 - 5 misli para toplanıyor. Fukaranın döşegi, yorganı, keçisi satılıyor, bu para toplanıyor” (TBMMZC 1958: 28).

Sinop'lu temsilciler, vergi artışının ertelenmesine ilişkin yaptıkları açıklamada, önerinin eğitimle ilgili olduğunu ve 15. maddenin her yerde farklı şekilde uygulandığını, hükümetin maddeyi değiştirmek için yasa çıkardığını ve bunun Meclis'e getirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey, vergilendirmenin alt ve üst sınırlarını kanunla belirlediklerini, mahalli idarelerin bu sınırlar içinde vergi topladığını ve özel idare bütçelerinin Dahiliye Vekaleti tarafından onaylandığını, bu nedenle Dahiliye Vekaletine gitmesi gerektiğini söylemiştir. Dahiliye Vekaletinin görüşü alınarak 15. maddeye ilişkin yasa tasarısının görüşüleceğini, aksi takdirde bakanlığın yetkilerinin sınırlı kalacağını açıklamıştır. Maarif Vekili Vehbi Bey, yasa yürürlükteyken ve değişiklik hazırlıkları henüz tamamlanmamışken eğitim vergisinin tahsilinde önerilen gecikmenin okulların kapanması anlamına geleceğini söylemiştir (Yanardağ, 2018, 271).

Büyük Taarruz'un sona erdiği ve ateşkes ve barış arayışlarının sürdüğü günlerde, öneri İçişleri ve Maarif Komisyonu'nun talimatıyla 21 Eylül 1922'de Meclis'e sunulmuştur. Öneri encümenler tarafından kabul edilmeyerek vergi tarhiyatına ilişkin 15. maddede değişiklik içeren bir öneri hazırlanmıştır. İnsanların serveti ve geliri oranında eğitim vergisi alınması önerisi tartışmanın odak noktası olmuştur. Ayrıca toplanan vergilerin kendi kullanımları için kullanılması gerektiği vurgulanarak, geçmiş uygulamalar eleştirilmiştir. Geçmişte olduğu gibi keyfi uygulamalara yol açacak olan vergilendirmede kişinin servetinin ve gelirin bilinemeyeceği ve bir vergi oranının sabitlenmesi gerektiği önerisine karşı çıkmıştır. Değişiklikte ayrıca eğitim vergisinin okul dışı binalardan toplanamayacağı hükmüne bağlanmış ve bir gün süren müzakerelerin ardından genel idari teşkilat meselesi hararetle tartışılarak, teklif Kavanin-i Malîye ve Muvazene-i Malîye Encümenlerine gönderilmiştir (TBMMZC, 1338, 155-160).

Milli mücadele döneminde eğitim vergisi, tahsilat yöntemleri ve öğretmen maaşları konusunda en çok tartışılan önerilerin hem sivil örgütler ve onların sorumluluklarını hem de eğitim örgütlerini kapsadığı ve bu konudaki düzenlemelerin savaş sonrasında da devam ettiği görülmektedir (Yanardağ, 2018, 271).

Öğretmenlerin Askerlik Meseleleri

Öğretmenlerin maaşları ve dağılımına ilişkin soruların yanı sıra, askerlik görevleriyle ilgili konular da Meclis'e getirildi. Heyet, Antalya Vekili Rasih Efendi'nin öğrenci ve öğretmenlerin askerlik hizmetinin ertelenmesine ilişkin, Oltu Vekili Yasin Beynin ise öğretmenlerin askerlik hizmetinin ertelenmesine ilişkin önerilerini değerlendirilmiştir. Memur olan ve herhangi bir okulda öğretmenlik yapanlar dışında tüm resmi ve özel okul öğretmenlerinin askerlik hizmetinin ertelenmesi önerisi yoğun tartışma konusu olmuştur. Ayrıca, diğer okullar, medreseler, şeyhler ve hatta ziraatçılar askerlik hizmetinin ertelenmesini önerdiler. Bursa Başvekili Şeyh Servet Efendi'nin mevcut işgal durumu nedeniyle kimsenin askerliğini ertelemesinin uygun olmayacağını savunmasıyla birlikte askerliği kimin yapacağına yönelik eleştiriler gelmiştir. Revize edilen teklif okunmuş ve komisyona geri gönderilmesine karar verilmiştir. Değişiklik, tüm İslam mektebi müderris ve talebeleri, dervişler ve ez-Zaviye şeyhleri, bütün talebeler, aliyeler ve darülmuallimin talebeleri ile Maarif Vekaleti tarafından onaylanmış resmi ve gayriresmi okullarda müdür ve öğretmenleri bulunanların askerlik hizmetini erteleyecek şekilde değiştirilmiştir. Ancak, o gün Müdafa-i Millîye Vekilinin olmaması nedeniyle yasayla ilgili görüşmeler başka bir tarihe ertelenmiştir. 30 Ocak 1921'de, önerilen değişiklik ile birlikte önerilen yasa maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir.

Bu görüşme ilginç tartışmalara sahne olmuştur. Tasarıya göre özetle, tüm ilk, orta, ziraat ve orman okulları, resmi darülmuallimin ve darülhilafetulaliyya, medrese talebelerinin öğrenimlerini tamamlayıncaya kadar askerlik hizmetine ara verilecek. Öğrenimini tamamlayanların kısa süre askerlik yapması ve verilen görevlerden muaf olmaması gerekir. İslam okulları uzun süreli eğitime sahip olduklarından, hazırlık sınıflarına geçmeden önce kısa bir süre hizmet ettikten sonra ileri eğitim için erteleneceklerdir. Teklife Şef Tekke de eklendi. Teklif, ulusal eğitim ihtiyaçları nedeniyle belirli koşullar altında bu sınıflar için geçici olarak ertelenen askerlik hizmetini kapsamıyor (Yanardağ, 2018, 272).

İlerleyen günlerde Canik Vekili Nafiz Bey'in Muallimlerin Askerlikten İstisnası veya Tecili Hakkındaki Kanun'un uygulanıp uygulanmadığına dair meclise sunduğu Maarif Vekili Vehbi Bey'e yönelik soru önergesi tartışma yaratmıştır. Daha önce bazı önemli devlet memurlarının da usulsüzce askerlikten muaf tutulmaları veya

tecilleri dolayısıyla tartışmaların yaşandığına değinilmişti. Tartışmalar uzun zaman sonra tekrar gündeme gelmiş Maarif Vekili Vehbi Bey, soru önergesine şu şekilde cevap vermiştir:

“Mülhakattan, bâzı yerlerden mütemadiyen telgraf aldık. 309 dan 316 ya kadar muallimler silâh altına celbedilmiş. Bâzı yerlerde de 97 den itibaren çağırılmışlardır. Malûmuâlileridir ki, evvelce Harbi Umumide ihtiyat zabıtlığında bulunmuş olan muallimler, bendenizin vekâlete gelmekliğimden evvel silâh altına alınmışlardır. Harbi Umumide her hangi bir suretle tecil veya müstesna suretiyle kalmış olan muallimler elimizde kalmış oluyor. Eğer bu tarzdaki muallimler de ihtiyat Zabıtları Talimgahına sevk edilecek olursa demek ki Maarif Vekâleti yoktur. Çünkü bütün memlekette muallimleri ya hizmeti maksureye tâbi veyahut nefer olarak gidecek. Halbuki zaten Harbi Umumide darülmualimin ve mekâtibi sultanienin yüksek talebelerinin ihtiyat zabiti olarak alınıp ekseriyetin şehidolması dolayısıyla memleketteki irfan boşluğu göze çarpmaya başlamıştır. Seneden seneye yetişmesi lâzım gelen efendilerin miktarı çok azalmış olduğundan birçok mektepler büsbütün kapanmıştır. Eğer bu suretle bugün de bu efendiler celbedilecek olursa orduya, belki bundan altı ay sonra hizmet edecekler. Fakat memleket bunların hizmetinden mahrum kalacaktır. Bunun için bendeniz Başkumandan Paşa Hazretlerinden sureti mahsusada rica ettim. Bunların sevk edilmemelerini emir buyurdular. Şimdi vilâyata tamim ettik. Sevklerini tehir ve tecil ettirdim, (Teşekkür ederiz, sesleri).” TBMMZC, 1337, 32).

Öğretmenlerin askerlikten tecillerinin sağ salim devam ettirildiği cevabını veren Maarif Vekili Vehbi Bey, öğretmenlerin, imamların hatta öğrencilerin askere alınmalarının kendisinden önceki dönemlerde olduğunu bu sıkıntının ise yeni dönemde halledilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.

Kapanan Okullar

Kurtuluş Savaşı sırasında bir diğer önemli konu da okulların kapatılması meselesiydi. Saruhan'ın vekili Refik Şevket Bey, Ankara Darülmualimin'in karşı tarafa nakledilmesinin gerekçeleri hakkında sözlü açıklama yapmasını Maarif Vekili Rıza Nur Bey'den istemiştir. Maarif Vekili Rıza Nur Bey açıklamasında, savaş koşullarında bina sıkıntısı yaşandığı ve bunun vilayet idareleri ile ilgili bir konu olduğu konusunda bilgi vermiştir. Ardından yeterli sayıda öğrenci olmaması nedeniyle vilayet idaresinin aldığı bu kararın ekonomik boyutunu, kararı kabul etmeyeceğini ve okulu Eylül'de yeniden açacağını, ücret alamayan öğretmenlerin başka işler yaptığını genişçe anlatmıştır (TBMMZC, 1336, 307-3010).

Okulların açılmaması ve kapanmaması sorunlarının tartışılması 1921 yılının sonuna kadar devam etmiştir. Ertuğrul Vekili Mustafa Kemal Bey'in Dahiliye Vekiline okulun halen açık olduğuna ilişkin sorulan soruya, Maarif Vekili yazılı olarak cevap vermiştir. Gelen cevaba göre, İlköğretim Kanunu'na göre ilköğretim mekteplerinin açılma zamanı tedrisat-ı iptidaiye meclislerine ait olmasına rağmen, sorun Maarif Vekâleti ilgilendirmektedir. Ankara'da özel idareye ait sekiz bina var ve bunlardan

beşi hastane, biri eğitim dairesi ve ikisi de gmenler tarafından kullanıldığı için okullar aılamıyor. Ayrıca tahliye edilen bina ve okulların bir an önce açılması için alınan önlemleri de açıklamaktadır (TBMMZC, 1337, 42).

Birkaç gün sonra Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, Kastamonu Vekili Sabri Bey'in Darülmuallimin ve Darülmuallimat'ın Ankara'da kaldırılmasıyla ilgili bir sorusunu yanıtladı. Bu okullar idare-i hususiyelere ait olmayıp btleri meclis-i umumiye aittir. Eğitimin geliri kendilerine verilmediği için okullar kapatılmıştır. Soruyu soran vekili eleştirmiş, bu okulların masraflarının yasaya rağmen btsine kalıcı bir gider olarak dahil edilmesini gerektirmesine rağmen btsine dahil edilmediğini ve Maarif Vekâlet'inin bunu dahiliye Vekaleti aracılığıyla bu işi yaptırmasını gerektiğini belirtmiştir. Açıklamanın yeterli olduğu düşünülmüştür (TBMMZC, 1337, 67-69).

Bu tartışmaların yaşandığı dönem, Türk ordusunun Sakarya'nın gerisine çekilmek zorunda kaldığı, ardından etin bir Sakarya zaferinin elde edildiği ancak pek çok faydalı insanın hayatını kaybettiği ve bina ihtiyaının çok acil olduğu dönemdir (Yanardağ, 2018, 276)

Sonraki günlerde Karesi, Abdlgaşfur Efendi yeniden tahliye edilemeyen okul binasının gündeme alınması istenmiştir. Yazılı cevaplara göre, Maarif Vekili Ankara'daki okul binalarını idare-i hususiyeden tahliye etmek için çok sayıda sözlü ve yazılı girişimde bulunulmuş, ancak sonuç alamamıştır. Valiyi cezalandırma sorununun Dahiliye Vekâlet'ine ait olduğunu, sorunun bu kısmının cevabının dahiliye Vekiline ait olduğunu söylemiştir (TBMMZC, 1338, 36-37).

Kastamonu Vekili Abdülkadir Kemal Bey'in Ankara'da bir hukuk fakültesi kurulmasını önermesi, savaş koşulları nedeniyle bina sıkıntısına bir kez daha vurgu yaptı. İlkokul için bile bina bulunamamasına rağmen, Ankara'da bir yüksekokul kurulması imkânsız olduğu için reddedilmiştir (TBMMZC, 1338, 86-37).

3.2. Eğitimci Milletvekilleri Ve Eğitim Faaliyetleri

3.2.1. Besim Atalay (Kütahya)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

1882 yılında Uşak'ta doğan Besim Atalay, İlk ve orta öğrenimini Uşak İptidai Mektebi ve Rüştiyesinde tamamlamış, ardından 11 yıl medrese eğitimi almıştır. 1904 yılında İstanbul'a giderek Şehzade Camii'nde Arapça dersleri almıştır. 1906 yılında İstanbul (Darülmualimin) Yüksek Öğretmen Okulu'nu kazanmış ve 1909 yılına kadar burada eğitim görerek mezun olmuştur (Sezengöz, 2006, 114). 18 Ekim 1910'da Konya Öğretmen Okulu'na “Fenni Terbiye ve El İşleri Öğretmeni” görevine başlamış, 4 Ocak 1912'de “Trabzon Öğretmen Okulu Müdürlüğü”ne tayin edilmiştir. 5 Ekim 1913 tarihinde ise “Ankara Öğretmen Okulu”nda müdür olmuştur. Ancak dokuz gün sonrasında İstanbul'a “Darüssafaka Akaid-i Diniye Öğretmenliğine” tayin edilmiştir. Besim Atalay, 2 Nisan 1914'de bu görevden istifa etmiştir. 5 Nisan 1914'de Konya'ya Öğretmen Okulu Müdürü olarak nakledilmiştir. 2 Ekim 1915 tarihinde Maraş Maarif Müdürlüğü görevine getirilmiştir. 1916- 1919 yılları arasında İçel ve Niğde Maarif Müdürlükleri yapmıştır. 23 Nisan 1919'da İstanbul Hükümeti tarafınca görevinden alınmıştır. 30 Ağustos 1919 tarihinde ise ikinci defa İçel Maarif Müdürlüğü'ne atanmıştır.

Burada Silifkeli öğretmen ve aydınlarla birlikte “Müdafaai Hukuk Cemiyeti”ni kurarak milli mücadeleye katılmıştır. Memleketi Uşak'a giderek Kurtuluş Savaşı'na destek faaliyetleri yürüten Besim Atalay, “Reddi İlhak - Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”nde konferanslar düzenlemiştir. İşgal sırasında annesi ve kız kardeşi Uşak'ta Rumlar tarafından şehit edilmiştir (Sezengöz, 2006, 115).

Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

24 Nisan 1920'de TBMM'nin birinci döneminde Kütahya Vekili olarak Meclis'e girmiştir. Aksaray'dan II., III. ve IV dönemlerde Vekili olan Besim Atalay, V., VI., ve VII. Dönemlerde ise yeniden Kütahya Vekili seçilerek 1946 yılına kadar Meclis'teki yerini korumuştur.

16 Nisan 1923'e kadar süren Birinci Meclis'te Besim Atalay, birinci yıl 4. şubede, ikinci yıl 2. şubede, üçüncü yılda ise 3. şubede yer görev yapmış, daha sonra tekrar

ikinci şubede görev yapmıştır. Bu arada Maarif Encümenine üç yıl süreyle seçilmiş ve başkanlık yapmıştır. Besim Atalay başkanlığındaki Maarif Encümeni , 9 adet lâyiha mazbata hazırlamıştı. Ayrıca ilk yıl Lâyiha ve İrşad meclislerinde de görev yapan Atalay, Mart 1922'de yeni kurulan Kütüphane Encümeni'ne atanmış ve bu Encümende de başkanlık yapmıştır. (Sarısaman,1994, 225).

Bir eğitimci olarak Besim Atalay, toplumun ilerlemesi ve yükselmesi için eğitimin iyileştirilmesi gerektiğinin farkındadır. Konuyla ilgili görüşlerini TBMM'de defalarca dile getirmiştir (TBMMZC, 1985, 2, 188). Maarif işlerinin meclis-i umumiler ile Maarif Vekâleti arasında bir boşlukta karmaşada bırakıldığı görüşünde olan Besim Atalay (Zabıt Ceridesi, C. V, s. 105-107). eğitime ayrılan ödenekleri az ve yetersiz bulmuştur. Konuyla ilgili bir konuşmasında şunları ifade etmiştir:

"Arkadaşlar, bizim bir kere maarif bütçesini, bir kere de dahiliye bütçesinin şu faslını ele alanlar her iki bütçe arasındaki farkı görerek zannederim korkacaklardır. Şu asırda yaşayacak milletlerin en evvel, hapishanelerden fazla irfanına para vermelidir ki, hapishanelere giren caniler, mahbuslar azalsın. Tedkik edecek olursanız görürsünüz ki hapishanelerde inleyen mahkûmların hemen ekseriyeti tahsil görmemiş kimselerden ibarettir" (Sarısaman, 1994, 228).

Konuyla ilgili olarak Besim Atalay Köyhocası ve Sebilürreşad mecmualarının köy ve nahiyelere ücretsiz dağıtılmasına yönelik bir kanun teklifi vermiştir. Maden ocaklarında çalışan genç işçilere maden işletmecileri tarafından okul yapmak ve öğretmen tutmak yükümlülüğü getiren bir hükmün ilgili kanuna eklenmesini sağlamıştır (TBMMZC, 1985, X, 223). Ona göre, ilim ve irfan kurumları, yabancı okul ve kurumların yıkıcı faaliyetlerine etkin bir şekilde karşı koyabilir. Ancak eğitim hafızaya dayalı olmamalı, çocuğun ruhunda ve duygularında yaşayacak şekilde yapılmalıdır (TBMMZC, 1985, XV, 199).

Besim Atalay, uzun yıllar öğretmenlik ve eğitim müdürlüğü yaptığı için eğitimdeki sorunların çok iyi farkındadır. Bu sorunları kamuoyuna açıklamaktan ve çeşitli çözümler önermekten çekinmedi. Pek çok verimsiz okula sahip olmaksızın, yeterli öğretmenlere, yeterli öğretim araçlarına ve yeterli donanıma sahip az sayıda okul açmanın daha iyi olduğuna inanmıştır.

Hatta bu konuda üç yasa teklifi vermiştir. Medreselerdeki düzensizliğin de farkındadır. Medreseler mutlaka ıslah edilmeli ve ihtisas medreseleri şeklini almalıdır. Ayrıca eğitim konularında gereksiz müdahaleye karşıdır. Bu işler halka bırakılmalı ve halkın okul açmasına izin verilmelidir. Devlet doğrudan müdahale

etmemeli ve gerekli yardımı uzaktan sağlamalıdır. Ayrıca Maarif Nezareti'nin programlar ve eğitim üzerindeki denetimi sona ermelidir.

Atalay, öğretmenlerin sorunlarıyla da yakından ilgilidir. Hatta muhasebe-i hususiyelerden maaş alamayan öğretmenlere yapılan haksızlıkların önüne geçmek için İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanunu'nun değiştirilmesini teklif etmiş ve öğretmenlerin maaş artışlarını desteklemeyi sürdürmüştür (Sarısaman, 1995, 228).

Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

Besim Atalay, çok erken yaşlarda şiir, nesir ve araştırma mahiyetinde yazılarla yayın hayatına girmiştir. İlk önce İzmir'de ahenk Gazetesi'nde şiirleri yayınlanmaya başlamıştır. Yayınlarını ilk önce Ahmet Besim adıyla çıkarmıştır. Soyası Kanunu'ndan sonra Atalay soyadını alarak, Besim Atalay olarak yayın hayatını sürdürmüştür.

“Yazı yazdığı mecmualar ve gazeteler arasında bilinenler Ahenk (İzmir), Ocak (Konya), Türk Yurdu (1958-1960), Hâkimiyet-i Milliye ve daha sonra Ulus, Çağlayan (Balıkesir), Kopuz (1939-1940), Çınaraltı (1941), Bozkurt (1939-1940), Tan, Yeni Sabah, Dünya (1956), Tasvir (1946), İnkılâpçı Gençlik, Türk Dili dergisi ve Türk Dili-Belleten, Son Posta, Dinimizde Reform Kemalizm (1958), Türk Düşüncesi (1957-1958), Kızılelma (1947-1948), A Dergisi (1960), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Hayat Mecmuası (1963) ve Dün ve Bugün(1956). Bilhassa bu son mecmuada basılan I. TBMM hâtıraları mühimdir. Yazılarından bazıları yurt dışında çıkan kitaplardan Edebiyat (Nankin) ve mecmualardan Altay (Çunking) ve Ganibay (Helsinki) tarafından iktibas edilmiştir” (Birinci, 2012).

“Yakın Tarihimiz Dergisi'nin 1. cildinde "Ankara'da Bocaladığımız Günler" adlı bir yazısında ilk vekilliği sırasındaki öğretmenlerin durumunu şu sözleriyle açıklık getirmiştir (Atalay, 1962, 33-34):

"Yeryüzünde hiçbir meclis bizim gibi çalışmamıştır. Silâhını omuzuna vurup cepheye giden, yaralıları tedavi eden, Mehmetçiklere bomba hazırlayan arkadaşlar vardı".

"Mebuslar son derece basit bir hayat geçirirler, yarı aç, yarı tok geçinirlerdi. Ayrancı'da güç belâ bulduğum bir evde oturuyordum. Meclise gitmek için bir saatlik yolu çoğu kere yaya yürürdüm. Her gün zaten basit olan bir sofradan doymadan kalkarak"

Sarısaman (1994, 213,214), bu güzide meclisin üyeleri hakkında yapılacak olan araştırmalar Milli Mücadele'yi ve Milli Mücadele Ruhu'nu daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacağını ifade etmektedir.

Besim Atalay'ın pek çok eseri basılmıştır. Basılan eserleri şu şekilde sıralanmaktadır (Çoker, 1995, 699):

1. “Sakarya Destanı, Ankara, 1921, 8 s.
2. Türk Zaferine Armağan - Hilâfet, Saltanat ve Cumhuriyet Hakkında, 1923.
3. Maraş, Tarihi ve Coğrafyası, Ankara, 1923, 171 s.

4. Armağan, Ankara, 1923, 39 s.
5. Türk Büyükleri ve Türk adları, İstanbul, 1923 (ikinci baskı 1935), 177 s.
6. Müslümanlara Öğüt, Trabzon, 1912, 183+8 s.
7. Baş Belaları, İstanbul, 1926, 38 s.
8. Bektaşilik ve Edebiyatı, İstanbul, 1924, 124 s. +1 harita.
9. Tan Destanı, Karahisar, 1336; 7 s.
10. Cönk, İstanbul, 1931, 41 s.
11. Türk Dili Kuralları, Ankara 1931 110 s.
12. 15. Yıl Destanı, Ankara, 1938, 11 s.
13. Suna ile Çoban Hikâyesi, Ankara, 1939, 69 s.
14. Divanü Lûgat-it- Türk çevirisi, Ankara, 1939-1941 (4 cilt)
15. Divanü Lûgat-it- Türk Dizini 'Endeks', Ankara, 1943, 885 s.
16. Müyessiret-ül-Ulûm, İstanbul, 1940, XX +247+182 s. tıpkıbasım.
17. Türkçemizde Men-Man, İstanbul, 1940, 55 s.
18. Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme, İstanbul, 1941, 383 s.
19. Bir Doçentin Türkçe Okutuşu ve Münakaşalarımız, İstanbul, 1940, 57 s.
20. Tamı Kitabından Namaz Sureleri, İstanbul, 1942, 15 s.
21. Ettubfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye, İstanbul, 1945, 300 s.
22. Türkçede Kelime Yapma Yolları, İstanbul, 1946, 4+155 s.
23. Eş-Şüzürüz-Zebbiyye vel-Kıtaü'l-Ahmediyye fil-Lûgat-it-Türkiyye, İstanbul, 1949, VII+4+70 s.
24. İsrâf, Ankara, 1950, 16 s.
25. Seng-Lâb Lûgat-i Nevai (Mebani-ül-Lûga), İstanbul, 1950, X+171 s.
26. Arapça ile Türkçenin Karşılaştırılması, İstanbul, 1954, 64 s.
27. Türk Dili ile İbadet, İstanbul, 1961, 135 s.
28. Hayvan Hikâyeleri ve Hayvanlardan Öğütler, İstanbul, 1962, 175 s.
29. Kur'an-ı Kerim, İstanbul, 1962 (2. baskı 1965), 756 + 6 s.
30. Türk Dilinde Ana Kelimeler veya Türkçe Türetme Sözlüğü, Ankara, 1967, XVI + 152 s. + 1 resim.
31. Türk Dil Kurumu Hakkında Raporum, İstanbul, 1960, 28 s.
32. Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri, Ankara, 1968, 208 s. + resim.
33. Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları, Ankara, 1967.
34. Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü, Ankara 1970, IV+452 s."

Vekillik Sonrası Faaliyetleri

6 Kasım 1965 tarihinde Ankara'da vefat eden Besim Atalay'ın, ileri yaşlarda evlenip ayrıldığı ve çocuk sahibi olmadığı, Arapça ve Farsça bildiği belirtilmektedir (Çoker, 1995, 698).

3.2.2. Esat İleri (Aydın)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

1882 yılında Gümölcine'de doğmuştur. Babası ilmiye sınıfından Müderris Mehmet Hilmi Efendi'dir. Müderris olmakla yetinmeyen Muhammed Hilmi Efendi, Balkan savaşlarından önce Osmanlı Meclisinde Gümölcine'nin vekili olarak siyaset yapmıştır.

Öğrenimini tamamladıktan sonra, Esat Bey, o zamanlar orta ve idadi ve sultanilerde öğretmenlik yapmıştır. Ayrıca babası kadar siyasetle iç içeydi ve Gümölcüne Liva (Sancak) İttihat ve Terakki Meclisi Başkanlığı yapmıştır. Balkan Savaşları patlak verdiğinde gönüllü olmuş ve kendi deyiimiyle "Bulgarların çok zulmüne duçar" olmuştur. Yunanlılar bölgeyi işgal ettiğinde, Hristiyanlığa geçmek zorunda kalanların İslam'a dönmelerine izin vermişler, ancak bu da 25 gün sürmüştür. Yunan birliklerinin geri çekilmesinden sonra bölgede bağımsız ilan edilmiştir. Bunu gerçekleştirenler arasında Esat Bey'de yer almıştır.

Ancak Osmanlı Hükümeti'nin İstanbul Antlaşması ile Gümölcine'yi Bulgaristan'a bırakmasından sonra (29 Eylül 1913) hükümet emriyle ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiştir. Öğretmenlik istediği üzerine Aydın Sultanisi'ne hükümet tarafından atanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu lisede öğretmenlik yapmış, İzmir Rumlar tarafından işgal edildiğinde, Maarif Nezareti yatılı öğrencileriyle birlikte İstanbul'a dönmelerini istemiş, ancak o, "..vatan ve millete hıyanettir..." diyerek emre uymamıştır. Yaklaşık 15 yıl sultanilerde öğretmenlik görevinde bulunmuştur (Tunalı, 2007, 84).

Esat Bey, Yunan ordusunun Aydın'ı ele geçirmesinin ardından bölgede 57. Tümen ve Aydın efeleriyle birlikte direnişe başlar, İzmir'in kuzey ve doğusunda Yunan işgaline karşı savaşmıştır. Ayrıca Aydın'da Müdafaa-i Milliye ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanlıklarını da yürütmüştür (Uzun, 2011, 875).

Esat Bey, gençlerden çağırdığı gönüllüler ve zeybeklerle Aydın-Köşk cephesinde savaşmış, savaşta Hilal-i Ahmer Teşkilatı'nın bağında yaralanan yaralıların tedavisini üstlenmiş ve düzenli orduyu cesaretlendirecek konuşmalar yapmıştır.

Bu nedenlerle, böyle bir unvanı vermeye fiilen doğrudan yetkili olduklarını gösteren herhangi bir yasal düzenleme bulunmamakla birlikte, kayıtlarına göre Demirci

Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe'nin yanı sıra düzenli birliklere komuta eden Binbaşı Hacı Şükrü Bey tarafından "Milli Ordu Müftüsü" unvanı verilmiştir (Tunalı, 2007, 85).

Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

Esat Bey, 10 Ekim 1920'de Aydın'ın vekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk döneminde yer almıştır. Şer'îye-Evkaf, İrşad ve Milli Eğitim komisyonlarında çalışmıştır. Birinci grubunun 36 üyesi arasında yer almış ve Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun ilk idari heyetinde bulunmuştur.. (Uzun, 2011, 878).

Birinci TBMM'de kürsüde 1'i gizli oturumda olmak üzere 11 konuşma yapmıştır. 4 soru önergesi veren Esat Bey, sunduğu 9 kanun teklifinden ihracat resminin kaldırılmasına dair olan 3 Ağustos 1921 tarihinde kanun olarak kabul edilmiştir.

TBMM'nin ikinci döneminde Muğla Menteşe'den Vekili olarak meclise girmiştir. Mecliste Serîye-Evkaf, İrşad ve Milli Eğitim komisyonlarında çalışmıştır. 26 Ocak 1922'de Aydın yöresinde, Diyanet ve Evkaf komisyonlarında savaşılan ordunun çeşitli unsurlarını karşılamak üzere, ordunun lojistik hizmetlerini izlemek ve yardımcı olmak üzere ülke çapında gönderilen milletvekilleri arasında yer almıştır. İrşad Komisyonunun Başkanlığında, Şer'îye ve Evkaf Komisyonunun Sözcülüğünde bulunan Esat Bey, II. dönemde 5 kanun önerisi ve önemli sorunları içeren 21 soru önergesi vermiştir. Meclis kürsüsünde 77 konuşma yapmıştır (Çoker, 1995, 137-138).

Ülkenin müreffeh bir döneme kavuşmasının da eğitimle olacağı bilinciyle Maarif Vekili Vasıf Bey'e soru önergesi vermiştir. Önergede; (TBMMZC, 1924, 35-37).

1. "Zükûr ve inâs leyli mekteplere ne kadar meccani talebe alınmıştır. Bunların kaç şehit evlâdıdır?
2. Leyli ibtidaî mektepleri nerelerde açılmıştır ve ne gibi ihtiyaç dolayısıyla açılmıştır?
3. İstanbul'da beş resmî ve o kadar da lise mektepleri olduğu hâlde iki milyona yakın bir halkın orta tahsilini temin eylemek mecburiyetinde olan İzmir neden ihmal olmuştur. Bir lise ile kalmıştır?
4. Mekteplere girmek isteyenlerden mekteplerin olduğu halde mekteplerde muayene edilmeyip taşralarda tabip aratılması, masumlara varıncaya kadar cünha ve cinayet ile mahkûm olup olmadıklarına dair mahallâtın şahadetname alınması ve emsali gibi müşkülât ne vakit ref olunacaktır? Maarif Celile'sinden sual eylerim efendim."

Maarif Vekili Vasıf Bey, Esat İleri'nin bu sorusu üzerine; Bu sene leyli meccani talebe olarak liselere alınan çocukların şehit evlâtları 45, muallim evlâtları 39 ve yetimhaneden mezun olan çocukların 31 ve büyük kısmının da şehit çocukları

olduğunu söyler. Ayrıca orta mektep mezunları olduğu ve bu çocukların bulundukları yerlerde daha büyük bir mektep olmadığı için tahsillerini idame edemedikleri bilgisini paylaşır. Sonra sözlerine örnek teşkil etmesi için Van Lisesi mezunlarının müracaat ettiğini ve bunlardan dört beş çocuğun zeki olmasından ötürü Erzurum Lisesine, Denizli’de ki çocukların İzmir’e, Balıkesir’de ki çocukların Manisa’ya ve Bozok çocuklarının da Kayseri’ye gönderildiğini ifade eder. Ayrıca lise bulunmayan yerlerdeki orta mektep mezunlarından sınıfı birinci geçenler veya en iyi olanlarla, lise tahsilini ikmal etmek isteyenlerin de gönderildiğini ve bu çocukların sayısının 63 olduğu ve 45 çocuğun şehit evlâdı, çocuğun muallim evlâdı, 31 tane yetim, 63 tane de orta tahsilini bitirmiş gençlerin liselere leylî meccanî olarak kabul edildiği aktarır.

Vasıf Bey ikinci sual için; Leylî iptidaî mekteplerin bütçeyi heyeti âliyenin kabul etmiş olmasıyla açıldığını, ayrıca memleketin bir çok yerlerinde idare-i hususiyelerin lâzım olduğu kadar tahsili iptidaîye temin edememesinden dolayı da Maarif Vekâleti leylî iptidaîleri açmak ve bu suretle köy çocuklarını okutmak esasını Meclisi Âliye arz ettiğini ve bütçede yirmi leylî iptidaî mektep açılmasını teklif edildiği ve Heyeti Celile de bunu kabul ettiğini söyler. Yirmi leylî iptidaî mekteplerinin açıldığı yerler; Ergani, Artvin, Urfa, Hopa, Afyon Karahisar, Bilecik, Kandıra, Kütahya, Siverek. Manisa, Bitlis, Ayaş, Ardahan, Aydın, Gaziantep, Sivrihisar, Kars, Besni, Van, Bayburt. Bilhassa harap olan memleketlerde mekteplerin açıldığına dikkat çekmiştir. Vasıf Bey üçüncü sualiin: Kendisinin bu sene İstanbul’da yeni bir lise açmadığını ve İstanbul’da olan liselerin beş değil üç tane ve bu liselerin eskiden beri devam eden liseler olduğunu ifade eder. Ayrıca yeni liselerin üç kız lisesi olduğunu biri Kastamonu’da, diğeri Konya’da, üçüncüsü de Trabzon’da açıldığını ve bundan başka yeni açılan dört muallim mektebinin; Ordu, Diyarbakir, Kayseri ve Mamuretülâziz’de yer aldığı bilgisini aktarır. Vasıf Bey dördüncü soru için; Mekteplerde doktorun bulunduğu halde hariçten doktor raporu istenilmesinin doğru olmadığını, bunun sıhhat raporu için istenen zorunluluktan kaynaklı durum olduğunu söyler. Bunda ki amacın ise, çocuğun sâri bir hastalığa müptelâ olup olmadığının tespit edilmesi için yapıldığını aktarır. Ayrıca mahallâtın ilmühaber almak meselesinin husustaki talimatname mucibince mekteplerden talebeye bir ilmühaber verilmekte ve o ilmühaber mahalleler tarafından doldurulduğunu fakat bu işin gereksizliğinden dolayı yeni hazırlanan liseler talimatnamesinde bu kısım kaldırıldığını ifade eder. Vasıf Bey’in açıklamalarına yanıt olarak Esat İleri;

“Arkadaşlar! Vatan hatırını kardeş hatırından yüksek addettiğim için muhibbi kadimim Vasıf Bey kardeşimden dört sualde bulundum. Birinci sualin ilhamı evlâdı şüheda ve ervahı şühedadır. İzmir ve Menteşe ve Aydın vilâyetleri dâhilinde herhangi bir şehit ailesini gördüğümde, hepsinin gözlerinden yaş aktığı halde Maarif Vekâletinden müteessir, olduklarını gördüm. Hele arkadaşlar! İstiklâl Harbi şehitleri ailesinden yirmi kadar hemşire hanımların - ki; şehit Yüzbaşı Tevfik Bey haremi Şükriye, şehit Yüzbaşı Muhittin Bey Haremi İffet, Şehit Yüzbaşı İbrahim Bey Haremi Makbule hanımlar ve ilâ... Yirmi beş kadar hemşire tarafından Maarif Vekâletine evlâtlarının mekteplere alınmasına karşı müracaatlarına cevap bile alamadıklarından dolayı vuku bulan teessürleri beni teessürümden yerin dibine göçürmüştür. Arkadaşlar! Bakınız bu hanımlar, bu şehit ailelerinin vaziyeti facialarını arz ederken hepimiz vazifeyi vataniyemizi onlara karşı yapamıyoruz, hepimiz müteessir oluyoruz. Meselâ üç kıymetli şehidin ailesi Eylül tarihinde Maarif Vekâletine yirmi kelime cevaplı telgraf çekiyorlar da Vekili Muhterem bunlara cevap vermeye bile tenezzül etmiyor. Kezalik ayın yirmi sekizinde yine Vasıf Bey kardeşime yine bu şehit aileleri telgraf çekiyorlar, yine cevap alamıyorlar. Kezalik 3279 numaralı ve 10 Eylül 1340 tarihli, Maarif Vekâletine yine iki şehit ailesi ve diğer aileler mektuplar yazıyorlar, telgraflar çekiyorlar, yine cevap alamıyorlar. Arkadaşlar! Şehitlerimizin ailelerine karşı vazifemiz bu mudur? Arkadaşlar! Bir mülâzımı sani Hüseyin Efendi vatani aziz uğrunda şehit gidiyor. Altı tane evlâdını (Bir fotoğraf göstererek) şu orta yerdeki hemşirenin omuzlarına bırakarak âzimirahı cenan oluyor. Bu altı evlâdı için bu kadıncık müracaat ediyor destgir olarak bir el, hiç muin ve zahir olacak bir yer bulamıyor. Bıçare en sonra git bakalım babanın ocağına, diyerekten üç evlâdını Kuleli Rüştüyesine veriyor. Biri de Darüleytamda. Maarif Vekâletine, şu Meclisi Âli mükerrer kararlarla şehit evlâtlarını en iptida alması lâzım geldiğine dair tebligatlar yapmış iken neden bu şehit ailelerinin gözyaşlarını Vekili Muhterem arkadaşım Vasıf bilmiyor? Arkadaşlar! Sakarya şehitlerinden İbrahim Beyin kızcağızı Hidayet namında, İstiklâl Mektebinde âliyy-ül-â'lâ derecede tahsil gören bir hanım kızcağız, darül muallimata girmek istiyor. O mektebe devam eden âlâ derecedeki mektep talibatı, hattâ iki kız kardeş, analı babalı mektebe alınıyor. Bu kızcağız da mektebe alınamıyor. Kızcağızın mektebe alınamamasının esbabını bana mektup yazmasından anladım ki, İmanı gürr, mefkuresi âli ve asrî olmayıp boynu bükük bir kızcağız olduğundandır. Bana diyor ki: Maarif Müdürü Beyefendinin Darül muallimat Müdürü hanımefendiye havale ettiği tezkere-i aliyelerini bu sabah müdire hanıma takdim ettim. Nasıl bir hitaba hedef olduğumu arz ile âli kalbinizi müteessir etmek istemem. Ey kadiri mutlak olan Allahım! Dergâhı Uluhiyyetine desti tazarruzunu uzatan ben yetimeye merhamet eyle ya Rabbü...”

“Leyli mekteplere gelince; düşmanın göz diktiği Akdeniz kıyılarında memleketler vardır, O Akdeniz kıyılarındaki memleketler hakkında celseyi hafiyede size çok malûmat vereceğim. Binaenaleyh benim gönlüm isterdi ki, Vekili Muhterem, oralarda, Fethiye kazasında bir mektep hazırlanmış, orada milletin dışından tırnağından ayırarak ey Vekili Muhterem al sana bir mektep, buncağızı bize leyli bir mektep yap dedikleri halde, cevap vermeyen Vekili Muhtereme teessüfler ederim. (Handeler) Bundan da geçelim arkadaşlar, merkezi ilmi irfan olan İzmir'e, Aydın, Menteşe, Denizli, Isparta, Burdur cihetlerinden, İzmir Lisesine, talebe gelir. İki milyon halkın tahsilini temin etmek için oralarda, istemiş olsaydı, bir liseyi iki yapabilirdi, Çünkü mükemmel vâsi ve nafi binalar da mevcuttur. Bu cihetten mesuliyeti maneviyeden kurtulamazsın kardeşim Vasıf! Gelelim mekteplere girenlerin duçar oldukları müşkülâta; mektebe girmek isteyen bir efendi evvelâ günlerce bir aşu memurunu arayışta ondan bir şahadetname alması lâzımdır. İkincisi doktorların peşinde dolaşp da, doktorlardan da keza bir rapor alması lâzımdır.

Sonra bakınız arkadaşlar! Mektebe yeni başlıyor, bu mektepten veriliyor, mektebi tenkit değil, İzmir'in bir lise mektebi vardır ki, medarı iftiharımız ve yegâne mektebimizdir, şimdi efendim mektepten veriliyor; 68 namzet numarası 935 mektep numarası 1332 tevellüttü yedi yaşında bir masum mektebe girmek istiyor. Bu efendi; mektebe girmek isteyen, bu efendi böyle bir şahadetname ibrazına mecbur, gidecek mahalle imamına, muhtarına azalarına onlara şey verecek hülâsa böyle kapı, kapı dolaşacak, bir mazbata getirecek. Bu mazbatada ne yazılıyor. Türkiye Cumhuriyeti tebaasından ve mahallemiz sakinesinden filân efendinin şimdiye kadar bir cünha ve cinayet ile maznun olmadığından... (Handeler) (Alkışlar) Ey benim müteceddit Maarif Vekilim! (Handeler) Sen muallimenin sonundaki teli te'nisi kaldıracığına vazifeni yap! Sen bilmiyor musun ki insanlarda, hayvanlarda hatta nebatatta bile tenisi, tezkir vardır. Teli te'nisi kaldırmak hususunda teceddüt göstereceğine (Alkışlar, handeler) Ey benim müteceddit Maarif Vekilim bu gibi zahmetleri kaldırsan da bunlardan dolayı bizi medyunu şükran etsen olmaz mı? İşte vicdanımın bu sedasını huzuruna arza muhabbeti vataniyem saik olmuştur. İki

ellerinin arasına başına al mutedil pervane vatanın ve milletin selâmeti namına hareket eyle. (Handeler), Arkadaşlar! İşte en kıymetli, kardeşim, vatanın kurtuluş günlerinde Sakarya'ya, Dumlupınar'a, Uşak'a, doğru götürdüğüm Ruşen Eşref Bey kardeşim; benim mühim ve meşru sözlerime itiraz ettiği için teessüflerimi arz ederek sözüme nihayet veririm.”

Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup biri olarak tanınan Esat İleri, Türkçülük fikrine sıkı sıkıya bağlı kalmış ve bu durum eserlerine de yansımıştır. Eserlerinde genellikle vatan sevgisi ve harp yıllarında yaşanan zulümleri anlatmakla birlikte dini konular, halk dili ve edebiyatı alanında yaptığı çalışmalarda mevcuttur. Türk dili ilgili yaptığı çalışmalarda, II.Meşrutiyet'te Ziya Gökalp'in etkisiyle başlayan halka doğru gitme eğiliminin ve halk kültürünün tespit çalışmalarının bir devamı şeklinde yorumlanabilir (Huyugüzel, 2004, 61-63) Türk İnkılap Tarihi Enstitüsüne gönderdiği defterine “Unutmayın O Günleri, Hazırladı Bu Günleri” (Huyugüzel, 2000, 333) başlığı ile eser yazması; geçmişte yaşananların unutulmaması ve bir ders alınmasını istediğini de gösterir mahiyettedir.

TBMM'deki bu faaliyetlerin yanı sıra Esat İleri'nin 1922 yılında Manisa'da küçük bir kitap olarak yayımladığı Düşüncelerim, Dileklerim, Emellerin adlı yayını, o dönemde ülke refahı için yapılması gerekenleri ortaya koymuştur ve bu tavsiyelerin önemli bir kısmı daha sonra uygulamaya konulduğunu vurgulamakta fayda vardır (Tunalı, 2007, 88).

Esat İleri'nin farklı alanlarda, farklı pek çok eseri bulunmaktadır. Bu eserler şu şekilde sıralanabilmektedir: “Hadis-i Şerif Tercümesi, Türk Dilinde Darb-ı Meseller, Türk Dilinde Kinayat, Düşündüklerim Dilediklerim Emeklerim, Verin Zavallılara, Halk Şiirleri, Reşahât-ı Hikemiyye, Rahmetli İmam-ı Birgivî, Sözlerin Özü Atalar Sözü, Bu Suyu Sen de Eğil”dir (Çoker, 2018, 71).

Yayınlandığı bilgisine sahip olup ancak ulaşılamayan eserler ise; “Cihad-ı Ekber, Hilâl-i Ahmer, Kadınların Vatan İşlerine Girmesine Dâir'dir. Şiirleri; Vatan Yavrularına, Ah Aydın!, Güzel Aydın, Güzel Vatan, Münacat, Şanlı Orduya, Yaralı Gazilerimize, Terane-ı Cihad 1, Terane-ı Cihad 2, Terane-ı Cihad 3, Terane-ı Cihad 4 isimli şiirlerine de Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünden ulaşılmış olmakla birlikte Yeni Gün, Tercümanı Hakikat gazetelerinde yayınlanmıştır” (Çakar, 2018, 71).

Vekillik Sonrası Faaliyetleri

II. Dönem milletvekilliğinden sonra siyaset sahnesinden çekilip emekliliğe ayrılan Esat İleri; İzmir'in Torbalı ilçesine yerleşmiş ve burada ailesiyle birlikte mütevazı bir hayat sürmüştür. Yıllarca fahri olarak vaaz verdiği İzmir Kemeraltı Camii'ne giderken 15 Nisan 1957 tarihinde, yağmurlu bir havada bindiği otobüsün şarampole yuvarlanması sonucu hayatını kaybetmiş olup, İzmir Bornova Kokluca Mezarlığı'nda ebedi istirahatındadır (Çakar, 2018, 6).

3.2.3. Mustafa Lütfi (Siverek)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

1878'de Azerbaycan'ın Şirvan - Semahı Kasabasında doğdu. Babası Hacı Sadrettin Efendidir. 1902'de Şemahi Medresesinden icazet aldıktan sonra İstanbul'a gelerek Fatih medresesinde Dersiam Dağıstanlı Abdülfettah Efendinin kürsüsüne devam etmekle beraber öğrenimini 1905'te Öğretmen okulunda tamamladı. 1907'de medreseden de icazet aldı. Memleketine dönerek Türk Azerbaycan'ın kurtuluşu için mücadeleye girişti ve basımevi kurarak gazete çıkardı. Bu yüzden hapse girdi. Salıverildiğinde memleketi terk ederek İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Açılan sınavı kazanarak Eylül 1912'de Ergani İdadisi Arapça ve Din Dersleri Öğretmenliğine atandı. Eylül 1917'de Urfa Sanayi Mektebi Müdürlüğüne getirildi. Mayıs 1918'de Siverek İdadisine önce vekil, bir yıl sonra asil olarak Müdür oldu.

Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

Mustafa Lütfi Bey, Siverek İdadisinde müdürlük yaparken TBMM I inci Dönemine Siverek'ten Vekili seçilerek 8 Haziran 1920'de Meclise katıldı (Çoker, 1995, 907-908).

Mustafa Lütfi Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki ilk yasama döneminde, 20 Ekim 1920'de maarif heyetine seçildi. Bir süre Dışişleri Komisyonu'nda çalıştı. İkinci ve Üçüncü Mecliste Birinci Şubede ve Dördüncü Mecliste Üçüncü Şubede görev yapmıştır (Üçüncü, 2018, 243).

Mustafa Lütfi Bey; 12 Temmuz 1920'de Siverek öğretmenlerinin maaş alamamalarının sebeplerini Maarif Vekâletine sormuştur. Takririnde Siverek'te ilkokullarda ve idadilerde görev yapan öğretmenlerin, memurların ve işçilerin sekiz

ay boyunca maaş verilmediğini söylemiştir. Daha önce TBMM Başkanı'na telgrafla önerildiği üzere, Diyarbakır ilinin gelirinin onda birinin eğitim payının eğitim çalışanlarının maaşları için kullanılması için Dahiliye Vekâlet'inden izin istediğini belirtmiştir. Ancak şu ana kadar hiçbir gelişme yaşanmadığını ve Maarif Vekilinden bir açıklama yapmasını istemiştir (TBMMZC, 1985, 1, 252). Meclisteki eğitim tartışmaları, öğretmenlerin maaşları bölümünde bu konudan bahsedildiği için, burada tekrar verilmemiştir.

İlköğretim okullarının belediyeler tarafından açılmasına ilişkin 17 maddelik bir yasa tasarısı sunmuştur. Öneri 29 Eylül 1920'de Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir. Ardından 23 Ekim'de proje Maarif Encümeni'ne gönderilmiştir. Maarif Encümeni'nin tavsiyesi üzerine rapor, 15 Kasım'da program komitesine gönderilmiştir (Üçüncü, 2018, 252).

Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

Mustafa Lütfi Bey'in teorik eğitim faaliyetlerine yönelik herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Vekillik Sonrası Faaliyetleri

Birinci dönem milletvekilliği sona erdikten sonra öğretmenliğe dönerek 1925 yılı Mart ayında Bursa İmam Hatip Okulu Tarih ve Coğrafya Öğretmenliğine atanmıştır. Bir yıl sonra Bursa Erkek Lisesi'nde Farsça ve Din dersleri vermiştir. Ekim 1928'de Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda din dersleri öğretmeni olmuştur. 1931-1932 öğretim yılında program müfredattan çıkarıldıktan sonra Maarif Nezareti tarafından tasfiye edilerek 1 Nisan 1932 tarihinde emekliye ayrılmıştır (Çoker, 1995, 908).

3.2.4. Halil İbrahim Özkaya (Antalya)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

1892 yılında Antalya'da doğdu. Belediye Hekimi Muhammed Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini “Antalya Rüştîyesi” ve “Konya İdadisinde” tamamladıktan sonra 25 Kasım 1909'da İstanbul'a gelerek “Üsküdar-Selimiye Vakıf Mektebi'nde öğretmen” olarak göreve başlamıştır. Bu arada Darülfünun Hukuk Şubesi'ndeki eğitimine devam etmiş ve Temmuz 1914'te mezun olmuştur (Sarıgüzel, 2017, 211).

9 Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı sırasında “yedek subay” adayı olarak Talimgâh’a alınmıştır. 19 Ağustos 1915'te Çanakkale ve Kafkas cephesinde “yedek teğmen” olarak savaşa katılmış, 1 Mayıs 1917’de yedekte teğmenliğe terfi etmiştir. 8 Kasım 1918’de terhis olduktan sonra avukatlık yapmak üzere Antalya'ya gelerek “Öğretmen Okulunda Tarih-Coğrafya öğretmenliği” yapmıştır. 1 Aralık 1919'da “Darülhilâfe Medresesi’ne” müdür olarak atanmıştır. Aynı zamanda Antalya'da kurulan Müdafaayı Hukuk Cemiyetinin aktif üyesi olarak milli mücadeleye katılmıştır (Özüçetin, 1998, 875; Yıldırım ve Zeynel, 2010, 12).

■ Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

8 Mayıs 1920'de TBMM birinci dönem seçimlerinde Antalya Vekili olmuştur. “İktisat, Dışişleri, Bütçe, Adalet, Anayasa ve Dilekçe Komisyonları” ile “Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu’nda” çalışmıştır. Birinci yasama yılında dilekçe, İkinci yasama yılında Adalet Komisyonu kâtipliğini, ikinci ve üçüncü yasama yıllarında İktisat Komisyonu sözcülüğünü yapmıştır. 9 Mart- 10 Mayıs 1923 tarihine kadar “El-Cezire İstiklâl Mahkemesi savcı” olarak görev yapmıştır. Meclis’te 1’i gizli oturumda olmak üzere 35 konuşma yapmış, 2 kanun önerisi vermiştir (Çoker, 1993, 107; Demirel, 1995, 461-462).

TBMM’de 21.9.1922 tarihinde “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu’nun 15. maddesi mucibince kura ve kasabat ahalisine yapılan tevziattan sarfınazar edilmesine dair” Konya Vekili Vehbi Efendi verdiği takrirde söz alan Halil İbrahim Bey;

Kanunun 15. Maddesinde yer alan; “karye ve mahallelerinde iptidai bulunan halk okulların masraflarını kendileri ödemekle yükümlüdürler.” maddesine karşı çıkarak; halkın bu vergi yükümlülüğünü kaldıramayacağını, bu şekilde iptidaların varlık gösteremeyeceğini, kanunun batılı bir ülkeden esinlenerek yapıldığını, başka bir ülkenin kanunun bizim sorunlarımızı çözemeyeceğini ifade etmiştir (Sarıgül, 2009, 40-41).

“Biz zaten kanunlarımızı ne şarka ne de garba değil, kendi adatımıza göre yapabiliyor muyuz? Efendiler ne terakkiperverler, muhafazakârlara ve ne de muhafazakârlar, terakkiperverlere kızmamalıdır. Çünkü birinin gözü şarkta birinin gözü garptadır. Hâlbuki biz şu havze-i hükümetimiz dâhilindeki âdatımızı muhafaza edeceğiz.” (TBMMZC, 13, 148)

diyerek eğitim sistemimizin kendi kültürümüze göre şekillendirilmesini belirtmiştir. İptidailerin masraflarının halkın üzerinden kaldırılarak eğitim öğretime devam etmesini teklif etmiştir. Maarif işlerinin Maarif Vekâletinin kapatılarak Evkaf Vekâletine verilmesini önermiştir. Çünkü çocukların terbiyesinden maarifin yerine meşihatın karar vermesinin daha uygun olacağını düşünüyordu (Sarıgözel, 2009, 40-41).

Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

Halil İbrahim Özkaya'nın teorik eğitim faaliyetlerine yönelik herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Vekillik Sonrası Faaliyetleri

Birinci meclis döneminde milletvekilliği sona erince hukuk kariyerine devam etmek için Antalya'ya dönmüş ve 20 Ocak 1924'te yeni açılan "Ticaret Okulunda Hukuk Bilgisi Öğretmenliği" yapmıştır. Bu arada İl İdare Heyeti üyeliğine seçilmiştir. Ticaret Okulunun 9 Mayıs 1927'de kapatılmasını müteakip Adalet Bakanlığı'nın isteği üzerine 1 Haziran 1927'de "Çay İlçesi Sulh Hâkimliğine" atanmıştır. 26 Aralık "Sandıklı İlçesi Hukuk Hâkimliğine" tayin edilmiştir. 9 Şubat 1930'da bu görevinden istifa ederek Antalya'da avukatlık mesleğine dönmüştür. 30 Aralık 1930'da Tokat, 17 Nisan 1934'te Amasya, 29 Ekim 1934'te Muğla, 12 Nisan 1937'de Niğde "Maarif Müdürü" olarak atanmıştır. 30 Aralık 1939'da atandığı Diyarbakır Maarif Müdürlüğünden 28 Şubat 1941'de emekli olarak ayrılmıştır (Sarıgözel, 2017, 212)

Avukatlığa başlamak için Antalya'ya dönmüş. Elmalı İl Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1947 yılında Antalya'da noterlik görevine başlamıştır. 10 yıl bu görevde kaldıktan sonra yaş haddinden emekli olarak Ankara'ya gelmiştir. Yaşamının sonuna kadar avukatlık mesleğini devam etmiştir. 26 Ocak 1972'de vefat ederek. Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir. Evli ve dört çocuk babası idi. Oğullarından "Mehmet Şükran Özkaya", 1961'den 1980'e kadar Cumhuriyet Senatosunun Tabii üyesi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştır (TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Kâğıdı, Şahsi Dosya No, 25; Çoker, 1993, 107-108).

3.2.5. Hamdullah Suphi (Antalya)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

1886 yılında İstanbul-Aksaray Horhor'daki Suphi Paşa Konağı'nda doğmuştur. Babası, önde gelen bir alim ve Maarif Nazırı olan Abdüllatif Suphi Paşa'dır (Çoker, 1980, 109-111; Süel, 1985, 41).

İlköğrenimini “Kısıklı, Altunizade ve Numune-i Terakki” okullarında tamamladı. 1895 yılında padişahın isteği üzerine parasız-yatılı olarak “Galatasaray Sultanisine” kayıt yaptırdı. 1904 yılında Türkçe Bölümü'nden mezun olmuştur (Tevetoğlu, 1986, 28-32).

1905 yılında Reji İdaresi (Tütün Tekeli) Tercüme Kalemine katıldı. Ancak idarenin kozmopolit ortamından rahatsız olarak 1907 yılında istifa ederek “Defter-i Hakanî Nezareti (Tapu ve Kadastro) Yazı işleri Kalemine” geçmiştir. 1908'de Ayasofya Rüştîyesinde “Fransızca ve medeni bilimler” derslerini vermiştir (Çoker, 1980, 109-111).

Öte yandan, yazmak en sevdiği işti. Fakat “güzel konuşma dalında” ustalaşmıştır. Şiirleri önce “Şurâ-yı Ümmet'te”, ardından “Servet-i Fünun, Resimli Kitap, Musavver Muhit, Resimli Roman” ve diğer gazete ve dergilerde yayımlandı. Ayrıca “Davul” adlı bir dergide öyküler ve mizahi yazılar yazmıştır (Sarıgül, 2017, 215).

Feci Ati hareketinde yer aldı. 1909'da İstanbul'da “Şehremaneti'de” tercümanlık yaptı. 1910 yılında “İstanbul Normal Mektebi'ne Türkçe ve eğitim bilimleri öğretmenliğine” atandı. 1913 yılında “Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Türk Edebiyatı ve Eğitim Bilimleri Profesörü (öğretmen-profesör)” olmuştur. Bir süre sonra, konusu Türk-İslam sanat tarihi olan estetik dersini vermek üzere eğitim bilimleri dersinden ayrılmıştır (Çöker, 1980, 109-111). 1913 yılında Trakya ve Edirne'nin Osmanlı idaresi altında kalmasını talep etmek ve Bulgar zulmünü Avrupa'ya anlatmak için oluşturulan kurulun üyeliğine seçilerek Viyana, Roma, Paris ve Londra'ya gitmiştir (Bıyıklıoğlu, 1955, 71).

1912'de Türk Ocağı'nda yaptığı çalışmalar ve konferanslar dikkatleri üzerine çekmiş ve kurulduğu günden itibaren Türk Ocağı'na üye olmuştur. Uzun yıllar Türk Ocağının başkanlığını yaptı. 1919'da Milli Mücadele'nin oluşumu için çalışmıştır. Açık hava konferanslarında yaptığı konuşmalar halkı heyecanlandırmıştır.

ABD Yüksek Komiseri General Bristol liderliğindeki Yunanlıların İzmir bölgesinde Türklere karşı işledikleri mezalimleri araştırmak üzere bir heyete Türk gözlemcisi olarak katılmıştır. Osmanlı Meclisi'nin son döneminde Saruhan ve Antalya'dan Vekili seçilmiş ve Antalya'yı seçmiştir. Mecliste yaptığı konuşmalarla milli mücadeleye dikkat çekmiş ve desteklenmesini savunmuştur. Meclisin İngiliz işgali ve feshedilmesinden sonra Ankara'ya taşınmıştır(Çoker, 1993, 109-112; Yıldırım ve Zeynel, 2010, 12).

Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışına katılmıştır. 7 Haziran 1920 tarihinde 6 sayılı Kanunla kurulan “Haber Alma Genel Müdürlüğü görevini sürdürmüştür. 15 Haziran 1920'de Nemrut Mustafa Divan-ı Harbi, 15 kişiyle birlikte İstanbul Savaş Mahkemesi tarafından Kuvayi Milliyeci sıfatıyla gıyaben ölüme mahkum edilmiştir. 19 Ağustos'ta Genel İdare'den ayrılmıştır 14 Aralık 1920'de Maarif Vekili seçilmiştir. Önerilen İstiklal Marşı için yapılan şiir yarışmasında eski Vekil Rıza Nur Bey (Sinop)'un sonuç alamayınca şiiri Mehmet Akif Bey'e (Burdur) İstiklal Marşı'nı yazdırmıştır. İstiklal Marşı Genel Kurul'da görüşülerek 12 Mart 1921'de Tunalı Hilmi Bey'in (Bolu) önerisi ve Genel Kurul kararıyla kabul edilmiştir. 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Cumhuriyet'te milli eğitim ilkelerinin belirlenmesini sağlayan bir “Maarif Kongresi” düzenlemiştir. 20 Kasım 1921'de istifa etmiş, görev süresi boyunca, Meclis'te kürsüsünden 10'u gizli oturumda 62 konuşma yapmıştır. Açıklayıcı ve analitik konuşmaları ilgi çekmiştir (Çoker, 1993, 109-112).

2. Dönemde İstanbul'dan Vekili seçilmiştir. 4 Mart 1925'te İsmet Paşa ikinci kez kabinesini kurduğunda yeniden “Milli Eğitim Bakanı” olmuştur. Bu görevi 19 Aralık 1925 tarihine kadar sürdürmüştür. Üçüncü dönemde yeniden İstanbul Vekili olmuştur. 24 Mart 1931'de Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocaklarının bilimsel popülist ve milliyetçi ilkelerini yayma görevinin tamamlandığını ve CHP'den hareket ettiğini belirten bir açıklama yapmasının ardından 10 Nisan 1931'de toplanan kurultayda Türk ocaklarının kapatılması kararı alınması, büyük üzüntüye neden olmuştur. 4 Mayıs 1931'de dördüncü seçimlerde aday olmamıştır. 12 Haziran 1931'de Bükreş'teki birinci sınıf elçiliğin teklifini kabul etmesi üzerine elçiliğe atanmıştır. 8 Ağustos 1939'da birinci sınıf büyükelçilik rütbesine terfi etmiştir. Büyükelçilikteki başarılı çalışması sırasında Bükreş Üniversitesi Senatosu tarafından “Fahri Doktora”

unvanı verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar'da ve Romanya topraklarında şehit olan 2.174 şehit için “Türk Mezarlığı” inşa ettirmiştir. 13 yıl süren büyükelçilik görevinden 5 Aralık 1944'te ayrılarak İstanbul'a dönmüştür.

1945 başlarında 7. dönem ara seçimlerinde İçel'den aday gösterilerek Vekili seçilmiştir. 1946 seçimlerinde CHP adayı olarak İstanbul'dan Vekil seçilmiştir. 1947 yazında, ABD hükümetinin daveti üzerine ders vermek üzere Amerika'ya gitmiş, Amerika dönüşünde 7. CHP Kurultayında halk evlerine yönelik eleştirilere kızması üzerine CHP'den istifa etmiştir. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Manisa'dan bağımsız Vekil seçilmiştir. 9. Dönemde (1954-1957) İstanbul Vekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki yerini korumuştur.

Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

Hamdullah Suphi Tarihî'nin yayınları da bulunmaktadır. Bu yayınlar: (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>):

- “Tanrıöver, Hamdullah Suphi. Dağ Yolu, I. Kitap, Ankara: Türk Ocakları Hars Heyeti Yayını, 1928.,
- Dağ Yolu, II. Kitap, Ankara: Türk Ocakları Hars Heyeti Yayını, 1931, Günebakan, Ankara, 1929,
- Dağyolu ve Günebakan'dan Seçmeler, (Haz. M. Necati Sepetçioğlu), İstanbul: MEB Yayınları, 1971.”

Vekillik Sonrası Faaliyetleri

Görev süresinin sonunda siyasetten çekilen Suphi Paşa yaşamının son yıllarını İstanbul'daki evinde geçirmiştir. 10 Haziran 1966'da vefat ederek Merkez Efendi'deki aile mezarlığına defnedilmiştir. Evli ve iki çocuk babası idi (Çoker, 1993, 109-112; Seraslan, 1995, 163-164; Yıldırım ve Zeynel, 2010, 12).

3.2.6. Rasih Kaplan (Antalya)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

1883 yılında Antalya'nın Akseki ilçesinde doğmuştur. Şatırzade Mehmet Tahir Efendi'nin oğludur (Süel, 1985, 42). İlk ve orta öğrenimini “Akseki İptidai Mektebi” ve “Rüştiyesinde” tamamladıktan sonra 1902 yılında Konya'ya gelerek “Ziyaiye ve İrfaniye Medreselerinde” öğrenim görmüştür. 1906'da “Müderreslik” diplomasını aldıktan sonra Arapça ve din bilgilerini geliştirmek için Mısır'a gitmiştir.

“Camiülezhher” de ve ayrıca Kahire “Darülfünunu Edebiyat ve İctimaiyat Medreselerinde” öğrenim görerek 13 Ağustos 1911’de memleketine dönmüştür. Vilayet Meclisi Antalya üyeliğine seçilmiş, 1912 ve 1913 yıllarında “Akseki Maarif Encümeni Başkanlığı” yapmıştır. 1914’te Antalya bağımsız bir liva olunca, “Liva Daimi Encümen üyesi” olmuştur. 1920 yılına kadar bu görevi sürdürdü.

■ Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

29 Nisan 1920’de yapılan TBMM ilk seçimlerinde Antalya Vekili olarak 8 Mayıs 1920’de Meclis’e girmiştir. “İrşad, Dışişleri ve Milli Eğitim Şurası’nda” çalışmıştır. 22 Eylül 1920’de Eskişehir “İstiklal Mahkemesi üyeliğine” seçilmiştir. Ayrıca “Fahri Şura üyeliğine” atanmıştır (Çoker, 1980, 116; Yıldırım ve Zeynel, 2010, 12).

Görev süresi boyunca TBMM’de 4’ü gizli oturumda olmak üzere 49 konuşma yapmıştır. 5 kanun önerisi vermiştir. Bunlardan ikisi, kendisi ve arkadaşları tarafından önerilen ve kabul edilen “İstiklâl Mahkemeleri Kanununun 1 inci maddesine ek kanun (28-26/9 /1920) ve Öğretmenler ve Öğrencilerin Askerlikten Ertelenmeleri Hakkında Kanun (100-21/2/1921)’dur. Rasih Efendi, 2., 3., 4., 5., 6. ve 8. Dönemlerde Antalya’dan, 7. dönemde Maraş’tan tekrar Vekili seçilmiştir, 14 Mayıs 1950’ye kadar mecliste görev yapmıştır. Meclisin renkli bir figür, en yüksek sesli konuşmacılardan olan Rasih Efendi ülke davasının sürekli bir savunucusuydu (Sarıgözel, 2007, 224-225; Candegir, 2018, 200-201).

■ Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

Rasih Kaplan’ın teorik eğitim faaliyetlerine yönelik herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

■ Vekillik Sonrası Faaliyetleri

Milletvekilliği sona erdikten sonra Akseki’ye dönmüştür. Herhangi bir ticari veya siyasi faaliyette bulunmamıştır. 14 Kasım 1952’de vefat etmiş, Akseki Mezarlığı’na defnedilmiştir. Evli ve üç çocuk babası idi. Daha çok “Hoca Rasih” olarak anılır (Oran, 1997, 90; Çoker, 1993, 116-117).

3.2.7. Mustafa Efendi (Ankara)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

1866 yılında Ankara'nın Bâlâ İlçesinin Beynam köyünde doğmuştur. Hacı Halil Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini köyünde ve Bala semtinde tamamladıktan sonra Konya Medresesi'nde eğitim ve öğretim görmüş, müderrislik diploması almıştır. Kocabey Medresesi'nde müderris iken, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra toplanan Osmanlı Meclisi'nin Birinci Dönemine 17 Mayıs 1908'de Ankara Vekili seçilmiştir (Çoker, 1995, 79).

Mustafa Efendi'nin devrinde çok nüfuzlu bir siyaset adamı olduğu söylenebilir. Birinci ve ikinci Osmanlı meclisinde bulunduğu süre içerisinde Ankara ve çevresindeki sorunları meclis gündemine almış ve bunların çözümü konusunda görüş bildirmiştir. Ayrıca mecliste olumlu bir tavır sergilemiş ve özellikle meclis oturumlarında birçok temsilci ile yaptığı görüşmelerde bütçe konularına ilişkin düşüncelerini dile getirmiştir (Akman, 2019, 512).

İkinci dönemde, 5 Ağustos 1912'de Meclis'in feshedilmesine kadar yasama görevlerini Vekili olarak sürdürdü. Milletvekilliği bitince müderris olarak Ankara'ya dönmüştür. Millî Mücadeleye Kuva-yi Milliyecilerin yanında olarak Müdafai Hukuk Cemiyetinde çalışmıştır (Çoker, 1995, 79).

Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

TBMM Birinci Dönem seçimlerinde Ankara Vekili seçilerek, 23 Nisan 1920'de Meclis törenine katılmıştır (Yavuz, 2010, 96).

TBMM'nin “İrşad, Şer'îye ve Evkaf komisyonlarında” görevlerde bulunmuştur. Sakarya Savaşı'nda Batı Cephesi'ndeki askerlerin moralini yüksek tutmakla görevli bir komitede görev yapmıştır. 20 Kasım 1922'de yeni seçilen Halife'ye kutsal emanetleri teslim eden ve Türkiye Büyük Millet Meclisi adına görevini kutlayan kurulda yer almıştır (Özüçetin, 1998, 874-875).

Mustafa Efendi, o dönemde ilköğretim düzeyinde eğitim veren “İptidaiye Mektebi” açılması için köylerden alınacak vergilerin artırılması ile ilgili kanun görüşmelerinde sarf ettiği şu sözler dikkat çekmiştir (Batır, 2018, 115):

“Köylüden 10 lira zaten vergi alınırken, şimdi iptidaiye tedrisatı için 30–40–50 lira isteniyor. Harp tazminatı 200 lira şu köye, 500 lira şu köye... Hâlbuki köylerde ne mektep var ne okumak var. Ne de bir şey... Bu vergi kendilerinden tahsil edilenlerde şehit ve asker ailesidir. Bir kere para istenilen köyde mektep yok. Sonra şehirlerde Ankara’da mektep varsa, bu mektepte mebusların, memurların, tüccarların çocukları okuyacak diye köylünün altındaki yorganı da satıp mektep muallimlerine para vermeğe Allah razı olur mu?”

Meclis’te farklı konularda 2’si gizli oturumda 50 konuşma yapmıştır. 5 soru, 2 gensoru önergesi ve bir kanun önerisi vermiştir. 1 Kasım 1923’te vekilliği sona ermiştir.

Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

Mustafa Efendi’nin teorik eğitim faaliyetlerine yönelik herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Vekillik Sonrası Faaliyetleri

Ankara’da “Dar-ül-Hilafe Medresesi’ne müderris” olarak atanmıştır. Medreselerin kaldırılmasından sonra 14 Eylül 1925’te “Ankara Vaizliğine” atanmıştır. 16 Aralık 1926’da “Diyanet İşleri Başkanlığına Müşavere Heyetine” üye olmuştur. 25 Ekim 1931’de Bu görevde iken vefat etmiştir (Çoker, 1993.79-80). Evli ve üç çocuk babası olan Mustafa Efendi’nin Ailesi “Beynam” soyadını almıştır. Mecliste “Beynamlı Hacı Mustafa Efendi” olarak anılırdı. Resmi hal tercümesinde Arapça ve Farsça bildiği belirtilmektedir (Tiryaki, 2014, 119).

3.2.8. Abdurrahman Dursun Yalvaç (Çorum)

Pratik Eğitim Faaliyetleri

İlmiye sınıfına mensup bir ailenin çocuğu olarak Zile’de doğdu. İlköğrenimini ailesinden, özellikle de imam olan amcasından aldıktan sonra Tokat’a giderek Medrese’de eğitimine devam etmiş, daha sonra İstanbul’a giderek Darum Alimin’in edebiyat-felsefi dalında eğitim görmüştür. Bölümünü birincilikle bitirdiği için Abdülhamid nişanıyle onurlandırılmıştır (Yalvaç, 2010, 34).

Abdurrahman Dursun Yalvaç Bey, Çorum İdadisi’nde tarih ve coğrafya eğitimi vererek göreve başlamıştır. Aslında Dursun Bey birçok alanda öğretmenlik yapmıştır. Erzurum Lisesi’nde ziraat ve Fransızca öğretmenliği (1904), Türkçe ve tarih öğretmenliği gibi çeşitli alanlarda eğitim ve öğretim vermiştir. Meşrutiyetin ilan edildiği yıllarda Erzurum Öğretmen Mektebi’ne müdür olarak atanmıştır. Aynı

zamanda Sivas Kongresi'nde Çorum vekili olarak yer almıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ankara Sultanisinde edebiyat ve felsefe dersleri vermiştir (Denizli, 1996, 104).

■ Siyasi Bürokratik Faaliyetleri

1916 Şubatında atandığı Ankara Sultanisi Edebiyat ve Felsefe Öğretmeni İken Sivas Kongresine Çorum Delegatesi olarak katıldı. TBMM'nin I Dönemine. İstifa eden Dr, Auf Beyin yerine Çorum'dan Vekili seçildi. 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu (Çoker, 1995, 261)

Abdurrahman Dursun Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi"ne maarif ile ilgili vermiş olduğu talimatta, Çorum lisesine müdür olarak Mecitözü kaymakamı Hasan Bey"ın "getirildiği, bu durumun muallimler nazarında haksız bir görevlendirme olduğu, Maarif müsteşarlığına da subay emeklisi Kazım Nazmi'nin uygun bulduğu bu uygunluğun neye hangi kriterlere göre olduğunu sorgulamıştı. Maarif ile ilgisi olmayan kişilerin neden bu kademelerde ilişkilendirildiği hususunda Maarif Vekili Dr. Rıza Nur ile istişarede bulunmuştur. Dr. Rıza Nur, Dursun Bey'in göndermiş olduğu talimata cevaben Dursun Bey'in bahsettiği kişilerin daha önceden muallimlik yapmış olduklarını ve birçok boş kadrolarda ehli olmayan kişilerin vazifede bulunduklarını dolayısıyla kadroya alınan kişilerin bir sorun teşkil etmediğini belirtmiştir. Dr. Rıza Nur Dursun Bey'in bu konuşmasını ve ısrarını, bir memur tarafından sorgulanmayı etik bulmamıştır ve bu durumu asla kabul etmeyeceğini ifade etmiştir. Ancak Dursun Bey ısrarlı tavrına devam edip Maarif mesleğinden tekaüt olmuş kişilerin, mesleğinde ilerleme gösterememiş ya da mesleki ihraca uğramış kimselerin maarifte görev aldıkları sürece eğitim ve öğretimde hiçbir şekilde ilerleme kat edilemeyeceğini belirtmiştir. Ona göre, Darülmuaallimin-i Aliye"den yetişmiş sekiz on seneden beri 800 kuruş maaş alan muallimlerin terfi hakkı elde etmeleri gerekiyordu (Yıldırım, 2008, 52-53).

■ Teorik Eğitim Faaliyetleri: Yayınları

Abdurrahman Dursun Yalvaç'ın teorik eğitim faaliyetlerine yönelik herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Vekillik Sonrası Faaliyetleri

Abdurrahman Dursun Bey, ikinci dönem seçimlerde aday olmamıştır 1923 te ailesini alarak, yaylı ile Çorum üzerinden Amasya'ya gitti ve bir süre burada kaldı, buğday ve zahire ticaretiyle meşgul oldu. 1925 te baba ocağı Zile'ye dönen Abdurrahman Dursun Bey, burada da iki yıl kadar serbest ticaretle uğraştıktan sonra asıl mesleği olan. öğretmenliğe dönmeye karar verdi. Bunun için Maarif Vekaletine başvurdu. Böylece elli yaşını aşmış bulunduğu halde ikinci öğretmenlik hayatı başlamış bulunuyordu. 1926-1927 öğretim yılında Sivas Kız Muallim Mektebi Ruhیات ve Tedris muallimliğine tayin edildi. 1932 yılında Tokat'a tayinini istedi ve Tokat'ta tarih öğretmenliği yaptı. 1935 yılında kendi isteği ile emekliye ayrıldı ve Bursa'da yerleşti. Bütün emeklilik hayatını burada geçirdi. 1947 de, 78 yaşında, Bursa'da öldü (Yalvaç, 2010, 36).

Evli ve beş çocuk babası idi. Arapça ve Farsçayı çok iyi, Fransızcaı iyi bildiği Resmi Hal Tercümesinde yazılıdır (Çoker, 1995, 267)

3.2.9. Diğer Öğretmen Milletvekilleri

Milli mücadelenin verildiği ve yoğun olarak Meclisin gündemini milli egemenliğin oluşturması öğretmen vekillerin eğitim dışında başka gündemlerle uğraşmalarında etkin olmuştur. İlk mecliste öğretmenler kâtiplik başta olmak üzere pek çok alanda görev almışlardır. Başta Mustafa Kemal olmak üzere ülkenin içinde bulunduğu zor şartlar altında eğitime önem vermişlerdir. Mustafa Kemal bilindiği üzere Maarif Kongresi'ne cepheden gelerek katılmış ve açılış konuşmasını yapmıştır.

Diğer öğretmen vekillerde ülkenin başta egemenliğini kazanması olmak üzere, pek çok komisyonda görev almışlardır.

İstatistiklere göre farklı eğitim kurumlarından mezun olan öğretmenlerin sayısına dair farklı rakamların verildiği görülmektedir. Biz yaptığımız incelemede 96 tane birinci mecliste öğretmenlik eğitimi almış olan vekile ulaştık. Bu vekillerin isimleri ve temsilci oldukları iller Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Birinci Mecliste Yer Alan Öğretmen Vekiller

	Vekil İsmi	Vekili olduğu İl
1.	Ali Rıza Bey (Özdarende)	Amasya
2.	Atıf Bey	Ankara
3.	Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver)	Antalya
4.	Rasih Efendi (Kaplan)	Antalya
5.	Mehmet Emin Efendi	Aydın
6.	Mehmet Esat Efendi (İleri)	Aydın
7.	Mehmet Atıf Bey	Bayazıt
8.	Halil Hulisi Bey	Burdur
9.	Muhittin Baha Bey (Pars)	Bursa
10.	Ahmet Hamdi Bey	Canik
11.	Abdurrahman Dursun Bey (Yalvaç)	Çorum
12.	Hasan Bey (Tokcan)	Denizli
13.	Abdülhamit Hamdi Bey	Diyarbakır
14.	Mustafa Akif Bey (Tütenk)	Diyarbakır
15.	Mehmet Salih Bey (Yeşiloğlu)	Erzurum
16.	Süleyman Necati Bey (Güneri)	Erzurum
17.	Mehmet Şahin Bey	Gaziantep
18.	Abdülhak Adnan Bey (Adıvar)	İstanbul
19.	Ahmet Şükrü Bey (Oğuz)	İstanbul
20.	Ali Enver Bey (Tekand)	İzmir
21.	Mahmut Esat Bey (Bozkurt)	İzmir
22.	Süleyman Bey	İzmir
23.	Ahmet Nebil Bey (Yurteri)	Karahisar
24.	İsmail Şükrü Bey(Çelikalay)	Karahisar
25.	Abdülğafur Bey (İştin)	Karesi
26.	Hasan Basri Bey (Çantay)	Karesi
27.	Ahmet Hilmi Bey (Kalaç)	Kayseri
28.	Remzi Efendi (Akgöztürk)	Kayseri
29.	Ahmet Cemalettin Çelebi Bey	Kırşehir
30.	Halil Kâzım (Hüsnü) Bey	Konya
31.	Mehmet Vehbi Bey (Çelik)	Konya
32.	Ömer Vehbi Bey	Konya
33.	Ahmet Besim Bey(Atalay)	Kütahya
34.	Mehmet Ali Cevdet (İzrab) Bey (Barlas)	Kütahya
35.	Rıfat Bey (Börekçi)	Menteşe
36.	İlyas Sami Bey	Muş
37.	Yasin Bey (Haşimoğlu)	Oltu
38.	Mustafa Lütfi Bey (Azer)	Siverek

4. SONUÇ

1918 yılında Osmanlı Devletinin resmen sona ermesiyle birlikte, Anadolu’da Milli Mücadele dönemi başlamıştır. Öğretmenler bu dönemde ön saflarda çalışmak için gönüllü olmuşlardır. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde ulusun bağımsızlık mücadelesi için mitingler, konuşmalar ve kongreler düzenlemişlerdir. Eğitimciler bir taraftan Milli Mücadeleye etkin katkı verirken öte yandan öğrencilerini de yetiştirmeye devam etmişlerdir. Milli Mücadeleyi organize bir şekilde yürütmek için Ankara’da 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. İlk Meclis’in açılmasında ve devamındaki faaliyetlerinde çok sayıda eğitimcinin aktif rol aldığı bilinmektedir. Bu durum eğitim tarihimiz açısından önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devletinin tüm idari yapısı yeniden tasarlanmış, tüm devlet kurum ve kuruluşları güncellenmiş ve eğitim sistemi büyük ölçüde yeniden düzenlenmiştir. Yeni sistemde Mustafa Kemal’in fikirleri doğrultusunda modern çağa uygun bir eğitim sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda milli ve kültürel değerleri ön planda tutan anlayış yeni eğitim sisteminin önceliklerinden olmuştur. Yeni düzenin kurulmasında öğretmenlerin ve eğitimci milletvekillerinin bu güne kadar üstünde pek durulmayan önemli katkıları bulunmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin birinci dönemindeki eğitim faaliyetlerini incelemek amacıyla yürütülen bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla birlikte eğitimin her alanında araştırma yapılmasına ve eğitimin millileştirilmesine karar verilmiştir. TBMM, yeni okullar açmak veya mevcut okulları günün şartlarına göre tabi tutmak amacıyla eğitimi organize etmek için komisyonlar oluşturmuştur. Meclis, eğitim personeli konusunda düzenlemeler yapmaya çalışsa da, savaş koşulları nedeniyle yeterli ölçüde başarı sağlanamamıştır. Okulların kapanması, bina eksikliği ve eğitim öğretim araç gereçlerinin yetersizliği nedeniyle eğitim sistemi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle birinci meclis, cephe mücadelesi kadar eğitim mücadelesini de önemseddiği görülmüştür.

2 Mayıs 1920’de Maarif Vekâleti kurularak eğitim politikaları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Sinop Vekili Rıza Nur ilk Maarif Vekili (Mayıs-Aralık 1920) görevine getirilmiştir. Ondan sonra sırasıyla, Hamdullah Suphi (Tanrıöver) bey (Aralık 1920- Kasım 1921), Mehmet Vehbi (Bolak) bey (Kasım 1921 –Kasım 1922) ve İsmail Safa (Özler) bey (Kasım 1922 – Mart 1924) Maarif vekilliği görevini yürütmüşlerdir.

Rıza Nur Maarif Vekilliği sürecinde tüm zamanını eğitim işlerine ayırmış, Maarif Vekilliğini ve merkez teşkilatını kurmaya ve eğitim sistemini kurumsallaştırmaya çalışmıştır. Öğretmenlerin sorunlarını dile getirmiş, kapatılan okulların yeniden açılması ve eğitime devam edilmesi için çaba sarf etmiştir. Rıza Nur’un görev süresince, savaş, ekonomik zorluklar, personel eksikliği ve organizasyon bozukluğu gibi nedenlerle eğitim faaliyetlerinde istenilen ölçüde başarıları elde edilemediği görülmektedir.

Hamdullah Suphi (Tanrıöver)’in Maarif Vekilliği yaptığı süreçte ilk Maarif Kongresi düzenlenmiş ve eğitimle ilgili önemli kararlar alınmıştır. Hamdullah Suphi, Türk devletinin eğitim konusunda sıkıntı yaşamaması için büyük gayret göstermiştir. Maarif Vekilli olarak İstiklal Marşı’nın yazılmasında ve kabulünde aktif rol üstlenmiş, Mecliste ilk defa İstiklal Marşı’nı okumuştur.

Mehmet Vehbi (Bolak)’ın Maarif Vekilliği sürecinde eğitimin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmış ancak ülkedeki zor şartlar nedeniyle eğitim alanında istenilen değişiklikler gerçekleştirilememiştir. Eğitime kaynak bulmak için çaba sarf etmiştir.

Birinci Meclis’in son Maarif Vekili İsmail Safa (Özler)’in görev yaptığı süreçte halk eğitimine önem verilmiş, ilköğretim okullarına ücretsiz okuma kitabı dağıtılmış, okulların eksik materyallerini tamamlamaya gayret gösterilmiştir. Maarif Vekâletinin merkezi yapısında Fransa ve İspanya’dan bazı örnekler alınarak değişiklikler yapılmıştır.

Birinci Meclis döneminde yapılan eğitim faaliyetleri arasında öğretmenlerin mesleki yayınlarını da belirtmek gerekir. Bu süreçte Anadolu’da ve İstanbul’da öğretmenler mesleki yayınlar çıkartarak, eğitimciler arasındaki iletişimi sağlamaya çalışmışlardır. Eğitim öğretim başta olmak üzere, dönemin olayları hakkında halkı bilgilendirmeye çalışmışlardır. Ocak 1920’de Ankara’da çıkarılan *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, Milli

Mücadelenin yayın organı olmakla beraber eğitim, öğretim ve öğretmen sorununa en fazla yer veren gazetelerden biri olmuştur.

Birinci Meclis döneminde mecliste çeşitli eğitim tartışmaları yaşanmıştır. Bu süreçte öğretmenlerin maaşlarını alamaması Mecliste gündem olan konuların başında gelmiştir. İlköğretim düzeyinde görev yapan öğretmenlerin maaşları Osmanlı Devleti zamanında yürürlüğe giren *Tedrisat-ı İptidaiye Kanun- ı Muvakkati Kanunu'nun 15. Maddesi* uyarınca halktan toplanan vergilerle ödenmesi kararı tartışılmıştır. Halkın savaş koşullarında ekonomik açıdan zor durumda olması sebebiyle vergilerini ödeyememesi bu sorunun başlıca nedeni olmuştur. Meclis gündeminde yer almasına karşın maaşların ödenmesi meselesinin İlk Meclis'te çözüme kavuşturulamadığı görülmüştür.

Bu dönemde öğretmenler, görevlerini yapabilmeleri için geçici olarak askerlikten muaf tutulmuştur. Eğitim alanında yaşanan sorunlardan bir diğeri de kapanan okullar olmuştur. Savaş koşullarında mevcut okul binalarının yıpranması, yeterli düzeyde materyal, öğrenci, öğretmen olmaması ve okulların kapanmasına neden olmuştur. Bu süreçte öğretmenler de, maaşlarını alamamışlardır ve başka işler yapmak zorunda kalmışlardır.

Milli Mücadele gibi zor bir dönemde öğretmenlerin ellerinden geleni yapmaya çalışması Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmada İlk Meclis'te 38 eğitimci milletvekilinin olduğu, bunlardan 8'inin aktif olarak eğitim faaliyetleriyle ilgilendiği tespit edilmiştir. Milletvekilliklerinden bazıları siyasi görevi sona erdikten sonra da eğitim faaliyetlerine her bakımdan devam ettikleri görülmüştür. Bazılarının ise sadece teorik eğitim faaliyetlerine devam ettikleri görülmüştür. Bu vekillerden Mustafa Lütü (Siverek), Halil İbrahim (Özkaya) ve Abdullah Dursun (Yalvaç) milletvekilliklerinin ardından öğretmenlik mesleğine geri dönmüşlerdir. Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Besim (Atalay) ve Esat (İleri) ise siyasi, kültürel ve akademik faaliyetler yaparak eğitime farklı katkılar sunmuşlardır.

Diğer eğitimci milletvekillerinin ise ülkenin gündeminin başta milli egemenlik olması dolayısıyla eğitim faaliyetlerine eğilemedikleri görülmüştür. Öğretmenliğin yanı sıra farklı alanlarda meslek edindikleri için başka alanlarda görev aldıkları gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akman, Zekeriya. 2019. Beynamlı Hacı Mustafa Efendi'nin Hayatı ve TBMM'deki Faaliyetleri. **Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies**. s. 76: 507-520.
- Akyüz, Yahya. 1978. **Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**. Ankara: Doğan Basımevi.
- Akyüz, Yahya. 1982. **Başlangıçtan 1982'ye Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Akyüz, Yahya. 2018. **Türk Eğitim Tarihi (MÖ. 1000 – MS.2018)**. Ankara: Pegem Akademi.
- Alkan, Mehmet Ö. 2000. **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Surecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924**. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Arı, Asım. 2002. Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim. **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**. c. 22. s. 2: 182-183.
- Arıburnu, Kemal. 1995. **Atatürk ve Çevresindekiler**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları: 146.
- Arslan, Ali. 1995. **Darülfünun'dan Üniversiteye**. İstanbul: Kitabevi Yayınları: 76-80.
- Aslan, Betül. 2010. Kurtuluş Savaşı Döneminde Eğitim Faaliyetleri İçerisinde Öğretmenlerin Durumu . **Atatürk Dergisi**. c. 3. s. 2: 59-79.
- Aslan, Cengiz, Tanır, Engin Deniz, 2020."Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin Maarif Hakkındaki Anketi Üzerine Bir Değerlendirme", **Belgi Dergisi**, c. 2, s. 19, 1720-174
- Atalay, Besim 1962. Ankara'da Bocaladığımız Günler. **Yakın Tarihimiz** c. I, s. 33-34.
- Başar, Erdoğan. 2004. **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Batır, Betül. 2018. İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid - i Tedrisat'a Türkiye'de İlköğretim (1908 - 1924). Doktora Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi.
- Berkes, Niyazi. 2017. **Türkiye'de Çağdaşlaşma**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Birinci, Ali. 2012. Besim Atalay'ın Hayatı ve Eserleri. **Türk Yurdu**. s, 295
<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=4004>.
- Candeğer, Ümmügülsüm. 2018. TBMM Arşiv Kayıtlarına Göre Atatürk Dönemi Antalya Milletvekilleri ve TBMM Faaliyetleri (1920–1938). **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. c. 18. s. 36: 193-217.
- Cırıtlı, Hüsnü, Sorguç, Bahir. 1987. **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**. Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.
- Çakan, Işıl. 2013. Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması. **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**. s. 2: 85-127.
- Çakar, Selin 2018. **Esat İleri Hayatı ve Faaliyetleri**. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, Mevlut. 2004. Atatürk Himayesinde Kurulan Türk Maarif Cemiyeti. **Tarih İncelemeleri Dergisi**. c. 19. s. 36.
- Çoker, Fahri. 1995. **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Demirel, Ahmet. 2010. **İlk Meclisin Vekilleri**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, Ahmet, 2020. **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirkıran, Arzu Meryem. 2020. Modernleşme ve Tanzimat Donemi Eğitimi. **Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi**. ed. Mustafa Gündüz. İstanbul: İdeal Gazetecilik Basım: 57-86.
- Demirtaş, Bahattin. 2008. **Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler**. Gazi Akademik Bakış. c. 1. s. 2: 155-176.
- Denizli, Hikmet. 1996. **Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri**. Ankara : T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 104.
- Doğan, Mehmet. 2005. Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası ve Mersin'de eğitim (1923-1950). Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmez, Cengiz. 2005. Atatürk Ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s. 14: 255-268.
- Duran, Alev. 2012. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eğitim (1876-1923). Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmuş, Yalçın, Akbıyık, Yaşar. 2008. **Türkiye Cumhuriyet Tarihi**. Ankara: Atam Yayınları. c.1. s.132-133.

- Elçiçek, Zahir, Yaşar, Mehmet. 2016. Türkiye’de ve Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi. **Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi**. Gaziantep.
- Ergün, Mustafa. 1997. **Atatürk Devri Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ergün, Mustafa. 2005. Türk Eğitim Devrimi: Temel İlkeler Ve Gelişim Süreci. **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005**. Atatürk Araştırma Merkezi: 35-52.
- Giorgetti Meşeci, Filiz, 2020. Erken Cumhuriyet/Atatürk Dönemi Eğitim (1920-1938). **Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi**. ed. Mustafa Gündüz. İstanbul: İdeal Gazetecilik Basım: 57-86.
- Goloğlu, Mahmut. 2008. **Erzurum Kongresi Milli Mücadele Tarihi**. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Göldaş, İsmail. 1981. **Milli Kurtuluş Savaşında Öğretmenler**. İstanbul: Öğretmen Dünyası Yayınları.
- Gül, Osman Kubilay. 2018. Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme. **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 10. s. 19: 509-523 .
- Gündüz, Mustafa. 2020. II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim. **Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi**. ed. Mustafa Gündüz. İstanbul: İdeal Gazetecilik Basım:87-116.
- Güner, Zekai, Kabataş, Orhan. 1980. **Milli Mücadele Beyannameleri ve Basını**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güneş, İhsan. 1997. **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Düşünce Yapısı**. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Güven, Cemal, Boyraz, Ekrem Zahid. 2016. The first Minister of Education Period Activities of Hamdullah Suphi Tanrıöver. **OPUS International Journal of Society Researches**. c. 6. s. 10: 286-317.
- Hakimiyet-i Miliye**. 23-26 Teşrinisani 1338.
- Hakimiyet-i Milliye**. 10 Mart 1337.
- Hakimiyet-i Milliye**. 6 Ağustos 1923.
- Hamdullah Suphi Tanrıöver (1855-1966) tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hamdullah-suphi-tanrioever-1885-1966/?pdf=3625> [15.06.2022].
- Huyugüzel, Ömer Faruk 2000. **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)**.Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Huyugüzel, Ömer Faruk 2004. **İzmir’de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.

İslam Ansiklopedisi. 1997. Ankara: MEB.

Kapluhan, Erol. 2011. Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk Devri Eğitim Politikaları (1923-1938) ve Coğrafya Eğitimi. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kapluhan, Erol. 2015. 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri Ve Önemi. **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi.** c. 4. s. 8: 23-134.

Karagözoğlu, Galip. 1985. Atatürk'ün Eğitim Savaşı. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.** c. 2. s. 4: 195-196.

Kayıkçı, Mehtap Yılmaz. 2019. Anadolu ve İstanbul'da ki Öğretmenlerin 1914-1924 Yılları Arasındaki Maaş Sorunlarına Kronolojik Bir Bakış. Balıkesir Üniversitesi, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.** c. 12. s. 66.

Kılavuz, Nuran, Tanık, İbrahim. 2011. Millî Mücadele Döneminde Maarif Kongresi Ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri. **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** c. 4 s. 2: 353-378.

Kırpık, Güray. 2014. **Türk Eğitim Tarihi.** Ankara: Otorite Yayınları: 226.

Kodaman, Bayram. 1999. **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi.** Ankara.

Kuşçi, Ahmet. 2021. Milli Mücadele Dönemi Türk Eğitim Tarihi (1920-1923). **Kafdağı.** c. 6. s. 2: 147-164.

Livatyalı, Hüsnü Yılmaz. 1997. Cumhuriyetin İlanına Kadar Büyük Millet Meclisi'nde Eğitim İle İlgili Görüşmeler Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi. Konya: 196.

Martin, Volkan. 2018. Misak-I Millî'nin Kabulü Ve İstanbul'un İşgali Sürecinde 1920 Sultanahmet Protesto Mitingi'nin Önemi Ve Etkisi. **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi.** c. 18: 257-295.

MEB, 1988. **Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988).** Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB, 2017. Cumhuriyetin İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926) Telif Ve Tercüme Heyeti.
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf [15.05.2022].

Muallimler Mecmuası. 17 Kasım 1922.

Okur, Mehmet. 2005. Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** c. 5, s. 1: 199- 219.

- Okur, Mehmet. 2010. Milli Mücadele Ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. c. 5 s. 1: 199-217.
- Oran, Nebahat. 1997. Antalya Milletvekili Rasih (Kaplan) Bey'in I. ve II. Dönem TBMM'ndeki Siyasi Faaliyetleri. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orhan, Ahmet. 2001. **Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Örgütlenmesi ve Hukuki Dayanakları (1923–1980)**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Önder, Mustafa. 2011. **Türk Eğitim Tarihi**. Erzincan: Sözkese Matbaacılık.
- Özdemir, Nuray. 2014. **Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Cemiyet Kadını: Nakiye Elgün**. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Özden, Barış Alp. 2015. Erken Cumhuriyet Döneminde Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Kimliği. **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**. s. 40: 7-20.
- Özüçetin, Yaşar. 1998. Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Maarifçiler. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. c. 14. S. 42: 871 – 887.
- Polat, Ümit. 2014. Mütarekeden Cumhuriyete Basında Eğitim Ve Öğretmen Sorunları (1918-1923). Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sakaoğlu, Necdet. 1993. **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet. 2018. **Türkiye Eğitim Tarihi (11-20. Yüzyıllar)**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarıgözel, Nedim. 2009. Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi Ve Faaliyetleri). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıgözel, Nedim. 2017. Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri). **OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**. c. 7. s. 12: 205-236.
- Sarıhan, Zeki. 2013. **Milli Mücadele'de Maarif Ordusu**. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Sarısaman, Sadık. 1994. Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kütahya Mebusu Besim Atalay Beyin Faaliyetleri. **Atatürk Yolu Dergisi**. c.4: 213-242.
- Seraslan, Halim. 1995. Hamdullah Suphi Tanrıöver. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Şahin, Abdurrahim. 2020. İkinci Meşrutiyet Dönemi Eğitim Gelişmeleri Ve Dönem Eğitiminin Toplumsal Altyapısının Zihniyet Değişimi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenay Başkan, Abdulhaluk Mehmet. 2019. Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**: 176-186.

Taşçı, Muharrem. 2015. Karesi Mebusu Vehbi Bey'in Osmanlı Meclis-i Mebusanı ve Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri. Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

TBMM 1987. **Milli Egemenlik ve TBMM**. TBMM Vakfı, Ankara.

Tunalı, Ayten Can. 2007. Kurtuluş Savaşı'nda Esat Efendi (İleri). **Tarih Araştırmaları Dergisi**. c. 26: 81-99.

Türk, Ercan. 1999. Milli Eğitim Bakanlığında Yapısal Değişmeler ve Türk Eğitim Sistemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Uçman, Abdullah. 2010. Hamdullah Suphi Tanrıöver. **İslam Ansiklopedisi**. c. 39. İstanbul: Türkiye Dünya Diyanet Vakfı.

Ulusoy, Melek. 2014. Dr. Rıza Nur'un Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyetleri. **Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi**. c. 2. s. 2: 175-181.

Üçüncü, Uğur. 2018. Siverek Mebusu Mustafa Lütüfî (Azer) Bey ve TBMM'deki Faaliyetleri. **History Studies**. c. 10. s. 5: 241-267.

Ürekli, Fatma. 2002. Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları. **Sosyal Bilimler Dergisi**: 382-404.

Üsküdar'da İkinci Büyük Miting. 1919. **Vakit**: 1-2.

Yalvaç, Süavi. 2010. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Azasından Abdurrahman Dursun Bey. **Atatürk Dergisi**. c. 1. a. 2: 34-37.

Yıldırım, Hatice. 2008. I. ve II. Dönem Çorum Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel, Hasan Ali 1994. **Türkiye'de Ortaöğretim**. Kültür Bakanlığı Yayınları: 1681, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi :31, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi. 1981. Devre I, İçtima Senesi 1, c.2, 17 Temmuz 1336 [1920]. Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM Zabıt Ceridesi. 1944. Devre I, İçtima Senesi 1, c. 7, 6 Nisan 1337 [1921]. Ankara: TBMM Basımevi.

- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1945. Devre I, İçtima Senesi 2, c. 8, 22 Şubat 1337 [1921]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1960. Devre I, İçtima Senesi. 3, c. 23, 23 Eylül 1338 [1922]. Ankara: TBMM Basımevi. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1958. Devre I, İçtima Senesi 2, c. 15, 5 Aralık 1337 [1921].
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1981. Devre I, İçtima Senesi 1, c. 2, 14 Temmuz 1336 [1920]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1958. Devre I, İçtima Senesi 2, c. 14, 3 Kasım 1337 [1921]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1958. Devre I, İçtima Senesi 2, c. 14, 5 Kasım 1337 [1921]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları.** 1985. c. I-II-III. İkinci bs. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1958. Devre I, İçtima Senesi 2, c.16, 12 Ocak 1338 [1922]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1958. Devre I, İçtima Senesi 2, c. 16, 19 Ocak 1338 [1922]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1959. Devre I, İçtima Senesi 47, c. 1, 23 Ekim 1340 [1924]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** 1945. Devre I, İçtima Senesi 2, c. 8, 22 Şubat 1337 [1921]. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi.** Devre I, İçtima senesi 15, c. 9, 2 Nisan 1337 [1921]. Ankara: TBMM Basımevi.